

BARIŞ AKTİVİZMİ: DOĞU KONFERANSI ÖRNEĞİ

Şahin GÜRÇAY

Yüksek Lisans Tezi

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ensar NİŞANCI

Doç. Dr. Emine Ümit İZMEN YARDIMCI

2021

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARIŞ AKTİVİZMİ: DOĞU KONFERANSI ÖRNEĞİ

Şahin GÜRÇAY

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. Ensar NİŞANCI
Doç. Dr. Emine Ümit İZMEN YARDIMCI

TEKİRDAĞ-2021
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

01 /07 / 2021

Şahin GÜRÇAY

ÖZET

Kurum, Enstitü, ABD : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Barış Aktivizmi: Doğu Konferansı Örneği
Tez Yazarı : Şahin GÜRÇAY
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ensar NİŞANCI
Doç. Dr. Emine Ümit İZMEN YARDIMCI
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi 2021
Sayfa Sayısı : 101

Bu çalışmada 1960'lerden sonra değişim gösteren toplumsal hareketler literatürü ve özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra boyut değiştiren barış aktivizmi bağlamında Doğu Konferansı adlı oluşumun barış aktivizmi yapan bir toplumsal hareket olarak değerlendirilmesinin ne ölçüde mümkün olduğu araştırılacaktır. Bu bağlamda Doğu Konferansı oluşumunun içerisinde yer almış ve aktif olarak faaliyetlere katılmış olan kişilerle yapılan derinlemesine mülakatlar ve oluşumun yapmış olduğu yayınlar ile basına ve kamuoyuna yansımış metinler derlenen veriler kullanılacaktır. Bu veriler öncelikle 1960 sonrası toplumsal hareketler literatüründe bu fenomeni açıklamaya çalışan dört temel yaklaşım olan kolektif davranış yaklaşımı, kaynak mobilizasyonu teorisi, siyasi süreç yaklaşımı ve yeni toplumsal hareketler yaklaşımı bağlamında incelenecektir. Ardından Johan Galtung'un pozitif ve negatif barış kavramları üzerinden değerlendirilen veriler ışığında, Doğu Konferansı oluşumunu barış aktivizmi yapan bir toplumsal hareket olarak tanımlamanın ne derece mümkün olduğu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Konferansı, Barış Aktivizmi, Toplumsal Hareketler, Doğudan Dergisi, Pozitif Barış

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences, : :

Department : Department of Globalization and International Relations

Title : Peace Activism: The Case of the Eastern Conference

Author : Şahin GÜRÇAY

Adviser : Prof. Dr. Ensar NİŞANCI

Assoc. Prof. Dr. Emine Ümit İZMEN YARDIMCI

Type of Thesis, Year : MA Thesis 2021

Total Number of : 101

Pages

In this study, it will be investigated to what extent it is possible to evaluate the Eastern Conference as a peace activist social movement in the context of the social movements literature that changed after the 1960s and especially the peace activism that changed dimensions after the September 11, 2001 attacks. In this context, data compiled from in-depth interviews with people who took part in the formation of the Eastern Conference and actively participated in the activities, and from the publications made by the Conference, as well as texts that were collected from the press, will be used. These data will be examined primarily in the context of the collective behavior perspective, resource mobilization theory, political process perspective and new social movements approach, which are the four main approaches that try to explain this phenomenon in the post-1960 social movements literature. Then, in the light of the data analyzed with the positive and negative peace concepts of Johan Galtung, it will be evaluated to what extent it is possible to define the Eastern Conference as a social movement engaged in peace activism.

Keywords: Eastern Conference, Peace Activism, Social Movements, Journal of Doğudan, Positive Peace

ÖNSÖZ

Toplumsal hareketler ve barış aktivizmi literatürüne naçizane katkı sunma çabasındaki bu çalışmayı gerçekleştirmeyi mümkün kılan başta merhum Hrant Dink olmak üzere Doğu Konferansı oluşumuna emek vermiş tüm oluşum üyelerine,

Özelde ise bu çalışmanın temelini oluşturan mülakatları yapma noktasında bana son derece yardımcı olup vakitlerini ayıran Yıldız Ramazanoğlu, Mehmet Bekaroğlu, Aydın Çubukçu, Hayri Kırbaşoğlu, Cem Somel, Besim Altunöz, Kıvanç Özcan ve Okay Bensoy'a,

Bu çalışmanın yapılabilmesi için akademik ve sosyal manada her türlü imkanı seferber eden danışmanlarım Doç. Dr. Emine Ümit İzmen Yardımcı ve Prof. Dr. Ensar Nişancı'ya,

Bu çalışma ve daha nicesinin yapılabilmesini kolaylaştıran, bilimin ve araştırmanın önündeki sermaye engellerini kıran, bilginin piyasalaşmasının ne derece anlamsız ve yanlış olduğu bizlere gösteren Aleksandra Elbakyan ve onun yolunda giden tüm insanlara,

Fikirleriyle ve destekleriyle bizleri diri tutan ve sayıları burada isimleri sayılamayacak kadar çok olduğuna şükrettiğimiz dostlarımıza,

Kendimize dahi yetemeyeceğimizi sandığımız anlarda yanımıza gelip hala ufacık yavrularımızcasına bizlere kol kanat geren ailelerimize,

Ve nihayet her zaman yanımda olup en ümitsiz anımda elimden tutarak beni ayağa kaldırmak için hazır bulunan eşim Sena Bilen Gürçay ile hayat meşgalesine dalıp kendisine hakkınca ilgi gösteremediğim evladım Ali Kenan Gürçay'a

Teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
1. GİRİŞ	1
2. BARIŞ AKTİVİZMİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK	6
2.1. Toplumsal Hareketlerin Temelleri	6
2.2. Toplumsal Hareketlerin İkinci Dalgası	10
2.2.1. Toplumsal Hareketlerin Ortak Değerlendirme Unsurları	16
2.2.1.1. Ortak Amaç	18
2.2.1.2. Örgütlülük	20
2.2.1.3. Kimlik	21
2.3. Uluslararası Toplumsal Hareketler	24
2.4. Barış Aktivizmine Genel Bakış	26
2.5. Barış ama Nasıl? Pozitif ve Negatif Barış	29
2.5.1. Fiziksel veya psikolojik şiddet.....	30
2.5.2. Negatif veya pozitif tesir.....	31
2.5.3. Zarar gören nesnenin varlığı veya yokluğu	31
2.5.4. Zarar veren öznenin kişi veya yapı olması	31
2.5.5. Şiddetin kasıtlı veya kasıtsız olması	32
2.5.6. Şiddetin açık veya gizli olması	32
3. YÖNTEM	35
4. BİR BARIŞ HAREKETİ: DOĞU KONFERANSI	40
4.1. Doğu Konferansı'nın Ortaya Çıkışı.....	40
4.2. Bir Toplumsal Hareket Olarak Doğu Konferansı.....	45
4.2.1. Ortak Amaç Bağlamında Doğu Konferansı.....	46
4.2.2. Örgütlülük Bağlamında Doğu Konferansı	51
4.2.3. Kimlik Bağlamında Doğu Konferansı	53
4.3. Uluslararası Bir Toplumsal Hareket Olarak Doğu Konferansı	57

4.4. Bir Barış Aktivizmi Olarak Doğu Konferansı.....	60
5. SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA	71
EKLER.....	84
Ek-1: Mülakat Yapılan Kişiler Listesi.....	84
Ek-2: Mülakat Soruları	85
Ek-3: Doğu Konferansı Çağrı Metni	86
Ek-4: Doğu Konferansı Bildirgesi ve İmzacılar Listesi	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.2.1 :	11
Şekil 5.1 :	67

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

1. GİRİŞ

Herhangi bir toplumun içerisindeki yapılar ve mekanizmalar o toplumun içerisindeki insanları şekillendirme konusunda büyük rol oynamaktadırlar (Berger & Luckmann, 1991). Toplumsal kimlik yaklaşımına göre birey kendisini toplumdaki diğer sınıflamalara ve kategorilere göre sınıflandırmakta ve konumlandırmaktadır. Kimlik de bu sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır (Stets & Burke, 2000, s. 224). Dolayısıyla bir kişinin kendini tanımladığı kimlik, o kişinin yaşadığı toplumun içerisinde ve onunla etkileşim halinde oluşum göstermektedir. Bu nedenle de birey için içerisinde yaşadığı toplum, onun yapısı ve mekanizmaları son derece önem arz etmektedir.

Birey için içinde yaşadığı toplumun önemi sadece kendisinin nasıl tanımlandığı ile sınırlı değildir. Söz konusu toplumun dinamikleri bireyin nasıl tanımlandığının yanında nasıl yaşadığını da şekillendiren en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin hem yaşam biçimi ile kalitesi hem de davranış kalıpları ile gelişimi içinde yaşadığı toplumun ekonomik gelişmişliği ile de doğrudan ilişkili görünmektedir (Vykopalová, 2014).

Benzer şekilde içinde bulunulan toplumun kültürel ve siyasal yapısı da bireyin hayatına önemli ölçüde etki etmektedir (Breugelmans, 2011; Winter & Bellows, 1981). Tüm bunlar birlikte ele alındığında, bireyin içerisinde yaşadığı toplumla olan ilişkisinin toplumdan birey yönüne doğru önemli bir etkileşim barındırdığı görülmektedir. Ancak söz konusu bu etkileşim tek yönlü değildir. Aynı zamanda birey de, içerisinde bulunduğu etkileme ve değiştirme potansiyeline sahiptir (Betai, 1961; McArdle, 1977). Bu etki kültürel, siyasal, ekonomik her alanda karşılıklı olarak söz konusu olabilmektedir (Berger & Luckmann, 1991).

Bireylerin topluma etki etmesinin iki ana biçimi olduğu iddia edilebilir. Birey, topluma bireysel olarak etki edebilir ya da diğer bireylerle belirli sınırlar ve kategoriler dahilinde bir araya gelerek kolektif bir yapı oluşturup bu şekilde içerisinde bulunduğu toplumla etkileşime geçebilir. Bireyin diğer bireylerle kolektif bir birliktelik oluşturarak içerisinde bulunduğu topluma etki etme çabası, toplumsal hareketler olarak isimlendirilmektedir.

Bir grup insanın bir araya gelerek içerisinde buldukları topluma etki etme çabası her ne kadar çok eskilere dayanan bir olgu gibi görünse de bu yöndeki çabalar modern öncesi dönemlerde, toplumunun yapısı ve mekanizmalarında bir değişim arzusundan ziyade genellikle mevcut durumun korunmasına yönelik olmuştur (Cohn, 2008; Hobsbawm, 1973). Bireylerin bir araya gelerek içerisinde yaşadıkları toplumu köklü bir şekilde değiştirmeye ve dönüştürmeye çalıştığı kolektif organizasyonlar olarak toplumsal hareketlerden bahsetmek ise ancak modern dönemle birlikte söz mümkün olmaktadır (Rucht, 2017, s. 43).

Toplumları değiştirmeye dönüştürmeye yönelik bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu bu birliktelikler, amaç ve yöntem olarak zaman içerisinde dönüşüm geçirmişlerdir. Özellikle endüstri devriminden sonra ortaya çıkan toplumsal hareketlerin temel meselesi ekonomi-politik üzerinde yoğunlaşmaktadır (Della Porta & Diani, 2006; Tilly, 2004b, 2004a). Zamanla bu odak değişim göstermiş, ekonomi-politik meseleler toplumsal hareketlerin ana ve yegane konusu olmaktan çıkmış ve özellikle 1960'lı yıllardan sonra toplumsal hareketler bir değişim geçirmiştir (Della Porta & Diani, 2006). Bu değişim farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde yorumlansa da, genel olarak toplumsal hareketlerin amaç ve yöntemlerinde bir kırılma yaşandığını söylemek mümkün görünmektedir (Diani, 1992).

Sadece 1960 sonrasındaki bu kırılmadan sonra meydana çıkmış olmasa da barış aktivizmi de söz konusu değişimden sonra büyüyen ve güç kazanan bir toplumsal hareket biçimi olarak yerini almaktadır. Özellikle büyük çaplı ve uzun süren savaş dönemlerinde insanların bir araya gelerek bu savaşı durdurmaya yönelik girişimlerde buldukları gözlemlenmektedir (Burns, 1987; Cortright, 2008; Nehring, 2017). Dolayısıyla barış aktivizminin savaşlarla doğru orantılı olarak alçalıp yükselen bir trend içerisinde hareket etmesi söz konusudur. Ancak bu durum özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırılar sonrası değişime uğramıştır (Carty & Onyett, 2006). Bu tarihten sonra barış aktivizmi çabaları daha sürekli ve bütüncül girişimler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Fiala, 2009, s. 275).

Bu çalışmada, 11 Eylül 2001 tarihinden sonra meydana gelen olayların ve değişimlerin oluşturduğu bir atmosferde, bu olaylar ve değişimlere bir tepki olarak ortaya çıkmış olan Doğu Konferansı oluşumu, barış aktivizmi bağlamında

incelenecektir. Doğu Konferansı oluşumu 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 2001 yılında önce Afganistan'a ardından da 2003 yılında Irak'a saldırması üzerine temelde bu olayların etkisiyle ancak daha geniş bir amaç ve yöntem seti ile 2003 yılı Nisan ayında bir grup insanın bir araya gelerek meydana getirdiği bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır (Bekaroğlu, 2007). Bu oluşum, 2003 yılı Mayıs ayında yayınladıkları çağrı metnine göre, temelde farklı dünya görüşlerine ve siyasal tercihlere sahip olan insanlar olarak bir araya gelerek özellikle Asya-Afrika halkları arasında bir sosyal, siyasal, kültürel bir birliktelik oluşturmayı ve söz konusu bölgeye yönelmiş olan askeri ve ekonomik saldırıları ve bunların uzun erimli etkilerini ortadan kaldırmak için çaba sarf etmeyi amaçlamaktadır (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı)¹.

Doğu Konferansı oluşumu bu amaçları yerine getirebilmek için heyetler oluşturarak Suriye, Lübnan, Mısır, İran, Ürdün, Ermenistan gibi ülkelere ziyaretlerde bulunarak buralardaki kanaat önderleri, sivil toplum kuruluşları (STK) temsilcileri ve entelektüeller ile görüşmeler yapmış, bu görüşmeler neticesinde söz özellikle söz konusu ülkelerden katılımcılarla gerçekleştirilen geniş çaplı buluşmalar tertip etmiştir.

Asya-Afrika halkları ile irtibat ve birlikteliği sürdürmek ve arttırmak isteyen oluşum, çağrı metinlerinde de hedefledikleri üzere 2007 yılında Doğudan adlı bir dergi çıkarmaya başlamışlardır. Toplam on dokuz sayı olarak çıkan dergi, 2010 yılında son sayısını çıkarmıştır. Bu dergi girişimi sonrası Doğu Konferansı oluşumu da faaliyetlerine son vermiştir.

Doğu Konferansı oluşumu gerek toplumsal hareketler gerekse barış aktivizmi bağlamında incelenmeye değer bir konumda yer almaktadır. Zira bir yandan içerisinde bulunduğu hatta bölgeyi ve dünyayı belirli ölçüde değiştirme çabasında olan söz konusu oluşum bu noktada klasik manada bir toplumsal hareket eğilimi gösterirken uluslararası arenada faaliyet göstermesine rağmen çok sınırlı bir ağ içerisinde hareket ederek kitleselleşme çabası sergilememekte, bu bağlamda da genel olarak toplumsal hareketlerden ayrılmaktadır. Aynı şekilde ortaya çıkış motivasyonu ve faaliyete başladığı konjonktür düşünüldüğünde barış aktivizmi içerisinde değerlendirilmesi

---

¹ Doğu Konferansı imzasıyla Mayıs 2003'te yayınlanan çağrı metni için bakınız: (Bekaroğlu, 2007, ss. 7-8)

mümkün görünen oluşum, odağına hiçbir zaman tek bir savaşı ya da çatışma durumunu almayarak bu noktada da benzerlerinden ayrılmaktadır. Söz konusu bilgiler ışığında, bu çalışmada Doğu Konferansı oluşumunu barış aktivizmi yapan bir toplumsal hareket olarak değerlendirmenin ne ölçüde mümkün olduğu sorusu üzerinde durulacaktır.

Bu soru etrafında çalışma yapılırken, öncelikle Doğu Konferansı hakkında basına ve kamuoyuna yansımış metinler taranmıştır. Ardından Doğudan dergisinin tüm sayılarına erişilip bu sayılar incelenerek hem kuruluş aşamasındaki çağrı metni ve bildiri gibi kimi metinlere doğrudan buralardan ulaşılmış, hem de Doğudan dergisinde en çok emek veren isimler yazı sayılarına göre tespit edilmiştir. Bu isimlerden yola çıkarak bir isim havuzu oluşturulmuş ve havuzdaki kişilere ulaşılarak kendilerine derinlemesine mülakat yapmak teklif edilmiştir. En nihayetinde bu teklifi kabul eden dokuz kişi ile derinlemesine mülakat yapmaya karar verilmiştir. Seçilen kişilerle derinlemesine mülakat yapmak için Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan gerekli izinler alınmıştır. Çalışmada bu mülakatlardan elde edilen veriler, Doğudan dergisi sayılarının içerikleri, Doğu Konferansı oluşumu hakkında basına ve kamuoyuna yansıyan metinler ve tüm bunlara ek olarak mülakat listesi oluşturulması sırasında irtibata geçen kişilerin ellerinde bulunan oluşum ile ilgili dokümanlar kullanılmıştır.

Doğu konferansı oluşumunun barış aktivizmi yapan bir toplumsal hareket olarak değerlendirmenin ne ölçüde mümkün olduğu inceleneceği bu çalışmada öncelikle ikinci bölümde toplumsal hareketler literatürü incelenecek ve 1960 sonrası toplumsal hareketleri açıklama iddiasında olan dört temel yaklaşım ele alınacaktır. Uluslararası toplumsal hareketler literatürüne de değinilip ardından barış aktivizmi konusu incelenecek ve Johan Galtung'un pozitif ve negatif barış kavramları detaylı olarak değerlendirilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çalışmada kullanılacak yöntem ele alınacak ve sonrasında dördüncü bölümde Doğu Konferansı'nın ortaya çıktığı ortam aktarıldıktan sonra oluşumun ortaya çıkışı ve faaliyetleri ele alınacaktır. Ardından Doğu Konferansı oluşumunun toplumsal hareket olarak ne ölçüde değerlendirilebileceği ortak amaç, örgütlülük ve kimlik konuları bağlamında incelenecektir. Bu aşamadan sonra oluşumun uluslararası bir toplumsal hareket olarak

değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılacak ve son olarak da Doğu Konferansı oluşumunun bir barış hareketi olarak ne ölçüde değerlendirilebileceği incelenecektir.

Sonuç bölümünde tüm bu veriler ışığında Doğu Konferansı oluşumunu barış aktivizmi yapan bir toplumsal hareket olarak değerlendirmenin ne ölçüde mümkün olduğu tartışılacaktır.

2. BARIŞ AKTİVİZMİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

2.1. Toplumsal Hareketlerin Temelleri

Toplumsal hareketlerin başlangıcını ya da doğuşunu tarihin spesifik bir diliminde konumlandırmak oldukça zor olsa gerek. Zira neyin toplumsal hareket olup olmadığı üzerinde geniş bir mutabakat söz konusu değildir. Hatta toplumsal hareketlerin hem tanımlamasındaki hem de içerik ve yapılarındaki değişim kimi zaman onların **hareketli hedef** olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Sidney Tarrow'a göre toplumsal hareketleri içinde buldukları biricik koşullara göre değerlendirmek ve yeniden tanımlamak gerekmektedir (Tarrow, 1991, s. 17). Bu bağlamda söz konusu fenomeni belirli sınırlar içerisinde tanımlamaya çalışmak zaman kaybı olarak görülebilir olsa da, bu durum araştırmacıları belirli tanımlar öne sürmekten ya da en azından toplumsal hareketlerin kimi temel özelliklerini belirlemekten alıkoymamıştır (Rucht, 2017, ss. 39–40).

Kitlesele hareketlerin sosyal bilimlerin araştırma konusu olduğu 19. yüzyıl başlarından günümüze kadar gelişen literatür, söz konusu fenomeni çok geniş bir kapsamda ele almış ve incelemiştir. Bu konudaki sistemsel ilk değerlendirmeler 19. yüzyıl başlarında Gustave Le Bon tarafından yapılmıştır. Kitlelerin birlikte davranışlarını inceleyen Le Bon, belirli bir kitlenin içerisine bir şekilde dahil olan bireyin artık rasyonel düşünemediğini ve eylemlerinin sonunu hesap etmediğini, bu bağlamda da kitlesele hareketlerin bireylerin bir araya gelerek dışarıda oluşan durumlara verdikleri duygusal ve rastgele tepkiler olduğunu iddia etmiştir (Le Bon, 2002). Bu görüş daha sonraları Neil J. Smelser (1962) ve Herbert Blumer (1960) tarafından geliştirilerek aşağıda bahsedilecek olan kolektif davranış yaklaşımına dönüşmüştür.

Bireylerin toplumsal hareketler bağlamındaki tercihlerini önemli ölçüde irrasyonel olarak değerlendiren bu tanımlanın yanında, toplumsal hareketleri çok geniş kapsamlı ele alan görüşler de gelişmiştir. Örneğin John McCarthy ve Mayer N. Zald (1977, ss. 1217–1218) toplumsal hareketleri bir toplumun sosyal yapısını ve/veya ödül dağılımının bazı unsurlarını değiştirme tercihlerini temsil eden, bir popülasyondaki bir dizi görüş ve inanç olarak tanımlamışlardır. Bu tanım bir **hareket** tanımlaması için

oldukça geniş görünmektedir. Zira belirli bir dizi görüş ve inanç potansiyel barındırıyor olsa da hiçbir zaman harekete geçmeme şansına da sahiptir. Aynı şekilde bu geniş tanım bir toplumdaki tüm görüş ve inanç setlerini de toplumsal hareket olarak işaretlemeye müsaittir.

Toplumsal hareketler hakkında daha spesifik bir tanım ise Charles Tilly tarafından yapılmıştır. Ona göre toplumsal hareketler, iktidar sahipleri ve resmi temsilden yoksun kesimler adına konuşma hakkını elinde bulunduranlar arasında, bu kişilerin iktidar paylaşımında değişim taleplerini kamusallaştırması ve söz konusu talepleri toplumsal destek gösterileri ile desteklemesi yoluyla sürekli devam eden etkileşimlerdir (Tilly, 1987, s. 306). Bu tanım, toplumsal hareketlerin taraflarını ve taleplerini daha net bir şekilde ortaya koyması nedeniyle önemlidir. Tilly, toplumsal hareketleri iktidar sahipleri ve buna sahip olmayanlar arasında bir etkileşim şeklinde kurgularken iktidar sahiplerini de toplumsal hareketin ana ögesi olarak ele alıyor gibi görünse de, başka bir tanımlamasında toplumsal hareketleri sıradan insanların diğerleri üzerinde kolektif hak iddiasında bulunduğu mücadele içeren bir dizi gösteri, eylem ve kampanya (Tilly, 2004b) olarak tarif etmesi, kendisinin toplumsal hareketlerin aktörü olarak neyi işaret ettiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Burada sıradan insanlardan kastın elinde iktidar araçları olmayanlar olduğu açıktır. Toplumsal hareketleri iktidarı elinde bulunduranlara karşı bir taraf olarak ele alan bu görüş genel olarak günümüz toplumsal hareketler araştırmacıları tarafından da benimsenmektedir (Della Porta & Diani, 2006; Diani, 1992; McAdam vd., 2004). Örneğin Sidney Tarrow toplumsal hareketleri en az bir aktörün ya hedef ya da katılımcı olduğu, iktidar sahipleri ile sürekli mücadelecı bir etkileşim içinde olan, sosyal olarak harekete geçirilmiş gruplar olarak tanımlamaktadır (Tarrow, 2001, s. 11).

Toplumsal hareketlerin doğası gereği belirli oranda bir değişimi hedeflemesi ve bu değişimin de şu veya bu şekilde politik olanla ilgili olması nedeniyle bu hareketleri **sosyopolitik hareketler** olarak isimlendirmenin daha doğru olacağını iddia eden araştırmacılar da olmuştur (Jenkins, 1981). Ancak yine de siyasi parti taban hareketleri ile toplumsal hareketleri elbette birbirinden ayrı tutmak gerekmektedir. Benzer şekilde toplumsal hareketleri, onu oluşturan bireylerin kurduğu kolektif kimlikler üzerinden tanımlayan yaklaşımlar da söz konusudur. Bu yaklaşımlara göre

grup kimliği bir yandan grup içi aidiyeti sağlarken diğer yandan da bir **biz ve onlar** algısı oluşturarak hareket motivasyonunu arttırabilir (Polletta & Jasper, 2001).

Tüm bu tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda toplumsal hareketleri belki en geniş haliyle birçok bireyin, grubun ya da organizasyonun gayrı resmi etkileşimlerle, politik ya da kültürel sorunlar bağlamında oluşturduğu ve kolektif kimlik paylaşımına dayanan ağlar şeklinde tanımlamak mümkün görünmektedir (Diani, 1992, s. 1).

Toplumsal hareketleri köklü toplumsal değişimler ortaya çıkaran kolektif girişimler olarak ele aldığımızda modern dönem öncesinde bu tanıma uygun yapıların olmadığını da söylemek zorunda kalırız (Rucht, 2017, s. 43). Zira modern öncesi dönemde yer alan ayaklanmalar, isyanlar ve mücadeleler toplumu bireylerin arzularına göre baştan dizayn etmeyi değil, mevcut/geleneksel/doğal yapıyı yeniden kurmayı/düzelteyi hedeflemekteydiler (Cohn, 2008; Hobsbawm, 1973). Dolayısıyla toplumsal hareketlerin esasında modern fenomenler olduğunu iddia etmek yerinde olacaktır. Modern dönemle birlikte ortaya çıkan kölelerin özgürleşme mücadeleleri, işçi hareketleri, ilk dalğa kadın hareketleri ve hatta 20. yüzyıl başında Avrupa'daki Faşist hareketler toplumsal hareketlerin ilk örnekleri olarak sayılabilir (Della Porta & Diani, 2006). Bu örnekler ve onları takip eden benzerlerinin devam eden yükselişleri bu alanda birçok akademik çalışmayı da beraberinde getirmiş ve yukarıda ele alındığı şekliyle söz konusu olguyu anlamlandırma çabaları beraberinde çeşitli teorik yaklaşımların oluşmasına imkan sağlamıştır.

Toplumsal hareketlerin ilk örnekleri 18. Yüzyıl ortalarında İngiltere'de meydana gelen geniş ekonomik ve siyasal değişimler neticesinde siyasal temsil, piyasa ekonomisi ve proleterleşme konuları bağlamında ortaya çıkan fenomenler olarak kabul edilebilir (Tilly, 2004b, 2004a). Sonrasında özellikle endüstrileşen dünyada yayılan ve genellikle benzer temalara sahip olan bu hareketlerin genel karakteristiği hızlı modernleşmenin doğrudan bir sonucu olmaları ve onların içinde yer alan kişilerin toplumun yoksun, yıldığın ve izole edilmiş kesimleri olmasıdır (Della Porta & Diani, 2006; Küçükoğlu, 2004, s. 9; Tilly, 1978; Touraine, 1971). Bu bağlamda da toplumsal hareketler temelde sınıfsal ve ekonomik sebeplere dayanan olgular olarak görülmüştür. Bu noktada kritik olan, elinde iktidar araçları bulunmayan toplumsal

kesimlerin diğerlerine karşı alan açma ve kazanım elde etme niyetiyle bir girişimde bulunmasıdır. Bu açıdan toplumsal hareketler, örneğin Heberle (1951, s. 6) için toplumsal düzen içerisinde özellikle mülkiyet ve emek meselelerinde kökten değişiklikler yapmayı amaçlayan unsurlardır. Zaten endüstrileşen dünyada dönemin ruhu da toplumsal hareketleri bu zeminde tutmaya, onları bu yola sokmaya çok müsaittir. Özellikle 20. yüzyılda artan sanayileşme ile uyumlu bir şekilde yükselen işçi sınıfı nüfusu bu duruma daha da alan açmaktadır. Yoğun ve hızlı bir şekilde köylerden kente gelen işçi nüfusu kırsaldaki yaşamlarında alışık oldukları tüm düzenden ayrılmış ve konfor alanlarını terk ederek şehir ve fabrika yaşantısının yeni, güvencesiz, hızlı, zorlayıcı, yalnızlaştırıcı ve yabancılaştırıcı alanına dahil olmuşlardır. İçinde buldukları yeni toplumda ne bir konumları, ne koruyabildikleri haysiyetleri, ne sahip oldukları mülkiyetleri ya da araçları, ne de temel işçi hakları vardır (Blumer, 1960, s. 6). Bu durum, yukarıda bahsedilen iktidar araçlarına sahip olmayan ve içinde buldukları durumdan da memnun olmayan toplumsal kesimlerin, yani toplumsal hareketlere evrilmeye müsait popülasyonların hızla oluşmasına neden olmuştur.

Elbette tüm bu koşullar göz önüne alındığında bir toplumsal hareketin ana motivasyonunun kendilerince yolunda gitmeyen bir durumu değiştirmek olduğu çıkarımını yapmak zor olmamaktadır. McLaughlin (1969, s. 3) en genel manada toplumsal hareketleri toplumsal değişime odaklanmış grup davranışı olarak tanımlarken de buna vurgu yapmaktadır. Yine de toplumsal hareketlerin sadece değişim talebiyle yola çıkmak zorunda olmadıklarını, mevcut durumun değişme ihtimaline karşı çıkmak için, yani daha muhafazakar bir tavırla da organize olabileceklerini akılda tutmakta fayda bulunmaktadır. Ayrıca, Zirakzadeh'in (2006, s. 4) de söylediği gibi tüm toplumsal hareketlerin içindeki tüm bireyler bir toplumu kökten ve tamamen değiştirme arzusu da taşımak zorunda değildirler. Hatta bir kısmı bazı kurumların, yapıların, durumların olduğu gibi kalmasını özellikle ve açık bir şekilde isteyebilmektedir. Lakin toplumsal hareketlerin bu ilk dönemlerinde yukarıda da bahsedilen şartlar göz önüne alındığında değişim isteminin neden daha baskın olabileceği kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Yukarıda değinilmeye çalışıldığı gibi modern manada toplumsal hareketler, 18. yüzyıl ortalarında, İngiltere ve Amerika gibi sanayinin geliştiği ve kırsal alanlardan

şehirlerdeki fabrikalara yoğun ve hızlı bir iş gücü kaymasının yaşandığı, Charles Tilly'nin (2004b, s. 25) deyiimiyle “... *derin ekonomik ve politik değişimlerin yaşandığı bir arka planda ...*” ortaya çıkmıştır. Bu durum, toplumsal hareketlerin gerek amaçlarını gerek yapılarını gerekse yöntemlerini önemli ölçüde belirlemiştir. Ancak ilerleyen zamanda değişen toplumsal, siyasal ve hatta teknolojik koşullar toplumsal hareketlerin tüm bu unsurlarını kökten değiştirecektir. 1960'lı yıllar bu bağlamda bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Bir sonraki başlık altında bu değişim ele alınmaya çalışılırken aynı zamanda toplumsal hareketlerin tüm bu değişim ve dönüşüm içinde nasıl anlaşılıp incelenmesi gerektiğine dair farklı yaklaşımlar aktarılacaktır.

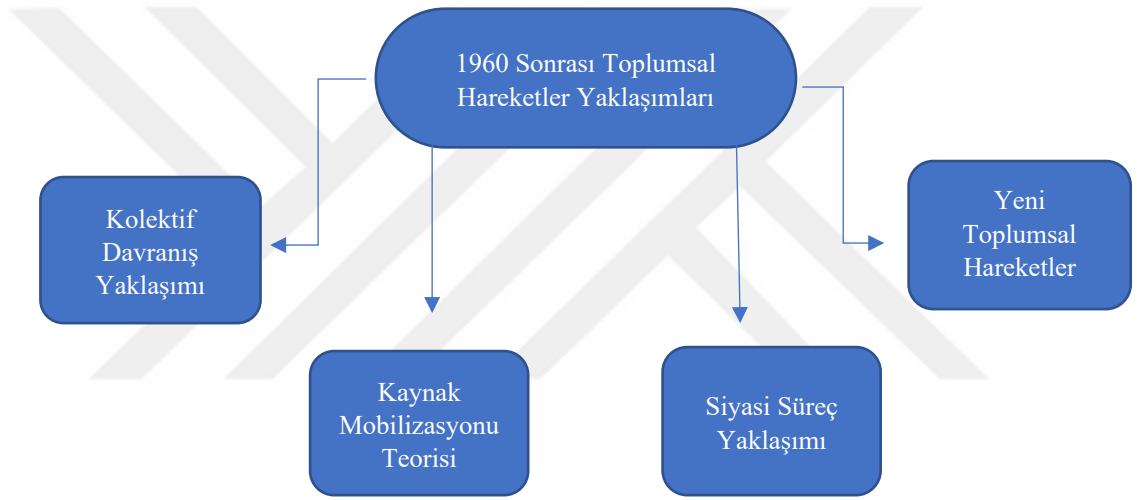
2.2. Toplumsal Hareketlerin İkinci Dalgası

1960'lara kadar olan çalışmalarda toplumsal hareketler genellikle erken dönem yapısalcı işlevselci olarak kabul edilen yaklaşım tarafından, yapısal bozukluklar sonucu ortaya çıkan ve işlevsel olmayan çıktılar olarak görülmekteydi (Della Porta & Diani, 2006; Meyer, 2004). 1960'lı yıllarda ise dünyadaki değişim dalgası toplumsal hareketleri de diğer birçok şey gibi etkiledi. Della Porta ve Diani'ye göre 1960'ların sonunda dünya derin bir dönüşümden geçiyordu ve bazılarına göre bu bir devrimdi. Amerika'da sivil haklar ve savaş karşıtlığı üzerinden gelişen hareketler, Fransa'da 1968 isyanı, Almanya, İngiltere ve Meksika'daki öğrenci eylemleri, İtalya'daki 1969 işçi-öğrenci birliktelikleri, Franco'cu Madrid'den komünist Prag'a kadar çeşitli yerlerdeki demokrasi yanlısı hareketler, Güney Amerika'dan Roma'ya kadar eleştirel Katolikliğin büyümesi, kadın ve çevre hareketlerinin erken dönem işaretleri ve daha bir çoğu derin dönüşümlerin yaşandığının göstergesiydi (Della Porta & Diani, 2006, s. 1).

Toplumsal hareketler bu kırılma ile bir yandan dönüşüm geçirirken bir yandan da genişledi ve yaygınlaştı. Olgunun kendisi bu yönde hareket ederken elbette onu inceleyen çalışmalar da aynı istikamette ilerledi (Rucht, 2017). 1960'lardaki bu farklılaşma kimi araştırmacılar (McAdam, 1982; McAdam vd., 2004; McCarthy & Zald, 1973; Tarrow, 2001; Tilly, 2004b; Touraine, 1971) tarafından toplumsal hareketlerin yeni bir formunu, bir ikinci dalgayı ifade ederken kimi araştırmacılar (Blumer, 1960; Smelser, 1962) ise bir değişim olduğunu kabul etmekle birlikte bunun önemli bir kırılmadan ziyade tarihsel ve sosyolojik bir devamlılık içinde ilerleyen bir

evrilme olduğunu iddia ettiler. Bu iddiaların her biri alanda yeni bir açıklama çabasını da beraberinde getirdi.

Bir fenomeni anlama çabası elbette ilk olarak onu kavramsal düzlemde ifade edebilme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda toplumsal hareketler de alanda çalışma yapan birçok düşünür tarafından kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Burada toplumsal hareketler literatüründe yer alan ve 1960'lardan sonra etkili olan temel dört yaklaşım (Della Porta & Diani, 2006; Diani, 1992) ve bu yaklaşımların genel olarak toplumsal hareketleri nasıl ele aldıkları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Şekil 2.2.1 : Toplumsal hareketler yaklaşımları

Şekil 2.2.1’de gösterilen yaklaşımların detaylarına girmeden önceden bu dört açıklama biçiminden yeni toplumsal hareketler hariç diğer üç yaklaşımın daha çok Kuzey Amerika’daki, yeni toplumsal hareketler yaklaşımının ise Avrupa’daki araştırmacılar arasında etkili olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır (Diani, 1992, s. 3). Elbette bu ayırım, söz konusu coğrafyaların akademik geleneklerinin farklılığıyla alakalı olduğu kadar o bölgelerdeki toplumsal hareketleri şekillendiren etkenlerin değişikliğiyle de ilintilidir.

Kolektif davranış yaklaşımı (**collective behavior perspective**) olarak ifade edilen kavramsallaştırmanın ilk versiyonları 1920’li yıllarda Chicago okulundan Robert E. Park ve Ernest W. Burgess tarafından şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu

yaklaşımına göre toplumsal hareketler esasen kamu ve yığın davranışları gibi diğer kolektif davranış biçimleri arasında bir tür olarak görülmektedir (Neidhardt & Rucht, 1991). Bu davranış biçimleri dahilinde kolektif davranış denilen olgu vuku bulur ve burada odaklanılan asıl nokta toplumsal değişimdir. Kolektif davranış, örgütsel ve kurumsal davranış biçimlerinden farklı olarak ele alınır. Kolektif davranışı bu iki davranış türünden ayıran ana etkenler, bu davranış türünün daha önceden belirlenmiş prosedür ve kurallara sahip olmaması, liderlerinin ve katılımcılarının süreç içerisinde kendiliğinden ve belirli bir standart olmadan belirlenmesi, toplumsal geleneğin içerisinde şekillenmiş olmaması ve hedeflerinin ve bunlara ulaşma yollarının önceden belirli olmamasıdır. Ancak bu durum yine de toplumsal hareketlerin de içine dahil olduğu kolektif davranışların tamamen örgütsüz ya da mantık dışı olduğunu göstermez. Sadece diğerlerine göre daha gevşek bir yapılanma söz konusudur (Turner & Killian, 1987, ss. 3–4). Yaklaşımın yakın dönem temsilcilerinden Turner ve Killian toplumsal hareketleri tanımlarken bunların grup ya da toplum içerisinde bir değişimin lehinde veya aleyhinde belirli devamlılıkta hareket eden topluluklar olduğunu ifade ederler. Bu topluluklar belirsiz ve değişken mensubiyet ile konumu herhangi bir sisteme bağlı olmaktan çok o anki hareket üyeleri tarafından belirlenen liderliğe sahiptir (Turner & Killian, 1987, s. 223). Bu görüş her ne kadar 1960’lardan sonrasına da etki etmiş ve yeni formlarla toplumsal hareketleri açıklamaya çalışmış olsa da esasen temellerini daha eskiden alması nedeniyle bir önceki dönemin anlayışına daha yakın bir çizgide konuyu ele almaktadır. Bu bağlamda da yukarıda da ifade edildiği gibi toplumsal hareketleri diğer yaklaşımlara göre daha dağınık, düzensiz, gelip geçici ve önemsiz görme eğilimindedir.

Kaynak mobilizasyonu teorisi (**research mobilization theory**) yukarıda bahsedilen kolektif davranış yaklaşımının aksine, toplumsal hareketleri büyük oranda örgütsel faktörler ışığında açıklama eğilimindedir. Teorinin önde gelen temsilcilerinden McCarty ve Zald toplumsal hareketleri bir toplulukta toplumsal yapıyı ve/veya kaynak dağıtımını değiştirmeye yönelik fikirler ve inançlar bütünü olarak tanımlamaktadırlar (McCarthy & Zald, 1977, ss. 1217–1218). Esasen bu tanım bir toplumsal hareketin ortaya çıkması için temel oluşturan unsurlar göz önüne alındığında Turner ve Killian’ın yukarıda bahsedilen toplumsal hareket tanımına çok

da uzak değildir. McCarty ve Zald'ı onlardan ayıran asıl nokta oluşmuş olan toplumsal hareketin, harekete geçtiği aşamadan sonrası hakkında söyledikleridir. Kaynak mobilizasyonu teorisinde toplumsal hareketlerin siyasi tecrübesi olan liderlere ve aynı zamanda güçlü, hatta profesyonel örgütlere ihtiyacı vardır. Ayrıca toplumsal hareketlerin içinde buldukları dönemin ve ortamın şartları ile birbirleri ve diğer aktörler ile ilişkileri de oldukça önemlidir. Toplumsal hareketler birbirleri ile etkileşim ve iletişim içerisindedirler. Bu çerçevede, tüm toplumsal örgütler toplumsal hareketler sektörünü meydana getirir (McCarthy & Zald, 1973). Toplumsal hareketler sektörü tanımı aslında bu hareketlerin izole ve ayrık oluştuktan öte diğer aktörlerle nasıl etkileşim içerisinde olduğunu imlemektedir (Diani, 1992, ss. 4–5). Toplumsal hareketler sektörü, muhalif ve/veya birlikte iş yapan toplumsal hareketleri içeren, bu haliyle de daha büyük bir yapının parçası olan ve duruma göre siyasi partiler, medya, baskı grupları ve devlet bürokrasisini de içerebilecek kapasitede bir yapılanmayı ifade etmektedir (Garner & Zald, 2017, s. 294).

Kaynak mobilizasyonu teorisinin örgütsel imkanlara ve geleneksel siyasal alana verdiği önemin aksine, siyasi süreç yaklaşımı (**political process perspective**) toplumsal hareketlerin oluşum ve işleyiş mekanizmalarını daha geniş bir tarih ve siyasal zaman çizgesinde ele almaktadır (Tilly, 1978). Bu yaklaşım kolektif davranış yaklaşımından ise temelde toplumsal hareketlerin anormal eğilimler olmadığı, aksine onların siyasal hedeflere ulaşmaya çalışan ve kendi gerçek gündemleri olan yapılar olduğu varsayımı ile ayrılmaktadır (Caren, 2007, s. 3455). Charles Tilly, *From Mobilization to Revolution* adlı çalışmasında siyasi süreç yaklaşımının temelini oluşturan bir model geliştirmiştir. Tilly'ye göre bir topluluk hareketi çıkar, örgüt, mobilizasyon, fırsat ve topluluk hareketinin kendisi olmak üzere toplam beş büyük bileşene sahiptir. Bunlardan çıkar, söz konusu harekete katılımdan sağlanabilecek potansiyel kazancı, örgüt ortaklaşmış kimlik ve ağları, mobilizasyon grubun harekete geçmek için ihtiyaç duyduğu her türden kaynak – iş gücü, mallar, silahlar, oylar ve ortak amaca hizmet ettiği sürece buna benzer her türlü şey - üzerinde ortaklaşa hakimiyet kurma sürecini, fırsat sahip olunan siyasal güç, isteğini dayatma ihtimali ve hedefin kırılabilirliğini temsil ederken topluluk hareketi ise sayılan bu dört bileşenin değişen oranlarda bileşiminden meydana gelmektedir (Tilly, 1978, s. 7).

Tilly her ne kadar temelleri oluşturmuş olsa da siyasi süreç yaklaşımına ana şekli McAdam tarafından verilmiştir. *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970* adlı eserinde McAdam, siyasi süreçlerin (ya da siyasi fırsatların) mevcut düzenin işleyişi ile ilgili varsayım ve beklentileri olumsuz yönde etkileyen tüm olay ve olgular tarafından etkilendiğini iddia etmekte ve bu olay ve olguları savaşlar, endüstrileşme, uluslararası siyasal gelişmeler, yoğun ve uzun süreli işsizlik, kitlesel nüfus hareketleri gibi geniş bir düzleme yaymaktadır (1982, s. 41). Bu şekilde oluşan siyasi fırsatlar, McAdam'a göre toplumsal hareketlerin güçlenmesi veya zayıflaması noktasına etki eden üç ana faktörden ilkidir. Bu açıdan ikinci önemli faktör ise yerel örgütsel yapıların gücüdür. Bu yapılar bir toplumsal harekete iletişim ağı sağlama, lider yetiştirme, ideoloji ve eylem planlarını oluşturma gibi imkanlar sağlayabilmektedir. Böylece mağdur kesimler için muhalefeti destekleyen alanlar olmaktadır (McAdam, 1982, s. 32). Toplumsal hareketlerin gelişimine etki eden son faktör ise bir toplumsal harekete üye olma potansiyeli taşıyan insanların bilişsel olarak özgürleşme halleridir. McAdam için bu bilişsel özgürleşme bir toplumsal hareketin oluşmasında olmazsa olmazdır. Zira politik süreçler ve örgütsel yapılar her ne kadar önemli olsa da, bu imkanlar ile harekete geçme arasındaki katalizör olan birey ve onun kendi durumu ile bu harekete atfettiği öznel değerdir (McAdam, 1982, s. 48). Bu bağlamda insanların mevcut düzenin meşruiyet krizi yaşadığı ve kendi toplumsal hareketlerinin anlamlı değişiklikler yapabileceği inancına sahip olmaları, toplumsal hareketlere müdahil olmaları için olmazsa olmazdır. Bu ise ancak kişilerin bilişsel olarak özgürleşmeleri ile mümkün olabilmektedir.

Siyasi süreç yaklaşımının McAdam tarafından atılan temelleri her ne kadar daha sonra gelen araştırmacılar tarafından geliştirilip değiştirilse de ana yapı genel olarak sabit kalmıştır. Bu yaklaşım, bir yandan yerel örgütlerin gücüne vurgu yaparken bir yandan da tüm hareket imkanlarını hem potansiyel katılımcıların bilişsel durumuna hem de içinde bulunulan siyasal düzlemin imkanına atıf yaparak toplumsal hareketlerin anlaşılması noktasında çok katmanlı bir analizin gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

1960'lı yıllardan sonra geliştirilen ve yukarıda ele alınan diğer üç yaklaşıma göre daha ayrık kabul edilen ve alanda etkili olan son yaklaşım ise yeni toplumsal

hareketler yaklaşımıdır (**new social movements**). Fransız toplumbilimci Alain Touraine tarafından temelleri atılan bu yaklaşım hem Avrupa merkezli olması açısından hem de hareketlere katılan bireylerin etraflarındaki toplumsal düzene yükledikleri **anlama** yaptığı vurgu açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Touraine'ne (1971) göre 1960'ların sonlarına doğru Fransa, Almanya ve İtalya'da ortaya çıkan ve kaynakların yeniden dağıtımını yerine yaşam kalitesine odaklı talepler ortaya koyan öğrenci hareketlerini açıklamak için Marksist teoriler yetersiz kalıyordu. Yeni toplumsal hareketler yaklaşımı bu noktada klasik Marksizm'in güncel toplumsal olayları düzgün bir şekilde ele almasına mani olan iki ana genellemesine karşı çıkmaktadır. İlk genellemeye göre siyasal olarak anlamlı olan her toplumsal olay kapitalist üretim modelinin temel ekonomik mantığından kaynaklanmaktadır ve diğer tüm nedenler bir toplumsal hareket oluşumunda en iyi ihtimalle ikincildir. İkinci genellemeye göre ise en önemli toplumsal aktörler üretim süreçlerinin sebep olduğu sınıf ilişkileri tarafından belirlenir ve diğer tüm toplumsal kimlikler toplumsal hareket oluşumunda yine ikincil konumdadır (Canel, 1992). Yeni toplumsal hareketler yaklaşımı en temelde bu genellemelere bir tepki oluşturmaktadır (Flynn, 2011).

Buechler'a (1995) göre tek bir **yeni toplumsal hareketler** yaklaşımından bahsetmek çok mümkün olmasa da, bu yaklaşımın kimi genel trendleri de tespit edilebilir. Buna göre toplumsal hareketlerin konusu devlet/siyaset alanında verilen araşsal mücadeleden çok kültürel alanda verilen sembolik mücadeledir (Cohen, 1985; Melucci, 1989). Bağımsızlık ve kendi kaderini belirleme şansını arttıran süreçler, etkiyi ve gücü tahkim etmeye yönelik stratejilerden daha önemlidir (Habermas, 1984, 1987). Çağdaş toplumsal hareketlerde maddi olmayan değerlerin rolü, maddi kaynaklar üzerindeki çatışmalardan daha önce gelir (Dalton & Kuechler, 1990; Inglehart, 1990). Muhafif grupların çıkarlarının yapısal olarak belirlendiği varsayımı yerine, genellikle kırılgan olan ortak kimlik oluşturma süreçleri ve grup çıkarlarının belirlenmesi konularına ilgi gösterilir (Hunt vd., 1994; Klandermans, 1994; Laraña vd., 1994; Melucci, 1989; Stoecker, 1995). Bir grubun sorunlarının ve ideolojisinin içinde buldukları sınıfsal yapı tarafından değil, toplumsal olarak belirlendiği görüşü hakimdir (Klandermans, 1992; Laraña vd., 1994). Başarılı bir toplumsal hareket için merkezi örgütlülüklerin şart olmadığı, birçok geri kalmış, bastırılmış, gizli ve hatta

geçici ağların toplumsal hareketleri güçlendirdiği düşünülür (Gusfield, 1994; Melucci, 1989; Mueller, 1994). Bu ana temalar söz konusu yaklaşımın içerisindeki düşünürler arasında değişkenlik gösterse de genellikle yapısalcı işlevselci ve kaynak mobilizasyonu yaklaşımlarına yeni toplumsal hareketler yaklaşımı ile karşı çıkışın temellerini ifade etmektedirler.

İlk dönem yeni toplumsal hareket kuramcıları her ne kadar bu kuramı sol hareketlere özgü bir araç olarak kullanma eğiliminde olmuş olsa da (Pichardo, 1997, s. 413), söz konusu yaklaşım esasen modern dönemde ortaya çıkan her yönelimden toplumsal hareketi analiz etmeye yardımcı olacak kullanışlı araçlar sunmaktadır.

Tüm bu yaklaşımlar 1960'lardan sonra meydana gelen değişimlerle birlikte oluştuğunu iddia edebileceğimiz toplumsal hareketlerin ikinci dalgasına tekabül eden olay ve olguları anlamlandırmada kullanılan farklı bakış açıları ve yaklaşımlar sonucu ortaya çıkan açıklama biçimlerini temsil etmektedirler. Her biri toplumsal hareketlerin ortaya çıkış, gelişim ve nihayete erme merhalelerini farklı değişkenler ve koşullarla açıklama çabasında olan bu yaklaşımlar esasen bize toplumsal hareketler denen olguların ne kadar çeşitli, zaman ve mekana göre ne derece farklılaşabilen ve her biri kendi özelinde derinlemesine incelenmesi gereken yapılar/süreçler olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda bir toplumsal hareketi incelerken tüm bu yaklaşımların perspektiflerini ilgili hareket özelinde yeniden değerlendirmek ve hangi açıklamanın daha uygun olduğuna karar vermek bizi doğru sonuca yaklaştıran bir etmen olacaktır. Dolayısıyla bu tezde de söz konusu yaklaşımların tümünden ilgili şekillerde yararlanılmaya çalışılmıştır.

2.2.1. Toplumsal Hareketlerin Ortak Değerlendirme Unsurları

1960 sonrası toplumsal hareketleri anlamlandırma çabasında olan ve yukarıda ele alınan dört yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde toplumsal hareketlerin oluşum, ortaya çıkış, yapılanma, faaliyette bulunma ve devam etme gibi durumlar açısından belirli niteliklere sahip olmaları gerektiği görülmektedir. Örneğin dört yaklaşımın her biri açısından da bir hareketin ortaya çıkması ve faaliyette bulunması için insanların etrafında toplanacağı ve uğrunda mücadele edeceği bir ortak amacın varlığının gerektiğini iddia etmek mümkün görünmektedir. Bu ortak amaç kolektif davranış

yaklaşımı açısından görece anlık gelişen ve plansız bir duruma işaret ederken (Turner & Killian, 1987) kaynak mobilizasyonu teorisine göre söz konusu amaç yapıları ve kaynakların kullanım ve dağılımı odaklı olarak karşımıza çıkmaktadır (McCarthy & Zald, 1973). Siyasi süreç yaklaşımına göre içerisinde bulunan siyasi atmosfer bir toplumsal hareketin amacını belirleyen en önemli faktör olurken (McAdam, 1982; Tilly, 1978) yeni toplumsal hareketler yaklaşımına göre söz konusu ortak amaç kültürel ve sembolik bir alanda tezahür etmektedir (Touraine, 1971).

Dört yaklaşım beraber ele alındığında toplumsal hareketleri değerlendirme noktasında karşımıza çıkan diğer bir ortak unsur da örgütlülük olmaktadır. Kolektif davranış ve yeni toplumsal hareketler yaklaşımlarına göre örgütlülük siyasi parti ya da sivil toplum kuruluşlarına oranla toplumsal hareketler için daha seyrek ve düzensiz bir unsur olarak görülürken (Melucci, 1989; Mueller, 1994; Turner & Killian, 1987), kolektif davranış yaklaşımı açısından bir toplumsal hareketin örgütlenme yapısının gücü ile etkinliği doğru orantılıdır (McCarthy & Zald, 1977). Siyasi süreç yaklaşımına göre de örgütlenme şekli ve yapısı toplumsal hareketler için önemli unsurlardan biridir (Tilly, 1978).

Yukarıda ele alınan yaklaşımlar bağlamında bir toplumsal hareketi tanımlarken kullanılacak son ortak unsur grup kimliği olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen dört yaklaşıma göre de kimlik, bir toplumsal hareket için yaklaşımdan yaklaşıma değişen oranlarda da olsa önemli bir etmen durumundadır. Kolektif davranış yaklaşımına göre kimlik bir toplumsal hareketin devamlılığı için önem arz ederken (Turner & Killian, 1987), kaynak mobilizasyonu teorisi bu unsuru manevi bir kaynak olarak görmekte (Edwards & McCarthy, 2004), siyasi süreç yaklaşımına göre ise kimlik oluşumu bir toplumsal hareketin başarıya ulaşmasındaki ana etmenlerden biri olarak görülmektedir (Snow & McAdam, 2000; Tilly, 1978). Yeni toplumsal hareketler yaklaşımına göre ise kimlik bir toplumsal hareket için merkezi bir konumda yer almaktadır (Flynn, 2011; Touraine, 1971).

Elbette toplumsal hareketleri tanımlama ve belirleme noktasında çok daha fazla kriterin öne sürülmesi mümkün olmakla birlikte yukarıda ele alınan dört yaklaşımın her biri açısından değişen oranlarda da olsa öneme sahip olan bu kriter toplumsal hareketlerin ana unsurları olarak ele alınacaktır.

2.2.1.1. Ortak Amaç

Bir toplumsal hareketin belki de en önemli unsuru, bu hareketin meydana gelme sebebi ya da bir başka deyişle bu hareketin ne için meydana geldiği konusudur. Zira tüm toplumsal hareketler şu veya bu biçimde bir amaç etrafında örgütlenen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Jenkins'e (1981) göre bu amaç en nihayetinde politik bir değişim talebidir. Tarrow (2001) da toplumsal hareketleri iktidar sahipleri ile mücadele eden yapılar olarak görür. Tilly'nin görüşü de buna yakındır. O da toplumsal hareketleri iktidar sahipleri ile yoksunlar arasındaki ilişki zeminine konumlandırmaktadır (Tilly, 1987). Bu görüşler toplumsal hareketler alanında çalışan birçokları tarafından genel kabul görmektedir (Della Porta & Diani, 2006; Diani, 1992; McAdam vd., 2004).

Bu genel tasarım içerisinde elbette her toplumsal hareketin öznel bir talebi söz konusu olmaktadır. Ancak bu öznel talepler, yine de belirli bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Ya da bir başka deyişle, toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına ve faaliyetlerde bulunmasına neden olan sebeplerin, yani toplumsal hareketlerin amaçlarının belirli bir trend içerisinde olduğu da iddia edilebilir. 1960 öncesi toplumsal hareketlerde bu trendin ağırlıklı olarak siyasal ve ekonomik temelli haklar bağlamında vuku bulan sınıf eksenli hareketler olduğu görülmektedir (Tilly, 2004a, 2004b). Endüstrileşen dünyadaki hızlı modernleşmenin sonucu olan bu hareket trendi 1960'lardan sonra bir önceki bölümde ele alındığı gibi önemli bir değişime uğramıştır (Della Porta & Diani, 2006; Küçüköğlü, 2004, s. 9; Tilly, 1978; Touraine, 1971). Bu değişim neticesinde ortaya çıkan yeni trendi incelemek ve anlamlandırmak için geliştirilen dört ana yaklaşım yine bir önceki bölümde ele alınmıştır.

Bu yaklaşımlardan kolektif davranış yaklaşımına göre hedeflenen asıl nokta toplumsal değişimdir (Neidhardt & Rucht, 1991). Ancak bu değişim talebinin hedefleri çok net bir şekilde önceden belirlenmiş, planlanmış ya da ortaya konulmuş değildir. Var olan sorunlara dair gelişen spontane tepkilerin bir araya gelerek organize olması söz konusudur (Turner & Killian, 1987). Bu açıklama biçimi, yaklaşımın toplumsal hareketleri bütüncül olarak gevşek örgütlenmelere sahip ve gelip geçici olgular olarak görmesiyle yakından ilişkilidir.

Kaynak mobilizasyonu teorisini göre ise toplumsal hareketlerin hedeflerinin ana trendi toplumsal bir yapıyı ve/veya kaynak dağıtımını değiştirmektir (McCarthy & Zald, 1977, ss. 1217–1218). Bu ifade her ne kadar kolektif davranış yaklaşımının açıklama biçimine benzer gibi görünse de aradaki önemli fark, kaynak mobilizasyonu teorisinin gündelik politikalar, spesifik olgular ve gelip geçici durumlar yerine bir hareketin ana hedefi olarak yapıları ve kaynakların dağılımını görüyor olmasıdır. Bu noktada söz konusu yaklaşımın toplumsal hareketlerin anılan trendde ilerleyebilmesi için güçlü örgütlülük, iyi bir organizasyon, profesyonel katılım gibi unsurları zaruri görüyor olması (McCarthy & Zald, 1973) gayet doğaldır. Zira değiştirilmeye çalışılan olgu sistematik seviyede vuku bulmaktadır ve bunun etkileşim alanı da toplumsal hareketler sektörünü oluşturmaktadır (Diani, 1992; Garner & Zald, 2017).

Daha önce ele alınan yaklaşımlarda olduğu gibi siyasi süreç yaklaşımı da toplumsal hareketleri en temelde siyasi hedeflere ulaşmaya çalışan yapılar olarak görmektedir (Tilly, 1978). Tilly'ye (1978) göre bir toplumsal hareketin önemli bileşenlerinden biri çıkardır ve bu bir kişinin söz konusu harekete katıldığında elde edebileceği potansiyel kazancı ifade eder. Dolayısıyla rasyonel bir şekilde hesaplanmış potansiyel fayda bir birey için yeterli değilse bir harekete dahil olması beklenemez. Muhtemel tüm üyeler için tercih edilebilir bir potansiyel fayda sunmayan bir yapı, toplumsal harekete dönüşmez. Bu nedenle hedefin ne olduğunun yanında, bu hedefe yönelik gerçekleşecek eylemlilik sonucunda edinilebilecek potansiyel çıkarın da önemi büyüktür. Bu yaklaşıma göre bir hareketin ortaya çıkması ve faaliyette bulunması içinde bulunduğu siyasal süreçlerle doğrudan bağlantılıdır. Bu siyasi süreçler ise savaşlar, endüstrileşme, uluslararası siyasal gelişmeler, yoğun ve uzun süreli işsizlik, kitlesel nüfus hareketleri gibi geniş bir düzleme yayılmaktadır (McAdam, 1982, s. 41). Yani siyasi süreçler yapısal düzlemce cereyan eden ve toplumsal hareketlerin şekillenmesine, oluşmasına ve faaliyette bulunmasına etki eden olgular bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu süreçler bir toplumsal hareketin amacının belirlenmesine de doğrudan etki etmektedir. İçinde bulunulan atmosfer ve şartlar toplumsal hareketin yönünü ve yöntemini de şekillendirmektedir.

Son olarak, yeni toplumsal hareketler yaklaşımı bağlamında toplumsal hareketlerin ortaya çıkış ve faaliyette bulunuş amaçları değerlendirildiğinde, bu

yaklaşımın toplumsal hareketlerin amacını daha çok bireylerin toplumsal düzene yükledikleri anlamla alakalı olarak değerlendirdiği görülmektedir (Touraine, 1971). Erken dönem toplumsal hareketlerin siyasal ve ekonomik bağlamlarda izah edilebilen yapısının aksine yeni dönem toplumsal hareketlerin kaynakların dağılımından ziyade yaşam kalitesi odaklı yapılar olduğunu savunan bu yaklaşım (Canel, 1992), toplumsal hareketlerin hedeflerinin siyasal alandan ziyade kültürel alanı kapsadığını varsaymaktadır (Cohen, 1985; Melucci, 1989). Bir toplumsal harekette asıl amaç maddi olmayan kimlik, benlik, yaşam kalitesi gibi olgulardır (Dalton & Kuechler, 1990; Inglehart, 1990). Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde; yeni toplumsal hareketler yaklaşımının yukarıda anılan diğer üç yaklaşımın aksine, toplumsal hareketlerin ana hedefi olarak iktidar sahipleri ve buna sahip olmayanlar arasında siyasal alanda vuku bulan mücadeleyi görmediği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşıma göre toplumsal hareketlerin amaçlarının genel trendi daha kişisel, kimlik bazlı, kültürel ve sembolik alanda seyretmektedir. Elbette tüm bunların mücadelesi yine belirli iktidar odaklarına karşı verilmelidir. Ancak bu noktada ayrıksı olan, bu mücadelenin alanının ve muhataplarının klasik siyasal alanda yer almak zorunda olmuyor oluşudur.

2.2.1.2. Örgütlülük

1960'lardan sonra toplumsal hareketleri anlamlandırmaya çalışan yaklaşımların temel argümanları ele alındığında, toplumsal hareketlerin örgütlenme biçim ve seviyelerinin önemli birer değişken olarak incelendiği görülmektedir.

Kolektif davranış yaklaşımı toplumsal hareketleri siyasi parti ve sivil toplum kuruluşları gibi yapılar ile kıyaslandığında büyük oranda rasyonel olmayan ve kaotik birliktelikler şeklinde ele almakta (Le Bon, 2002), onları kurumsal ve örgütsel davranıştan ayrı bir davranış biçimi olarak görmekte (Neidhardt & Rucht, 1991) ve en nihayetinde toplumsal hareketlerin tamamen örgütsüz olmasalar da gevşek bir yapılanmaya sahip oldukları vurgusunu yapmaktadır (Turner & Killian, 1987). Bu açılardan ele alındığında, kolektif davranış yaklaşımına göre toplumsal hareketlerde örgütlenme zayıf ve dağınıktır. Belirli bir hiyerarşik yapıya ya da sisteme dayanmayan liderlik pozisyonları söz konudur (Turner & Killian, 1987, s. 223). Yaklaşımın toplumsal hareketleri düzensiz ve prosedürel olmayan davranış biçimleri olarak görmesi, bu çıkarımların temelini oluşturmaktadır.

Kaynak mobilizasyonu teorisine göre ise tam tersi bir durum söz konusudur. Bu yaklaşım açısından güçlü, düzenli ve hatta profesyonel bir örgütlenme toplumsal hareketler için öncü bir koşuldur (McCarthy & Zald, 1973). Dahası, söz konusu yaklaşım bu örgütlenme seviyesini bir kademe daha ilerleterek tüm toplumsal hareketlerin bir **toplumsal hareketler sektörü** oluşturduğunu iddia etmektedir (Diani, 1992). Toplumsal hareketlerin başarıya ulaşmasında tüm imkan ve kaynakların doğru bir şekilde örgütlenmesi ve bunun diğer benzer örgütlenmeler ile eşgüdüm halinde olması zaruri görülmektedir.

Siyasi süreç yaklaşımı, toplumsal hareketleri kolektif davranış yaklaşımı gibi zayıf örgütlülükler olarak ele almaz. Ancak örgütlülüğü kaynak mobilizasyonu teorisi kadar birincil de görmez. Tilly'nin geliştirdiği modele göre örgüt, toplumsal hareketin beş büyük bileşeninden biridir (Tilly, 1978). Bu modele göre örgüt ortak bir kimliği ve ortak bir ağı temsil eder. Toplumsal hareketin oluşum sürecinden sonra özellikle faaliyet aşamasında önemli yer tutar. Ayrıca yerel örgütsel yapıların gücü de dikkate alınması gereken bir faktördür (McAdam, 1982). Onların mevcut örgütsel kapasiteleri toplumsal hareketlerin etkisini de belirlemektedir. Burada kaynak mobilizasyonu teorisi gibi bir toplumsal hareketler sektöründen bahsetmek mümkün olmasa da mevcut örgütler arası eşgüdüm önemszenmektedir.

Yeni toplumsal hareketler yaklaşımı ise örgütlülük meselesini diğerlerinden daha farklı bir bağlamda ele almaktadır. Toplumsal hareketlerde asıl olanın klasik manada/merkezi örgütlenmeler olmadığı, toplumun damarlarına yayılmış çeşitli saklı ve kimi zaman da geçici ilişkilerin/ağların, iletişim kanallarının bu hareketlerin eylemlerini icra için örgüt yerine ikame ettiği alanlar olduğu iddia edilir (Gusfield, 1994; Melucci, 1989; Mueller, 1994). Bu bağlamda değerlendirildiğinde yeni toplumsal hareketler yaklaşımının örgütlülüğe verdiği önemi kolektif davranış yaklaşımında olduğu gibi minimum düzeyde olarak görmek doğru olmayacaktır. Zira bir toplumsal hareketin oluşumu ve eylemde bulunabilmesi için örgüt yerine ikame olarak görülen ağlara/ilişkilere ve iletişim kanallarına ihtiyaç zaruridir. Ancak bu ihtiyaç, kaynak mobilizasyonu teorisinin ya da siyasi süreç yaklaşımının öngördüğü manada klasik örgütlülüğe de işaret etmemektedir.

2.2.1.3. Kimlik

Toplumsal hareketleri analiz ederken incelenmesi gereken kriterlerden biri de kimlik meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenmeye başlandıkları ilk dönemlerde sınıf temelli oldukları varsayılan toplumsal hareket biçimlerinin yerini, sembolik ve bilgiye dayalı olan, toplumsal haklar ve kültürel kazanımlar etrafında şekillenen ve egemen devlet ve piyasa biçimleri karşısında konumlanan yeni tür toplumsal hareketlerin almaya başlaması, toplumsal hareketlerin kimlikle ilgili boyutunun önemli hale gelmesine neden olmuştur (Melucci, 1989). Manuel Castells'e göre refahın, gücün ve imajın küresel olarak akışkan hale geldiği bir dünyada kimlik arayışı – kolektif ya da bireysel, verili ya da inşa edilmiş – toplumsal anlamın kaynağı haline gelmiştir. Kimlik – özellikle de etnik ve dini kimlik – insanlığın şafağından beri anlamın kökeninde yer aldığından dolayı bu yeni bir trend değildir. Yine de örgütlerin yaygın oranda çözünmesi, kurumların meşruiyetini yitirmesi, ana akım toplumsal hareketlerin silikleşmesi ve kısa ömürlü kültürel dışavurumlarla karakterize edilen bir tarihsel çağda kimlik ana, hatta bazen yegâne anlam kaynağı haline gelmektedir. İnsanlar anlam dünyalarını gün geçtikçe artan oranda ne yaptıklarından çok ne oldukları veya neye inandıkları üzerine kurmaktadır (Castells, 2010b, s. 3).

Bu açıdan kimlik, bir toplumsal hareketin ana unsurlarından birini teşkil etmektedir. Bir önceki bölümde ele alınan dört yaklaşım bu kriter bağlamında gözden geçirilerek Doğu konferansı oluşumu özelinde incelendiğinde her yaklaşım özelinde önem arz eden sonuçlara ulaşılmaktadır.

Kolektif davranış yaklaşımına göre bir kolektivite herhangi bir konuda aynı yönde hareket eden ve birbiriyle alakasız insan yığınlarından ziyade belirli oranda ortak hareket eden ve birbirleriyle ilişkili bir yapıyı ifade eder. Bunun bir toplumsal harekete dönüşebilmesi ise aynı zamanda devamlılık unsurunu barındırmayı gerektirir. Devamlılık amaç, örgüt, strateji gibi konularla birlikte grup kimliği bağlamında da zaruret arz etmektedir. Bu sayede grup üyeleri değişse de hareket tarihsel bir devamlılık içinde görünür (Turner & Killian, 1987, ss. 223–224). Anlaşıldığı üzere, grup kimliği kolektif davranış yaklaşımı açısından bir toplumsal hareketin varlığını için temel kriterlerden biridir. Turner ve Killian (1987), grup kimliğinden gurur duyduklarında üyelerin kendilerini ortaya koyup ortaklaşa hareket ederek kabul edilemez durumları değiştirebileceklerine inandıklarını (s. 246), grup kimliğinin ortak

bir meşruiyet algısı oluşturduğunu, grup üyelerinin talihsizlik olarak kabul ettiği şeyleri ortak ve gerçek bir kedere dönüştürdüğünü (s. 270) ve üyelerin sonraki toplumsal hareketlere dair yaklaşımını daha aktivist yönde etkilediğini (s. 343) iddia etmektedirler.

Kaynak mobilizasyonu teorisine göre de kimliğin güncel toplumsal hareketler araştırmalarında önemli olduğu kabul edilmektedir. (Garner & Zald, 2017; McAdam vd., 1996; McCarthy & Zald, 1973). Ancak bu yaklaşımın bir toplumsal hareket için güçlü liderlik ve profesyonel örgütlülüğe verdiği önem gereği grup kimliği unsuru ikincil planda kalmaktadır (McCarthy & Zald, 1973). Edwards ve McCarthy'ye göre grup içi dayanışma ve aidiyet bir toplumsal hareketin ihtiyaç duyduğu manevi kaynakları sağlayabilir. Ancak bir toplumsal hareketin ihtiyaç duyduğu ve/veya kullanabileceği kaynaklar çok fazla çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar manevi, kültürel, sosyal-örgütsel, maddi ve insani kaynaklar olarak sınıflandırılmaktadır (Edwards & McCarthy, 2004). Bu noktada grup kimliği, anılan bu kaynak türlerinden ancak birini ifade etmektedir ve olmazsa olmaz bir unsur olarak da görülmemektedir.

Kimlik meselesi siyasi süreç yaklaşımı açısından ele alındığında, kimliğin etkisinin yukarıda anılan diğer yaklaşımlara göre daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Tilly'ye göre güçlü ortak kimliğe sahip ve grup üyeleri arasında yoğun bir iletişim ağı bulunan hareketler çok başarılı şekilde organize olup harekete geçme kabiliyetine sahiptirler (Tilly, 1978, ss. 62–63). Zaten Tilly için bir toplumsal hareketin beş büyük bileşeninden biri olan örgüt, büyük oranda ortaklaşmış kimlik ve ağları temsil etmektedir (Tilly, 1978). Snow ve McAdam'a (2000) göre toplumsal hareketler ile kimliğin ilişkisi çok büyük önem arz etmesine rağmen yeterli şekilde ve detaylıca çalışılmamıştır. Bu nedenle söz konusu özensizliği ortadan kaldırma çabası ile detaylı bir çalışma ortaya koymuşlardır. Bu iki araştırmacı ilk olarak, bir kişinin toplumsal hareketlere katılımı ile o kişinin eğilimlerinin ya da kişilik tipinin arasında tutarlı bir ilişki olmadığını iddia etmektedirler. Potansiyel üyelerine ihtişamlı bir benlik telakkisi sunan yapıların üye toplamakta görece daha başarılı olduğunu ifade eden yazarlar, hareketlerin bu kabiliyete sahip olmasının da yerleşik örgütler ve ilişki ağları ile mümkün olduğunu söylemektedirler. Snow ve McAdam'a göre, insanların kimliklerini tasdik ya da kendilerini gerçekleştirmek için aktivizm zorunlu değildir.

Ayrıca, içinde bulunulan ağlar insanları bir toplumsal harekete yönlendirebileceği gibi bir kilise topluluğuna, yeni bir ilişkiye ve hatta yeni bir işe dahi yönlendirebilir. Ağlar aktivizmi güçlendirebileceği gibi bunu engelleme potansiyeline de sahiptir. Bu durum tamamen hareketin ağın içinde nasıl tanımlandığına ve insanları bu ağlara bağlayan kimliklerle nasıl ilişki kurduğuna bağlıdır (Snow & McAdam, 2000). Bu analize göre kimliğin toplumsal hareketler içerisindeki önemi ve konumu büyük oranda sosyal süreçlerle iç içedir. Bir kişinin kimliği, onun herhangi bir toplumsal harekete yönelmesi için önkoşul ve/veya engel teşkil etmeyeceği gibi içinde bulunulan ağlar da insanları zorunlu olarak bir gruba dahil etmeye yeterli görünmemektedir. Ancak yine de Tilly'nin de bahsettiği gibi güçlü bir ortak kimliğe sahip olan toplumsal hareketler her zaman için diğerlerine göre daha avantajlı konumda bulunmaktadır (McAdam, 1982; Snow & McAdam, 2000; Tilly, 1978, 2004b).

Ele alınan dört yaklaşım arasında kimliği en çok önemseyen yeni toplumsal hareketler yaklaşımıdır. Toplumsal hareketlerin saf maddi ve siyasi taleplerden daha çok anlam ağırlıklı, kimliksel ve kültürel bir boyuta kaydığını iddia eden (Flynn, 2011; Touraine, 1971) bu yaklaşıma göre ortak bir grup kimliği oluşturma ve grup çıkarlarının bunun üzerinden belirlenmesi önem arz etmektedir (Hunt vd., 1994; Klandermans, 1994; Laraña vd., 1994; Melucci, 1989; Stoecker, 1995). Toplumsal hareketlerde kederler ve motivasyon kaynakları bu kimlik temelinde şekillenir (Melucci, 1989). Bir toplumsal harekete dahil olan insanlar kendilerini farklı bir inanç, sembol, değer ve anlam bütünü içinde tanımlar ve gündelik hayatlarını bu toplumsal manada inşa edilmiş unsurlara atıflarla değerlendirirler (Johnston vd., 1994, s. 7). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yeni toplumsal hareketler yaklaşımı açısından kimliğin bir toplumsal hareketin hem oluşum aşamasında hem de faaliyette bulunma safhasında birincil önemde olduğu görülmektedir.

2.3. Uluslararası Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler genel olarak içinde buldukları devlet sınırlarında etkin olarak düşünülmektedir. Çünkü toplumsal hareketlerin ortaya koyduğu eylemlerin kendi içlerinde var oldukları devlet tarafından ciddiye alınması ve burada etki yaratması uluslararası düzeyde etkin olmasından daha olası görünmektedir. Uluslararası düzeyde cereyan eden durumlar genellikle uluslararası ilişkilerin konusu

olarak kabul edilir. (Della Porta, 2018, s. 715). Ancak yine de uluslararası toplumsal hareketler diye adlandırabilecek ve uluslararası ilişkiler disiplininin ziyade toplumsal hareketler araştırmalarına konu olabilecek fenomenler de söz konusudur.

Tarrow'a göre uluslararası toplumsal hareketler en az iki ülkede toplumsal olarak harekete geçmiş ve kendi ülkelerinden başka en az bir diğerk ülkedeki iktidar sahipleri ya da bir uluslararası kuruluş veya çok uluslu ekonomik aktör ile devamlı bir mücadele içerisinde olan gruplar olarak tanımlanabilir (Tarrow, 2001, s. 11). Bu minvalde ilk örneklerin 20. yüzyıl başlarında özellikle uluslararası işçi dayanışma ağlarında da görülebildiği iddia edilse de (Braskén, 2015) uluslararası toplumsal hareketler genel olarak daha yakın döneme konumlandırılan bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira küreselleşmenin imkanlarının artıp genişliyor olması bu tarz hareketlerin oluşumuna da hem imkan hem de zemin hazırlamaktadır. Çünkü küreselleşme uzak yerleri birbirine bağlayan, öyle ki yerel olayların kilometrelerce ötede meydana gelen olaylarla şekillenmesine ya da tam tersine imkan tanıyan, dünya çapındaki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilmektedir (Giddens, 1990, s. 64). Bu durum karşılıklı bağımlılığı devamlı arttıran bir süreç oluşturmaktadır (Wallerstein, 1990). Ancak özellikle 1980'ler sonrasında teknik imkanların da artmasıyla birlikte ve bununla alakalı olarak ekonomik, kültürel ve politik alandaki gelişmeler bir yandan uluslararası karşılıklı bağımlılığı güçlendirirken diğerk yandan da 'küresel bütün' algısını kuvvetlendirmekteydi (Robertson, 1992, s. 8). Manuel Castells'e göre bu durum artık bir **ağ toplumu**nun oluşmasına neden olmuştur. Ağ toplumunda temel sosyal yapılar ve etkinlikler elektronik olarak işlenen bilgi ağları etrafında organize edilebilmektedir. Yani artık mesele sadece insanların kurdukları sosyal ağlar değil, bilgiyi işleyen ve yöneten, mikro elektronik tabanlı teknolojileri kullanan sosyal ağlarla ilgilidir (Castells, 2010a, 2015). Bu imkan ve zeminde değerlendirildiğinde toplumsal hareketlerin de uluslararası arenada örgütlenmesi ve etki yaratması kendi devletleri içerisinde faaliyette bulunmaktan görece hala daha zor olsa da imkansız değildir (Tarrow, 2005).

Bu minvalde örnekler 1980'ler sonrası seyrek de olsa görülmeye başlanmış, 1990'larda ise önemli atılımlar gerçekleşmiş olsa da (Khagram vd., 2002) 1900'lerin sonu ve 2000'lerin başı uluslararası toplumsal hareketlerin önemli ölçüde etkin olduğu

yıllar olmuştur. 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü toplantısına karşı yapılan gösteriler, çeşitli ülkelerden kalabalık insan kitlelerinin sırasıyla 2000 ve 2001 yıllarında gerçekleşen Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası toplantılarına karşı katıldığı yürüyüşler, her sene Davos'ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forum'una dair yapılan gösteriler, çevre hareketleri ve son olarak yüzlerce şehirde Irak Savaşı'na karşı düzenlenen 2003 yılındaki protestolar uluslararası toplumsal hareketlere örnekleri oluşturmaktadır (Della Porta, 2018, ss. 716–717).

2.4. Barış Aktivizmine Genel Bakış

Toplumsal hareketlerin faaliyetlerinden en eskisi ve en süreklisi belki de barış hareketleridir. Bilinen insanlık tarihi aynı zamanda savaşların tarihidir ve bu savaşlar her dönem çok yoğun insan nüfuslarının çeşitli zorluklar çekmesine ve büyük kayıplar yaşamasına sebep vermiştir. Bu noktada insanların savaşa karşı, barışı tercih ve talep eden bir pozisyonu da oluşturması kaçınılmazdır. İlk örneklerinde daha çok yoğun ve uzun savaşlardan dolayı ekonomik ve sosyal manada çöküş yaşayan kesimlerin savaş karşıtlığı olarak tezahür eden pozisyonun literatüre geçmiş ilk örgütlü örneği 11. yüzyılda Avrupalı Katolik din adamlarının kıtada soyluların savaş etkinliklerine en azından bir kısıtlama getirme çabası olan **Tanrı Barışı** ile görülmektedir (Cowdrey, 1970). Bu girişimin ardından özellikle dini temelli benzer çabalar zaman zaman görülmüştür. İnsanların/toplumların, kendileri için en büyük sorun kaynaklarından biri olan savaşların son bulması ve barış ortamının sağlanması için çabalaması önemli bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Bu bağlamda özellikle 1800'lü yıllarla birlikte Birleşik Krallıkta Napolyon Savaşları'na tepki olarak ortaya çıkan savaş karşıtı gösteriler ve parlamentoda kabul edilen bu minvalde savaşları kısıtlayıcı ve zorlaştırıcı mahiyette yasalar (Ceadel, 1996), yine 1800'lü yıllarda Amerika'da kurulan ve barış konusunda önemli bir literatür üreten barış dernekleri (Brock, 1972), İngiliz kadınlar tarafından 19. yüzyıl ortalarında kurulan Zeytin Dalı Halkaları (Liddington, 1989) gibi çeşitli örgütlenme çabaları ile 1843 yılında Londra'da düzenlenen Uluslararası Barış Kongresi (Cortright, 2008) gibi etkinlikler modern dönem barış aktivizminin ilk örnekleri olarak görülmektedir.

Her ne kadar barış hareketlerinin modern manada örgütlü yapılar olarak karşımıza çıkması böyle erken tarihlere dayanıyor olsa da bu hareketler yakın döneme

kadar yükselip alçalan bir trend şeklinde varlığını devam ettirme eğiliminde olmuştur. Bu trend ise tam olarak dünya üzerinde büyük çaplı çatışma ve savaşların yaşandığı dönemler ile eşgüdüm halindedir. Amerikan İç Savaşı, I. ve II. Dünya Savaşları ve Vietnam Savaşı gibi dünya gündemini fazlasıyla meşgul eden ve büyük ölçekli olan savaş ve çatışma hallerinde barış hareketlerinin de başka zamanlardakine oranla çok yüksek bir kapasiteye kavuştuğu gözlemlenmektedir (Burns, 1987; Cortright, 2008; Nehring, 2017). Ancak özellikle Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile başlayan nükleer silahsızlanma yanlısı hareketler ve 11 Eylül sonrası artan **teröre karşı savaş** doktrinlerinin yol açtığı – özellikle Irak işgali – savaşlara karşı oluşan tepkilerle birlikte, savaşların olmadığı bir dünya talebinin sürekli ve daha bütüncül bir şekilde dillendirildiği yapıların ortaya çıktığı da görülmektedir (Cortright, 2008).

11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların ardından dünya çapında değişen savaş doktrinleri, barış aktivizminin de önemli ölçüde farklılaşmasına yol açmıştır (Carty & Onyett, 2006). 2001 Afganistan ve 2003 Irak işgalleri Amerika Birleşik Devletleri'nin teröre karşı savaş anlayışının en somut göstergeleri olsa da söz konusu anlayış sadece bu işgaller ile sınırlı değildir. Aynı zamanda hem Amerika'da hem de dünya çapında bir çok yerde özellikle ceza ve göçmenlik hukuku alanlarında birçok kısıtlayıcı değişiklik söz konusu olmuştur (Iyer & Rathod, 2011). Bu gelişmeler, uzun süre devam eden çatışma ve savaşların yanında, coğrafi olarak bu bölgelerden uzakta olsa da birçok insanın gündelik yaşamına etki eden bir durum ortaya çıkarmıştır. Ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, İslam karşıtlığı, ırkçılık gibi eğilimler artış gösterirken dünya çapında önemli sayıda insan grupları bunlara maruz kalmıştır (Panagopoulos, 2006). Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri, başkanlara verilen yetkilerin genişletilmesi ile birçok kötü muamele ve suiistimal iddiasına muhatap olmuştur (DePlato, 2015). Tüm bu gelişmeler barış aktivizminin de yeni bir form almasına sebep olmuştur. 11 Eylül sonrasında gelişen barış hareketleri, sadece fiziksel olarak savaşların durmasını değil, aynı zamanda savaşları doğuran sosyal, kültürel ve ekonomik sorunların radikal bir şekilde ele alınmasını da amaç edinmiştir (Fiala, 2009, s. 275). Zira bu hareketlerin içerisinde bulunan insanlara göre, terör gibi savaşları meşru gösteren nedenlerin varlığı sadece savaşarak değil onların temellerini ortadan kaldırarak yok edilebilir. Savaş, bu sorunların bir kısır döngü halinde sürmesine hizmet

etmektedir. Bu görüşü savunan Jim Wallis'e göre terör gibi sorunları ortaya çıkaran nedenlerin temelleri ile mücadele etmek en iyi çözüm yoludur ve askeri müdahaleler asla kalıcı bir çözüm sunmamaktadırlar (Wallis, 2005, s. 106).

Barış aktivizmi, savaş karşıtı hareketler ya da pasifizm² olarak farklı biçimlerde isimlendirilen bu fenomen yukarıda da ifade edildiği gibi çok geniş spektrumdaki pozisyonlara tekabül etmektedir (Nehring, 2017, s. 485). Pasifizm kavramını ilk ortaya atan Émile Arnaud bu kavramı devletler federasyonu, silahsızlanma veya uluslararası tahkim için Avrupa çapında kampanya yürüten çeşitli burjuva hareketleri için ortak bir ideolojik çerçeve oluşturmak amacıyla normatif bir kavram olarak öne sürdü. Bu bağlamda kavram aslında Avrupa ve Kuzey Atlantik'te büyüyen barış hareketleri arasında uluslararası yakınlaşma ve işbirliğinin bir ürünüydü (Nehring, 2009, s. 803). Pasifizm tanımının kendisi de ulusal veya uluslararası uzlaşmazlıkların çözümünde şiddetin bir araç olarak kullanımının tamamen reddedilmesini iddia eden görüş ile özellikle şiddetin sona ermesi gibi durumlar için yine belirli koşullar altında şiddete başvurulabileceğini savunan görüş olmak üzere iki uçta da kullanıma müsait olan bir kavram olarak görülebilmektedir (Ceadel, 1980). Savaş karşıtı hareketler terimi de çoğu zaman barış hareketlerinin ikamesi olarak kullanılan diğer bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu kavram genellikle belirli bir savaşa karşı yürütülen kampanyaları ifade etmek için tercih edilmektedir. Amerikan İç Savaşı, I. ve II. Dünya Savaşları, Vietnam Savaşı, Afganistan ve Irak Savaşları gibi savaşlar sırasında oluşan hareketler genellikle bu şekilde isimlendirilmektedir (Burns, 1987; Cortright, 2008; Nehring, 2017).

Barış hareketlerinin gelişiminin özellikle erken dönemlerde mevcut savaşlarla iç içe ilerlemesi durumu söz konusu hareketleri tepkisel ve yüzeysel olma tehlikesiyle de baş başa bırakmaktadır. Öyle ki, barış aktivizmi kimi zaman sadece savaş karşıtlığı olarak görülmektedir (Ceadel, 1980; Drago, 2013). Ancak herhangi bir savaşın gerçekleşmemesi için çalışmak, buna neden olabilecek sebepleri ortadan kaldırmak

---

² Burada kullanılan pasifizm, İngilizce **pacifism** kavramının Türkçe çevirisidir. Barışseverlik ya da barışçı politikalar yanlısı olma olarak da çevrilebilecek olan bu kavram, savaş ve şiddetin haklı olmadığı ve tüm anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği inancı anlamında kullanılmaktadır (*Pacifism*, 2021). Türkçe çevirisi yine pasifizm olan bir diğer kelime ise İngilizce **passivism** kavramıdır. Kelime anlamı olarak aktif olmama, katılmama anlamlarına gelen bu kavram sadece savaş karşıtlığını değil daha geniş bir anlamda pasif davranmayı ifade eder (*Passivism*, 2021).

için uğraşmak, savaş durumu ortaya çıktıktan sonra ise son bulması için mücadele etmek ve nihayetinde süregelen etkilerinin ortadan kalkması için çabalamak olarak tarif edebilecek ve çok daha geniş bir zamana yayılan, süreklilik arz eden bir barış aktivizmi (pasifizm) ile sadece belirli bir savaşın son bulması için uğraşmak (savaş karşıtı hareketler) arasında – değer bakımından olmasa da en azından yöntem bakımından – bir fark olduğu açıktır. Ayrıca toptan olarak tüm savaşları reddetmek ile bazı savaşların kimi durum ve zamanlarda **haklı savaş** olabileceğini iddia etmek arasında da önemli bir fark bulunmaktadır (T. Brooks, 2013; Evans, 2005). Sonuncusu ancak belki de en önemlisi olarak, **barışın** ne olduğu hakkında ortaya çıkan tanım farklılıkları etrafında da barış hareketleri çeşitlenmektedir.

2.5. Barış ama Nasıl? Pozitif ve Negatif Barış

Barış aktivizmi üzerine çalışma yaparken barışın ne anlama geldiği ve bu kavram ile kastedilenin tam olarak ne olduğunu açıklamak hem tanımlama yapmak hem de bir hareketin barış aktivizmi bağlamında organize olup eylemlerde bulunulup bulunmadığını işaret etmek açısından kilit bir öneme sahiptir. Bu alanda da tanımlamalar konusunda çeşitlilik hakim olsa da (Boulding, 1978b; Rapoport, 1992), bu tezde barış kavramı temelde barış çalışmaları araştırmacısı Johan Galtung'un pozitif ve negatif barış kavramları kapsamında ele alınacaktır.

Bir önceki başlıkta barış aktivizminin genel serencamı aktarılırken bahsedilen, barış aktivizminin genel olarak aktif savaş dönemlerinde yükselen ve diğer dönemlerde alçalan aktivite yoğunluğuna sahip olması durumunun (Burns, 1987; Cortright, 2008; Nehring, 2017) yakın tarihimizdeki örneklerde değişim göstermesi, (Carty & Onyett, 2006; Cortright, 2008) yeni analiz düzeylerini de gerekli kılmaktadır. Yalnızca fiziksel çatışmalar, işgaller, saldırılar şeklinde tezahür eden aktif savaş olaylarının son bulmasını değil, aynı zamanda tüm bunlara sebep olan sosyal, kültürel ve ekonomik sorunların kökten bir şekilde irdelenmesi ve bunlarla mücadele edilmesini amaçlayan hareketler, 11 Eylül sonrası dönemde ağırlık kazanmıştır (Fiala, 2009, s. 275).

Bahsedilen bu ayrımı daha net bir şekilde somutlaştırmak ve işlevsel kılmak için kavramsal bir ayrıma gitmekte yarar görülmektedir. Belirli bir savaş, çatışma veya

aktif şiddet içeren bir mücadele durumuna karşı bu spesifik olayın ortadan kalkması için yapılan ve genellikle sadece söz konusu olay aktif olduğu sürece etkin olan kampanya ve etkinlikleri **savaş karşıtı hareketler**, mevcut durumunda savaş, çatışma veya aktif şiddet içeren bir mücadele olmasa dahi bu tarz herhangi bir durumun hiçbir şekilde ortaya çıkmaması için mücadele eden, bu durumlara neden olabilecek sebepleri ortadan kaldırmak için uğraşan, nihayetinde bu tarz durumlar ortaya çıktıktan sonra ise onları sonlandırmak ve etkilerini ortadan kaldırmak için çabalayan ve sadece savaş ve benzeri olaylar vuku bulduğunda değil her zaman için aktif olabilen hareketlere de **barış hareketleri** demek uygun görünmektedir (Reed, 2008).

Kavramsal manada yapılan bu ayırım, Johan Galtung tarafından daha önce yapılmış olan **negatif barış** ve **pozitif barış** kavramsallaştırmaları ile paralellik göstermektedir (Reed, 2008, s. 183). Barış çalışmaları üzerine yoğun emek veren ve alanın önde gelen isimlerinden olan Johan Galtung, pozitif ve negatif barış kavramlarını da ortaya atan isimdir. Temelde barış kelimesi, açıktır ki savaşın olmadığı durumu ifade eder. Galtung, bu genel geçer tanıma karşı çıkmaz. Ancak bu tanımları genişletir ve çeşitlendirir. Barış kavramı üzerinde bu çeşitlendirmeyi yapmak için ise öncelikle şiddet kavramının kapsamı ve alt dalları üzerinde durur. Zira Galtung'a göre **barış şiddetin yokluğudur** ifadesi geçerli olarak kabul edilmelidir (Johan Galtung, 1969, s. 167). Bu noktada barışın tanımı için şiddetin tanımlanması öncelik kazanır.

Galtung şiddeti, insanların mevcut bedensel ve zihinsel sınırlarının potansiyel olandan daha azına zorlanması olarak tanımlar. Mevcut ile potansiyel arasındaki fark ne kadar fazlaysa şiddetin miktarı da o kadar fazladır. Bu farkı doğuran sebepler ise çok çeşitli olabilir. Galtung bunları altı ana başlık altına alarak sınıflandırmaktadır.

2.5.1. Fiziksel veya psikolojik şiddet

Bu ayırım şiddet konusunda en aşına olunan ve kabul edilenidir. Yine de en önemlilerinden biridir zira her ne kadar fiziksel şiddet var olduğunda onun ortaya çıkardığı etkiler çok gözle görülür olsa da psikolojik şiddet de en az fiziksel şiddet kadar zarara yol açabilmektedir. Bu bağlamda sadece o an var olan fiziksel şiddetin ortadan kalkması için çalışmak, şiddetin yok olması için yeterli olmayacaktır.

2.5.2. Negatif veya pozitif tesir

Bir kişinin kendi bedensel ve zihinsel potansiyeline erişmesi sadece yanlış olarak tanımlanan şeyleri yapması durumunda cezalandırılması yoluyla engellenmez. Aynı zamanda doğru olarak tanımlanan şeyleri yapması halinde ödüllendirilerek de bu potansiyele ulaşması engellenebilir. Ödüle göre dürtülenmiş insanlar kendi potansiyellerini tam anlamıyla tasavvur edemez ve kendilerini sınırlarlar. Bu durum da yukarıdaki tanıma göre şiddeti doğurur. Her ne kadar bu durum, insanların belirli aktivitelerden cezalandırma yolu ile menedilmesine tercih edilebilir gibi dursa da sonuç itibariyle ortaya çıkan durum değişmemektedir.

2.5.3. Zarar gören nesnenin varlığı veya yokluğu

Bir eylemin sonucunda doğrudan zarar gören bir insanın olmuyor oluşu bu eylemin şiddet olmadığı sonucunu otomatik olarak doğurmaz. Örneğin güç gösterisi için yapılan bir silah denemesi hem doğrudan bir fiziksel şiddet hem de dolaylı olarak bir psikolojik şiddet tehdidini içermektedir. Bu durum, arzulandığı üzere, söz konusu eyleme muhatap olan insanların eylemlerini kısıtlayan bir etmendir.

2.5.4. Zarar veren öznenin kişi veya yapı olması

Bir eylem veya durumu ortaya çıkaran belirli bir insanın veya kesimin tespit edilemiyor oluşu da söz konusu eylemin şiddet olmadığı sonucunu kendiliğinden doğurmaz. Şiddetin kendisi, içinde bulunulan yapıya sirayet etmiş olabilir. Kaynakların ve gücün adaletsiz dağılımı, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere erişimde dengesizlik gibi durumlar da insanların potansiyellerine erişimi önemli ölçüde sınırlayacağından şiddet olarak görülmelidir. Bu açıdan ele alındığında, eylemi gerçekleştiren aktörün belirli olduğu durumlarda kişisel (temelli)³ şiddet, şiddetin ortaya çıkmasında herhangi belirli bir aktörün olmadığı durumlarda ise yapısal şiddet söz konusudur.

---

³ Galtung şiddet türlerini sınıflandırırken **personal** ve **structural** kavramlarını kullanmaktadır. Her ne kadar beraber kullanıldıklarında kastedilen anlam anlaşılıyor olsa da **personal** kavramını Türkçeye çevirirken **kişisel** kelimesinin kullanılmasının kavramın sadece belirli/sınırlı sayıda kişinin uyguladığı şiddet şeklinde anlaşılmasına yol açabileceği düşünüldüğünden parantez içerisinde tek sefere mahsus olarak bu ifade kullanılarak muhtemel anlam kaymalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2.5.5. Şiddetin kasıtlı veya kasıtsız olması

Kasıtlı olarak gerçekleştirilen bir eylemi şiddet olarak tanımlamak kolayken, şiddeti doğuran eylemin kasıtsız olması onun şiddet olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Ancak bu durum yukarıda bahsedildiği şekilde zarar veren öznenin tespit edilemediği yapısal şiddet gibi durumlar söz konusu olduğunda büyük sorunlara yol açmaktadır. Şiddetin kasıtlı olup olmaması, eylemin nihai olarak insan potansiyelini sınırlayan etkisini ortadan kaldırmamaktadır.

2.5.6. Şiddetin açık veya gizli olması

İster yapısal olsun ister kişisel, şiddetin varlığı her zaman için doğrudan tespit edilemeyebilir. Şiddetin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan öncüllerin varlığı da bizatihi şiddet üretebilir. Irkçı bir havanın hüküm sürdüğü bir ortamda kişi fiziksel şiddete maruz kalmamak için kendi potansiyel sınırlarını aktüele çeviremeyebilir. Veya ani değişimlere karşı yeterince korunmayan yeterince eşitlikçi ve adil bir sosyal düzen dahi kendi başına şiddet sebebi olabilir. Zira bu sistemin bir gün daha otoriter bir düzene dönüşmesini engelleyecek yeterli mekanizma olmaması durumu da söz konusu sistemde yaşayan insanların potansiyellerini sınırlayan bir etmen olacaktır.

Galtung'a göre yukarıdaki herhangi bir varyasyonun tekil veya birlikte varlığı şiddetin varlığı anlamına gelmektedir (Johan Galtung, 1969, 2011). Bu tanım, ilk elde anlaşılacağı üzere şiddeti sadece fiziksel şiddet ile sınırlamayan, perspektifi çok daha geniş tutan bir yaklaşımın ürünüdür. Bu bağlamda Galtung'a göre barış da sadece fiziksel şiddetin ortadan kalkması olarak görülemez. Barışı tesis etmek için bunun yanında insanları bedensel ve zihinsel olarak sınırlayan tüm şiddet türlerinin bertaraf edilmesi gerekir. Ancak yine de bu geniş tanıma tam anlamıyla uymayan tüm durumları barışın yokluğu olarak adlandırmak da doğru olmayacaktır. Galtung burada barış kavramını negatif ve pozitif barış olarak ikiye bölmeyi tercih eder. Bunu yaparken de yapısal şiddet ile kişisel şiddeti iki farklı kategori olarak ele alır. Ona göre her iki şiddet versiyonu da fiziksel-psikolojik, gizli-açık, kasıtlı-kasıtsız veya doğrudan zarar gören bir nesnenin olduğu ya da olmadığı şekillerde tezahür edebilir. Ama farklı boyutta ve düzlemde etkiler söz konusudur. Bu nedenle kişisel şiddetin ortadan kalkması ancak negatif barış olarak ifade edilebilir. Zira bu durum her ne kadar

cari bir savaşın ve şiddetin varlığına tercih edilebilir olsa da nihai olarak şiddetin ortadan kalkması ve barışın tesis edilmesi olarak görülemez. Bunun için yapısal şiddet unsurlarının da sonlandırılması gerekmektedir. Bu gerçekleştiğinde de pozitif barış vuku bulmuş olur (J Galtung & Fischer, 2013; Johan Galtung, 1969, 1985, 1990, 1996, 2004, 2011).

Galtung'un bu yaklaşımı elbette birçok açıdan eleştiriyle karşılaşmıştır. Boulding (1977, 1978a)'e göre, barışı şiddetin olmama hali şeklinde tanımlamak ve şiddeti de kişisel ve yapısal olarak ayırıp çok geniş bir skalaya yaymak, ardından da kişisel şiddetin önlenmesi durumunu negatif barış olarak nitelendirmek esasen tüm uluslararası barış çalışmaları literatürünü değersizleştiren bir durum ortaya çıkarmaktaydı. Zira bu literatür temel olarak barış çalışmalarında Galtung'un kişisel şiddet olarak tanımladığı durumun ortadan kalkması üzerine odaklanmakta ve onun negatif barış olarak tanımladığı şeyin olması durumunu barışın tesisi olarak görmektedir. Bu geniş tanımlama durumu aynı zamanda kavramı aşırı şekilde genişleten ve bu nedenle de onu aslında analizden azade kılan bir etki doğurmaya müsait olarak görülmektedir. Ayrıca Galtung'un söz konusu argümanları normatif kalıplar sunuyor olsa da bu anlamda dayanaktan yoksun olmakla eleştirilmektedir. İnsanın bedensel ve zihinsel potansiyeli gibi normatif bir varsayım öne atıp bunu somut bir şekilde detaylandırmaması bu noktada sorunlu görülmektedir (Lawler, 1989).

Her ne kadar normatif, yeterince detaylandırılmamış ya da kavramı anlamsız kılacak kadar geniş olmakla itham edilse de Galtung'un kavramsallaştırması barış hareketlerinin yukarıda bahsedilen değişimini, yani bu hareketlerin savaşlarla eş zamanlı yükselmesi durumu ile devamlılık ve tutarlılık arz eden bir yapıya bürünmesi arasındaki geçişi anlamlı kılan bir düşünme biçimini anlamlı kılmaktadır. Bu kavram seti ışığında, özellikle büyük savaşların paralelinde gelişen ve amacı doğrudan ve acil bir şekilde o an vuku bulan fiziksel şiddeti ortadan kaldırmak olan barış aktivizminin, her anlamda şiddetin ortadan kaldırılması ve kapsamlı bir barış ortamının tesisi için sürekli bir çaba içerisinde olan barış aktivizmine dönüşümünü, negatif barış talebindense pozitif barışa olan arzunun artışı olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır. Böyle düşünüldüğünde, savaş karşıtı hareketlerin asıl gayesinin negatif

barışın tesisi ile sınırlığı olduğu, barış hareketlerinin ise pozitif barışı gerçekleştirmek için mücadele sürdürdüğü iddia edilebilmektedir (Reed, 2008).

Bir sonraki bölümde, Doğu Konferansı oluşumu yukarıda incelenen yaklaşımlar ve kavramlar vasıtasıyla ele alınacaktır. Bu hareketin, 11 Eylül saldırıları ardından gelişen olaylar karşısında ortaya koyduğu tavır, gerçekleştirdikleri etkinlikler ve temel motivasyonları ile eylem biçimleri gibi unsurlar hareketin içerisinde o dönem aktif olan kişilerle yapılan derinlemesine mülakatlardan ve açık kaynak olarak erişilebilen materyallerden yararlanarak değerlendirilecektir. Bu değerlendirme, hem hareketin toplumsal hareketler bağlamında yukarıda ele alınan hangi yaklaşımlar ile daha iyi anlaşılacağı, hem de Galtung'un negatif ve pozitif barış kavramsallaştırması ekseninde barış aktivizmi özelinde ne ölçüde bu kategoride değerlendirilebileceği yönünde olacaktır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada Doğu Konferansı oluşumunun barış aktivizmi yapan bir toplumsal hareket olarak değerlendirilmesinin ne derece mümkün olduğu araştırılacaktır. Bu amaçla, öncelikle oluşumun bir toplumsal hareket olma özelliklerini taşıyıp taşımadığı incelenecektir. Bunu yapmak için de yukarıda aktarılan ve 1960 sonrası toplumsal hareketleri açıklama iddiasında olan dört temel yaklaşımın tümü için bir toplumsal hareketin ana unsurları olarak görülebilecek olan ortak amaç, örgütlülük ve kimlik kriterleri bağlamında Doğu Konferansı oluşumu irdelenecektir. Ardından yine yukarıdaki bölümde ele alınan uluslararası toplumsal hareketlerin özelliklerine göre Doğu konferansı oluşumunun bir uluslararası hareket olup olmadığı sorusu üzerinde durulacak ve son olarak, Doğu Konferansı oluşumunun bir barış aktivizmi olarak ne ölçüde değerlendirilebileceği ele alınacaktır. Bu bağlamda Johan Galtung'un bir önceki bölümde aktarılan pozitif ve negatif barış kavramları ışığında oluşumun yapısı, amaçları ve oluşum içerisindeki kişilerin görüşleri incelenecektir.

Bu çalışma derinlemesine (tekil) vaka çalışması olarak tasarlanmıştır. Zira derinlemesine vaka çalışmaları spesifik bir fenomenin ampirik açıdan zengin, detaylı ve bütüncül bir şekilde incelenmesine olanak tanımaktadırlar (Bennett, 2004, s. 30). Çalışmada vaka olarak incelenen Doğu Konferansı oluşumunun, ilk ortaya çıkışından son buluşuna kadar geçen süreçteki detaylarıyla kapsamlı şekilde ele alınması hedeflenmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle Doğu Konferansı ile ilgili basın taraması yapılmıştır. Oluşum hakkında basına ve kamuoyuna yansımış metinler bulunmaya çalışılmıştır. Bu noktada söz konusu tarzda içeriklerin sayısının çok az ve muhtevalarının da yetersiz olduğu görülmüştür. Oluşum hakkında basına yansıyan birkaç metin olsa da bunlar oldukça yüzeysel bilgiler içermektedir. Bu bilgiler oluşumun ortaya koyduğu az sayıda etkinliğin haberleştirilmesinden ibaret görünmektedir. İnternet üzerinden yapılan taramada da oluşum hakkında anlamlı bir bilgiye erişilememiş olsa da, Doğu Konferansı'nın faaliyetlerinden biri olarak değerlendirilebilecek Doğudan dergisinin izine rastlanmıştır. Derginin basılı bir kaynak olması ve doğrudan oluşum tarafından çıkarılmış olması nedeniyle öncelikle bu materyal üzerinden giderek araştırmayı devam ettirme kararı verilmiştir. Ancak Doğudan dergisi sayılarına ulaşmak da kolay olmamıştır. En nihayetinde bir kısmı

internet üzerinden, bir kısmı çeşitli sahaflardan, kalanları ise Milli Kütüphane arşivinden olmak üzere derginin çıkarılmış tüm sayılarına erişim sağlanmıştır.

Doğudan dergisinin 2007 ile 2010 yılları arası çıkarılmış toplam 19 adet sayısı incelenerek yayın kurulunda olan isimler başta olmak üzere bir isim listesi çıkarılmıştır. Bu isim listesine derginin tüm sayılarında en çok adet yazısı yayımlanmış kişiler de dahil edilerek bir isim havuzu oluşturulmuştur. Ardından bu isimlerle iletişim için kanallar öncelikle internet üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Kişilerin önemli kısmının e-posta adresine ulaşılmış ve kendilerine çalışmayı izah eden ve desteklerini isteyen e-postalar yollanmıştır. Bu noktada çalışma bir derinlemesine vaka çalışması olarak tasarlandığından, görüşmecilerin belirlenmesinde rastgele olmayan örneklem yöntemlerinden kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Rastgele olmayan örneklem yöntemleri konu ile en alakalı kişilere ulaşmayı sağlarken (Lynch, 2013, s. 41), kartopu örneklem yöntemi daha önceki görüşmecilerin tavsiyelerine dayalı bir şekilde kademeli olarak görüşmeci toplamak için kullanılan ve görüşmecilere erişimi kolaylaştıran bir yöntemdir (Lynch, 2013, s. 42). Bu nedenlerle çalışmada söz konusu yöntemin kullanılması tercih edilmiştir. Dolayısıyla kendilerine e-posta ile ulaşılan bu kişilerden hem görüşmeci olmaları hem de Doğu Konferansı ve bu çalışma ile ilgili olabilecek başkaca isimleri önermeleri rica edilmiştir. Bunun neticesinde yeni bir isim listesi oluşmuş, ardından bu kişilere yine e-posta yoluyla konu hakkında görüşme teklifi yapılmıştır. Söz konusu isim listesi oluşturulurken oluşumun en başından en sonuna kadar aktif bir şekilde faaliyetlere katılmış kişilerle birlikte, Doğudan dergisine aktif emek vermiş isimlerin de listede olmasına özen gösterilmiştir. Oluşturulan listeden bu teklife olumlu olarak yanıt veren ve isimleri Ek-1’de yer alan dokuz kişi ile görüşme yapılmaya karar verilmiştir. Bu isimler, arzulanan şekilde hem oluşumun en başından sonuna kadar var olan ve faaliyetlere aktif olarak katılmış kişilerden hem de Doğudan dergisine etkin emek vermiş kişilerden müteşekkildir.

Esasında Doğu Konferansı oluşumu az sayıda insanın bir fikri olarak vücut bulmuş olsa da kısa zamanda geniş bir kitleyi etki alanına almayı başarmış görünmektedir. Örneğin Eylül 2003 tarihinde ilan edilen Doğu Konferansı Bildirgesi’nin 21 adet imzacısı varken, Doğu Konferansı oluşumunun düzenlemiş

olduğu yurt dışı ziyaretlerine katılım konusundan bahseden Hayri Kırbaşoğlu “... *grup yüz, yüz elli kişilik. Sayı artıp azalabiliyor ama kabaca o civarda. Çoğu akademisyen, medya, entelektüel, yazar, çizer, romancı, aktivist vesaire.*” (H. Kırbaşoğlu, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020) diyerek hem grubun ne kadar kalabalık olduğuna hem de gruptaki insanların nasıl çeşitli bir profil sergilediklerine değinmektedir. Bu geniş etki alanı ve katılım, oluşumun düzenlemiş olduğu ve çok sayıda katılımcının iştirak ettiği Abant ve İstanbul buluşmalarında da devam etmiştir. Hatta Doğu Konferansı oluşumunun 2007 ve 2010 yılları arasında çıkarmış olduğu Doğudan dergisi de bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Derginin sayıları incelendiğinde toplam 19 sayıda 170 civarı farklı yazarın en az birer yazı ile dergiye katkı sağladığı görülmektedir. Ancak yine de gerek fikir aşamasında gerekse başlangıçtan bitişe kadar yapılan tüm etkinliklerde çok daha dar bir çekirdek ekipten bahsetmek de mümkün görünmektedir. Örneğin yurt dışı ziyaretlerine genel katılım yukarıda aktarıldığı gibi çok kalabalık olsa da, yapılan görüşmelerde aktarıldığına göre her defasında organizasyonu üstlenen belirli kişiler bulunmaktadır. Ayrıca bu ziyaretlere katılan kişiler de devamlı olarak değişse de tüm ziyaretlere yoğun oranda katılan bir daimi grubun da olduğundan bahsetmek mümkün görünmektedir. Bu durum, oluşumun diğer etkinliklerinde de söz konusudur. Doğudan dergisine bakıldığında da toplam yazar sayısı oldukça fazla olsa da dergide 5 adetten fazla yazısı olan kişi sayısı 10 civarındadır. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen isim listesi hazırlanırken bu durum da dikkate alınmış ve en aktif üyelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Belirlenen kişilerle yapılacak olan görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme olarak dizayn edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler görüşmecilerin fikirlerini kendi yollarıyla özgürce ifade etmelerine olanak, tanırken verilen cevaplarla belirlenen görüşme konusuna dair yeni sorular oluşmasına imkan vermektedir. Bu teknik, görüşülen kişilere konunun kendileri için önemli olan ve araştırmacı tarafından beklenmeyen boyutlarını da aktarma şansı tanımaktadır (S. M. Brooks, 2013, s. 63)

Seçilen kişilerle derinlemesine mülakat yapmak için Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu’ndan gerekli izinler alınmıştır. Bu izinler alınırken belirlenen ve görüşmecilere sorulması planlanan sorular Ek-2’de yer almaktadır. Söz konusu sorular hazırlanırken çalışmanın kapsamı gereği kişilerin

oluşuma katılma motivasyonları, oluşum içerisinde etkinlikleri, kendilerini oluşuma ne kadar dahil ve ait hissettikleri, onlara göre oluşumun başarıya ulaşip ulaşmadığı, barış algıları ve bu oluşumu bir barış aktivizmi olarak değerlendirip değerlendirmedikleri gibi ögeler dikkate alınmıştır.

Mülakatların yüz yüze yapılması planlanmış olsa da bu çalışmanın yapıldığı dönem korona virüsün en etkili olduğu zamanlara denk geldiğinden, görüşmeler telekonferans ve videokonferans yöntemleri ile yapılmış, görüşmeler sırasında mülakat yapılan kişilerin onayı ile ses kaydı alınmıştır. Daha sonra çalışmada kullanılmak üzere bu ses kayıtları deşifre edilerek metin haline getirilmiştir.

Oluşuma katılan insanlar genellikle akademisyen, yazar, gazeteci, siyasetçi ve aktivistlerden müteşekkil görünmektedir. Oluşumun en önemli özelliklerinden olan ideolojik anlamda çeşitlilik ise kuruluştan sona erişe kadar geçen sürede önemli ölçüde korunmuş görünmektedir. Elde edilen kaynaklardan toplanan katılımcı isimleri internet kaynakları üzerinden basitçe incelendiğinde Türkiye toplumunun içerisinde bulunan birçok siyasal görüşten insanın bu oluşumda birlikte faaliyette bulunmuş olduğu görülmektedir. Aynı şekilde oluşumun ziyaretlerde bulunduğu ülkelerde bu çeşitliliği korumaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu konudaki çabayı Yıldız Ramazanoğlu,

Mesela biz farklı insanlarla gittiğimiz yerlerde de buluştuk. Yani biz kendimiz ne isek, hani nasıl farklı eğilimlerden oluşan bir otobüs dolusu insansak, gittiğimiz yerlerde de kimseyi ayırmadan, sol kesimden, komünist partilerden, işte daha İslamcı olanlardan, liberal olanlardan çok farklı insanlarla tek tek randevu alıp görüşmeye çalıştık.” (Y. Ramazanoğlu, kişisel görüşme, 23 Nisan 2020)

diyerek ifade etmektedir

Görüşmecilerle yapılan mülakatlarda sorulan sorulara verilen yanıtların genellikle aynı yönde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, oluşumun içerisindeki insanların yukarıda aktarıldığı gibi farklı ideolojik görüşlere sahip olduğu düşünüldüğünde daha da önem kazanmaktadır. Ayrıca 2003 ile 2010 yılları arası aktif olan oluşuma sonradan dahil olan insanların da ilk kuruluş aşamasındaki insanlarla benzer yönde cevaplar vermiş olması dikkate değer görülmüştür. Örneğin tüm görüşmeciler Doğu Konferansı oluşumunu değişen oranlarda da olsa bir barış aktivizmi olarak görme eğilimindedirler. Aynı şekilde barışın ne olduğuna dair algı da

yine tüm görüşmelerde benzer görünmektedir. Bu noktada görüşmeciler genel olarak barışı aktif çatışmaların sona ermesinden öte, daha yapısal bir olgu olarak görmektedirler. Yapılan görüşmelerde görüşmecilerin Doğu Konferansı'nı anti-empyralist bir çaba olarak ele aldığı da tespit edilmiştir. Oluşumda, bir grup aidiyetinin oluşup olmamasına konusunda da görüşmeciler böyle bir aidiyetin oluşmadığı yönünde benzer fikirlere sahip görünmektedirler.

Yapılan bu görüşmelerin ardından Doğudan dergisinin sayıları da yine çalışmanın kapsamı bağlamında incelenmiştir. Derginin ilk sayısında yer alan Mehmet Bekaroğlu'nun yazısı (Bekaroğlu, 2007) hem oluşumun o zamana kadar olan serencamını aktarması bakımından hem de oluşumun yayınlamış olduğu çağrı metni ve bildirgeyi ihtiva etmesi bakımında önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır. Dergilerin diğer sayıları da hem oluşumun amaçları ve yapısı hakkında bilgi edinmek hem de oluşumun barışa dair tutumunu analiz etmek için incelenmiştir. Dergi sayılarında yer alan yazılar oluşum amacı hakkında tutarlı bir veri sağlarken, bu yazılardan oluşumun yapısı ya da barış algısı hakkında kayda değer bir çıktı elde edilememiştir.

Çalışmayı yaparken kullanılan kaynaklardan en sonuncusunu da iletişime geçilen kişilerin ellerinde bulunan oluşum ile ilgili dokümanlar oluşturmaktadır. Çok az sayıda olan bu dokümanlar Doğu Konferansı'nın tertip etmiş olduğu İstanbul buluşmasının programı, açılış konuşması ve sonuç bildirgesi ile oluşum tarafından yapılan basın açıklamasını kapsamaktadır.

4. BİR BARIŞ HAREKETİ: DOĞU KONFERANSI

11 Eylül 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik olarak gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında ABD'nin önce Afganistan'ı ardından da Irak'ı işgal etmesiyle birlikte oluşan atmosfer içerisinde ilk olarak 2003 yılı Nisan ayında ortaya çıkan ve farklı ideolojik kesimlerden insanların bir araya gelerek meydana getirdiği Doğu Konferansı özelde Asya ve Afrika bölgelerindeki halkların kültürel ve siyasal manada yakınlaşıp birbirleriyle iletişimi arttırmasını önceleyen, bunu ise bölgesel ve küresel adalet ve barışı tesisi amaçları ekseninde kurgulayan bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Oluşum bu doğrultuda heyetler oluşturup ilgili bölgedeki İran, Suriye, Ermenistan gibi ülkelere ziyaretler gerçekleştirmiş ve orada kanaat önderleri, sivil toplum temsilcileri ve entelektüellerle bir araya gelmiştir. Bu şekilde irtibat sağlanan insanlarla fikir alışverişi amaçlı büyük katılımlı buluşmalar da gerçekleştiren oluşum 2007 yılından itibaren Doğudan adlı bir dergi de çıkarmış ve 2010 yılında da faaliyetlerine son vermiştir.

Bu bölümde, Doğu Konferansı oluşumunun hangi şartlarda ve ne gibi bir atmosferde ortaya çıktığı aktarıldıktan sonra, söz konusu oluşum üç ana kategori bağlamında incelenecektir. İlk olarak, Doğu Konferansı oluşumunun bir toplumsal hareket olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği ele alınacaktır. Bu bağlamda oluşum bir önceki bölümde incelenen dört ana yaklaşım bağlamında da bir toplumsal hareketin temel unsurları olarak görülebilecek olan ortak amaç, örgütlülük ve kimlik kriterleri açısından analiz edilecektir. Ardından bu oluşumun uluslararası olma durumu değerlendirilecek ve son olarak da Doğu Konferansı oluşumunun bir barış hareketi olarak görülüp görülemeyeceği tartışılacaktır. Bu analizleri yaparken oluşumun kamuoyuna açık metinleri, oluşum hakkında basına yansıyan haberler, oluşumun içerisinde bulunmuş ve burada aktif görev almış insanlarla yapılan kişisel görüşmeler ve Doğudan dergisi sayıları veri kaynakları olarak kullanılacaktır.

4.1. Doğu Konferansı'nın Ortaya Çıkışı

11 Eylül 2001'de modern dünya için hem o anki sonuçları hem de uzun zamanlı etkileri açısından en travmatik olaylardan biri yaşanmıştır. Dört yolcu uçağını kaçıran El Kaide terör örgütüne bağlı 19 terörist, uçaklardan ikisinin Dünya Ticaret

Merkezi'nin ikiz kulelerine, üçüncüsünün ise Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı karargahı Pentagon'a düşmesine sebep olmuştur. Kaçırılan dördüncü uçak planlanan saldırıyı gerçekleştirememiş ve Pensilvanya eyaletinde kırsal bir bölgeye düşmüştür. Bu saldırılar sonucunda 3000'den fazla insanın öldüğü tahmin edilmektedir. Bu sebeple de söz konusu olay Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki en yıkıcı terör saldırısı olarak görülmektedir (Kitamura, 2008, s. 77).

11 Eylül'den sonra ABD hükümeti terörle savaşı bir numaralı önceliği yapmıştır (Kitamura, 2008, s. 77). Bu kapsamda ABD ve İngiliz kuvvetleri, 11 Eylül terör saldırılarına yanıt mahiyetinde ilk olarak 2001 yılı Ekim ayında 11 Eylül saldırılarını üstlenen El Kaide lideri bin Ladin'in yaşadığı ve terör örgütünün etkin olarak faaliyet gösterdiği Afganistan'a saldırmıştır. George W. Bush yönetimi, terörle mücadelenin **adil bir savaş** olduğunu iddia ederek savaşın yürütülmesini ahlaki bir retorikle meşrulaştırmaya çalışmıştır (Kitamura, 2008, s. 90). ABD'nin Afganistan'daki müdahalesi sert ve hızlı olsa da bu ABD için yeterli olmamıştır. Ülkenin hedefinde bu sefer de Irak vardır. Çünkü Bush'a göre Irak, İran ve Kuzey Kore ile beraber **şer eksenini** oluşturmaktadır ve ABD'nin iddiasına göre Irak'ta kitle imha silahları bulunmaktadır. Bu ise ABD için kabul edilemez bir durumdur (Choi, 2004, s. 29). Bush'un askeri müdahale açıklamaları sonrası bir orta yol bulunmaya çalışılmış ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararı kabul edilmiştir. Bu karara göre, Birleşmiş Milletler İzleme, Değerlendirme ve Denetleme Komisyonu'nun serbestçe denetimine izin vermesi koşuluyla Irak'a silahsızlanma yükümlülüklerine uyması için son bir şans verilmiştir. Ocak 2003'te komisyon başkanı Hans Blix Irak'ta nükleer programa dair yeterli delil bulamadığını söylemiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri Fransa, Rusya ve Çin'in desteğini alamayan ABD ve Birleşik Krallık, Güvenlik Konseyi'nden onay çıkmadan Irak'ı işgal kararı almıştır (Chitalkar & Malone, 2013, ss. 5–6).

ABD'nin 2003 yılı Mart ayında Irak'a karşı başlattığı ve **önleyici savaş** diye nitelendirdiği bu savaş ile birlikte dünya tarihindeki en büyük savaş karşıtı hareket de ortaya çıkmıştır (Reed, 2008, s. 196). Irak'ta Savaşa Hayır eylemleri, daha önceki savaş karşıtı eylemlerden farklı olarak aynı anda bütün dünyada örgütlenebilmiştir. Örneğin 15 Şubat 2003'te dünya çapında 60'tan fazla ülkede milyonlarca insan aynı vakitlerde

ABD'nin Irak'ı işgal etmemesi için gösteri yapmıştır (Reed, 2008, s. 197). Birçok farklı koalisyon bu protestolarda etkin olsa da Küresel Adalet Hareketi (Global Justice Movement), ABD'de bu savaflara karşı ortaya çıkan direnişin bel kemiği olmuştur (Reed, 2008, s. 196). 1999'da Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü toplantısına karşı yapılan protestolar ile görünür olan Küresel Adalet Hareketi'nin sağladığı geniş ağ sayesinde söz konusu savaş karşıtı hareket bu kadar büyüebilmiştir (Reed, 2008, s. 196). Bütün dünyada bu kadar güçlü savaş karşıtı eylemlerin ortaya çıkması, yeni teknoloji biçimlerinin savaşa karşı birleşik ve örgütlü direniş için gerekli kaynakları sağlamasına bağlanmıştır (Carty & Onyett, 2006; Reed, 2008). Bu kaynakların yanında siyasi fırsat yapılarının da böyle bir hareketin çıkması için gerekli ortamı sağlayarak siyasi mücadelenin yeniden tanımlanmasına imkan tanıdığı ifade edilmektedir (Carty & Onyett, 2006). Gerekli siyasi ortamdan kasıt, Afganistan'ın aksine Irak'ta önleyici savaş adı altında varlığı kanıtlanmamış kitle imha silahları bahanesiyle bir saldırının başlatılması olarak değerlendirilmektedir. Afganistan'a düzenlenen saldırı direkt olarak El Kaide'yi hedef aldığı için 11 Eylül sonrası bu müdahale dünya kamuoyunda meşruiyet kazanabilmiştir. Ancak Irak saldırısı için ortada yeterince meşru görülebilecek sebep olmayışı ve de BM daimi üyeleri arasında fikir birliğine varılmadan böylesi bir savaşın başlatılması nedeniyle savaş karşıtı hareketler de bu kadar büyüme fırsatı bulmuş görünmektedirler (Carty & Onyett, 2006, ss. 233–234). O kadar ki, New York Times, bu küresel barış ve adalet hareketlerini dünyanın **ikinci süper gücü** ilan etmiştir (Carty & Onyett, 2006, s. 237). Çünkü Irak'ın işgaline ve teröre karşı savaş retorikine yanıt olarak bu kadar geniş yelpazedeki aktivistlerin yeni ve geleneksel yollarla uluslararası kolektif siyasi mücadelelere girmesi, ABD hegemonyasına karşı çıkma potansiyeli olan tek güç olarak görülmekteydi. Ancak ilerleyen yıllarda, ortaya çıkan bu savaş karşıtı hareketlerin militarizmle toptan bir hesaplaşmaya girip girmeme ve barışı tanımlama şekilleri gibi unsurlar bağlamında ayrıştıkları görülmektedir.

Türkiye'de ise Afganistan müdahalesi sonrası çok sayıda STK'nın katılımıyla birlikte Savaşa Hayır Platformu kurulmuştur. Bu platformdaki STK'lardan müteşekkil bir grup, spesifik olarak Irak Savaşı karşıtı kampanyalara yoğunlaşmak amacıyla Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu'nu toplamıştır (*Irak'ta Savaşa Hayır!*, 2002).

Değişik siyasi görüşlere sahip kesimler bu Koordinasyon'da bir araya gelmişlerdir. Bu çalışmalar nihayetinde 1 Aralık 2002 tarihinde İstanbul'da ve 22 Aralık 2002 tarihinde Ankara'da iki adet geniş katılımlı barış gösterileri tertip edilmiştir (Uncu, 2011, s. 189). Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu'nun (Global Peace and Justice Coalition) Türkiye ayağı olan Küresel BAK ise yukarıda sözü edilen miras üzerine 2003 yılında kurulmuştur. Küresel BAK, girişimin internet üzerinden dünyada imzaya açtığı metni olarak Türkiye'de de imzaya açmıştır (Şener, 2011). Bunun yanında sokaklarda açılan stantlar ve internet üzerinden yapılan ilanlarla gruba yeni katılımlar olmuş ve hareket kitleselleşmiştir. Küresel BAK'ın öncelikli hedefi ise örgütsüzleri de harekete geçirerek küresel anti kapitalist ve savaş karşıtı hareketlerle ilişkileri geliştirmek olarak belirlenmiştir (Şener, 2011).

Bu olaylar olurken, ABD, Irak işgali sırasında Türkiye hava sahasını, liman ve topraklarını kullanmak için Türkiye ile müzakerelerde bulunmuştur. Ancak 25 Şubat 2003'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) sunulan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükumete yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi 1 Mart'ta TBMM Genel Kurul'unda reddedilmiştir (*1 Mart Tezkeresi'nin Tutanakları Açıklanacak Mı?*, 2013). Bu durumun oluşmasında yukarıda özetlenen hem küresel hem de yerel savaş karşıtı hareketlerin önemli etkisinin olduğu iddia edilmektedir (*1 Mart Kutlandı*, 2006).

Doğu Konferansı oluşumu işte böyle bir atmosferde ortaya çıkmıştır. Gerek dünyada gerekse Türkiye'de yükselen savaş karşıtı söylem ve aynı zamanda özellikle ABD'nin bölgeye yönelik olarak artan saldırgan faaliyetleri oluşumun kuruluş aşamasındaki siyasal ve sosyal ortamı önemli ölçüde şekillendirmiştir. Bu gündemler etrafında çeşitli şekillerde ve ortamlarda bir araya gelen insanlar, 2003 yılı Nisan ayında Doğu Konferansı oluşumunu meydana getirmiştir. Amaçlarını ise özetle "... bölgemize yönelmiş olan ekonomik, siyasi ve askeri saldırılara karşı direnişin kültürel cephesini oluşturmak ..." (Bekaroğlu, 2007, s. 7) olarak belirlemişlerdir. Oluşum, 2003 yılı Mayıs ayında bir çağrı metni yayınlamıştır. Bu çağrı metni ile özellikle Ortadoğu ve Asya-Afrika'da bulunan bölge ülkeleri ve bunların halklarına yönelen ekonomik, siyasal, kültürel saldırılara karşı bir birliktelik arzusu dile getirilmekte ve

bu coğrafyadan insanlar söz konusu sorunların nedeni olarak görülen emperyalizm ve kapitalizme karşı direnişin kültürel cephesini oluşturmaya davet edilmektedirler (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı).

Çağrı metninin yayınlanmasının ardından Doğu Konferansı oluşumu yeni katılımlarla birlikte heyetler oluşturup bölge ülkelerini ziyaret etmeye başlamıştır. Bu ziyaretler 2003-2007 yılları arasında geniş bir zaman aralığında gerçekleşmiştir. Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün ve Ermenistan gibi bölge ülkelerine gidilmiş ve oradaki aydınlarla, hareket liderleriyle, fikir önderleriyle görüşmeler yapılmıştır. Bir yandan bu ziyaretler sürerken öte yandan grubu oluşturan insanlar, kendi içlerinde tanımlayıcı bir metin çıkarmanın zarureti hissetmeye başlamışlardır. Bu durumu Yıldız Ramazanoğlu şöyle aktarmaktadır:

Şam'a gidip geldikten sonra dedik ki yani biz oturalım, bir otelde toplanalım, birkaç gün böyle bir beyin fırtınası yaşayalım ve ... hani hepimizin ortaklaştığı, bu kadar farklı insanın ortaklaştığı ... iki üç paragraf üretelim. Hangi değerlerde biz buluştuk da geliyoruz size doğru yani. (Y. Ramazanoğlu, kişisel görüşme, 23 Nisan 2020)

Bu amaçla Bolu'da bir otelde toplanan grup üyeleri yine kişisel görüşmeler sırasında aktarılan bilgilere göre yoğun müzakereler sonucunda 2003 yılı Eylül ayında Doğu Konferansı Bildirgesi adında bir metin yayınlamışlardır. Bu metin, oluşumun neden ve ne amaçlarla yola çıktığını ve bu amaçlar doğrultusunda neler yapmayı planladığını özetlemekte ve sonunda insanları bu amaçlar doğrultusunda birlikte hareket etmeye davet etmektedir (Eylül 2003, Doğu Konferansı Bildirgesi)⁴.

Söz konusu bildirge yayılandıktan sonra gruba katılımlar artmış, yurt dışı ziyaretler ise devam etmiştir. Hem genişleyen grup üyelerinin hem de yurt dışı ziyaretleri sonucunda kurulan irtibatlarla iletişime geçilen kişilerin bir araya gelmesi düşüncesi ile 2005 yılı Kasım ayında İstanbul'da geniş katılımlı bir buluşma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çeşitli zamanlarda başkaca gruplar tarafından düzenlenen etkinliklere Doğu Konferansı kimliğiyle katılım sağlandığı da belirtilmektedir (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020).

Doğu Konferansı'nın bu yönde gelişen etkinlikleri bir süre sonra azalmış olsa da, grubun içerisinde baştan beri aktif bir şekilde bulunan katılımcıların girişimiyle

---

⁴ Doğu Konferansı imzasıyla Eylül 2003'te yayınlanan bildirge metni için bakınız: (Bekaroğlu, 2007, ss. 9-10)

Doğudan adında bir dergi çıkarılmaya başlanmıştır. İlk sayısı 2007 yılının Haziran ayında yayımlanan ve toplamda 19 sayı olarak yayın hayatına Ağustos 2010'a kadar devam eden dergi, Doğu Konferansı Çağrı'sında hedeflenen bir amacın tezahürü olmuştur. Söz konusu metinde bu amaç, "... *Türkçe, Arapça, Farsça ve İngilizce olmak üzere dört dilde yayınlanan bir dergi çıkarmak ...*" (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı) şeklinde ifade edilmektedir.

Bu dergi faaliyeti sonrasında ise grup etkinliklerine son vermiş ve dağılmıştır. Bu dağılma sürecini Okay Bensoy şu ifadelerle aktarmaktadır:

Yani Has Parti kurulduğu aşamada, biz derginin bir partinin yayın organı olmaması gerektiği konusunda uzlaştık. [...] Birincisi, arkadaşların bazıları yüksek lisans doktoraların tamamlayıp ya illerine dönüyordu ya işte herkes bir ev kuruyordu, iş değiştiriyordu falan... Yayın kurulu daha az toplanmaya başlamıştı. Burada kimse ücret almadığı için, herkes gönüllü çalıştığı için, bir bu nedenle bir de artık bir siyasi parti kuruluyordu ve bizim derginin büyükleri, işte Mehmet Bekaroğlu, Cem Somel Hoca gibi [...] Has Parti'nin kurucuları arasındaydı. [...] İnsanlar çok fazla vakit ayıramıyorlar diye de biz dergiyi o şekilde sonlandırdık. Herhangi bir tartışma ayrışma şeyi değil yani. (O. Bensoy, kişisel görüşme, 21 Nisan 2020)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere oluşum 2010 yılında gerek derginin yükünü üstlenen kişilerin farklı nedenlerle dağılması, gerekse kurucu kadrodan gelen isimlerin aktif siyasete yönelmesi gibi nedenlerle etkinliğine son vermiştir.

4.2. Bir Toplumsal Hareket Olarak Doğu Konferansı

Doğu Konferansı oluşumu gerek kuruluş aşaması gerek örgütlenme yapısı gerekse de üyelerinin çeşitliliği, faaliyet biçimleri ve en nihayetinde de ulaşmaya çalışılan amaçlar bakımından özgün bir örnek olma potansiyeli taşımaktadır. Oluşumun ortaya çıktığı ve faaliyette bulunduğu dönem ve o dönem içerisindeki gerek Türkiye'deki gerekse dünyadaki şartlar da bu duruma destek vermektedir. İlk elde, bir grup entelektüelin bir araya gelerek farklı ülkelerde bir dizi toplantılar yapması ve sonrasında da bu gruptan bir kesimin bir süre bir dergi faaliyetinde bulunması olarak değerlendirilebilecek oluşum, kendisini oluşturan unsurlar detaylı incelendiğinde daha farklı bir boyuta evrilmeye, bir toplumsal hareket olarak nitelendirilebilme ihtimalini haiz görünmektedir.

Bir oluşumun toplumsal hareket olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusu oluşumu meydana getiren kişilerin niyetleriyle olduğu kadar, bu niyetlerden bağımsız ve öte olarak oluşumun yapıp ettikleriyle, faaliyetleriyle, bu faaliyetleri nasıl

gerçekleştirdikleriyle ve kendilerini bu oluşum içerisinde nasıl tanımladıklarıyla da doğrudan ilişkilidir. Tüm bu unsurların bir araya getirilerek bütüncül şekilde değerlendirilmesi sonucu bir oluşumun toplumsal hareket olup olmadığı noktasında tutarlı bir çıkarımda bulunmak mümkün görünmektedir. Ancak yine de tek bir toplumsal hareket türü olmadığı gibi tek bir toplumsal hareket yaklaşımını da söz konusu değildir. Bir önceki bölümde incelendiği gibi 1960 sonrası toplumsal hareketleri ele alan dört ana yaklaşım bulunmaktadır. Bu dört ana yaklaşımın her birinin bir toplumsal hareketin nitelikleri hakkındaki varsayımları da farklılaşmaktadır. Bu nedenle bu bölümde bu dört yaklaşımın her birinin varsayımları ayrı ayrı ele alınmaya çalışılacaktır.

Doğu Konferansı oluşumunun bu yaklaşımlar bağlamında bir toplumsal hareket olma durumunu ne ölçüde sağladığını incelerken temel olarak oluşumun içerisinde aktif olarak ve uzun süre bulunmuş kişilerle yapılan kişisel görüşmeler, Doğudan dergilerinin içerikleri, Doğu Konferansı oluşumunun ortaya koyduğu çağrı metni, bildirge gibi kamuya yansımış metinler ve basın ve internet araçlarından toplanan veriler kullanılacaktır.

Sonuç olarak sonraki başlıklarda, toplanan bu veriler ışığında ve bir önceki bölümde incelenen toplumsal hareketler literatürü bağlamında, Doğu Konferansı oluşumunun toplumsal hareket olma özelliklerini ne ölçüde taşıyıp taşımadığı tartışılacaktır. Bunu yaparken üç ana kriter dikkate alınacaktır. Ortak hedef/amaç, örgütlülük ve kimlik. Bu üç ana kriter bir önceki bölümde ele alınan dört yaklaşım değerlendirilerek belirlenmiştir. Bu kriterler anılan tüm yaklaşımlarda değişen oranlarda da olsa öneme sahip görünmektedir. Dolayısıyla, oluşumun bu kriterler bağlamında bir toplumsal hareket özelliği gösterip göstermediği, 1960 sonrasındaki toplumsal hareketleri anlamlandırmaya çalışan dört temel yaklaşım olan kolektif davranış yaklaşımı, kaynak mobilizasyonu teorisi, siyasi süreç yaklaşımı ve yeni toplumsal hareketler yaklaşımı açılarından ayrı ayrı değerlendirilecektir.

4.2.1. Ortak Amaç Bağlamında Doğu Konferansı

Doğu Konferansı, henüz ilk düşünce aşamasındayken dahi amaçlarını belirli ölçüde ortaya koymuş bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Oluşumun ortaya çıkış

motivasyonu, büyük ölçüde 11 Eylül sonrasındaki gelişmeler, spesifik olarak da ABD'in Irak işgali ile doğrudan ilişkilidir. Henüz Irak işgalinin başladığı ilk günlerde Mehmet Bekaroğlu'nun ifadesiyle "... bölgemize yönelmiş olan ekonomik, siyasi ve askeri saldırılara karşı direnişin kültürel cephesini oluşturmak için ..." (Bekaroğlu, 2007, s. 7) yola koyulmuştur Doğu Konferansı. Aydın Çubukçu, fikrin ilk ortaya çıkış sürecini şu ifadelerle aktarmaktadır:

2003 yılı, sanıyorum Mayıs ya da Nisan gibiydi. Amerika'nın Irak harekatı büyük tepki toplamıştı ve buna karşı bir şeyler yapılması gerektiği konusunda genel bir kamuoyu zaten vardı. Ama örgütlü bir muhalefet ve belirli bir politika üzerine oturmuş, bütünü gören, Orta Doğu meselesini farklı cepheleriyle ele alan bir anlayışa dayandırılmış bir muhalefet yoktu. Buna [Irak işgaline] bir muhalefet örgütlemek, var olan muhalefeti belirli bir politik çerçeveye oturtturarak sürdürmek niyetiyle, Mehmet Bekaroğlu, ben ve Ankara'da bir de Nihat Genç ... [bir araya gelerek] konuştuk ve gerek soldan gerek İslami çevrelerden bu işe samimiyetle karşı olanların, antiemperyalist bir hareket yaratmak için ne yapabileceklerini konuştuk. Şöyle bir plan geliştirdik: Öncelikle bölge halklarını bu konuda bir birliğe çağırabilmek için önce onların aydınlarıyla temas kurmak gerekir. Dolayısıyla, bölgemizde gazeteciler, politikacılar, avukatlar kim varsa, sendikacılar, kimlerle ilişki kurabilirsek bir anti-Amerikan cephe oluşturmak için İran, Suriye, Ürdün, Mısır yani bölgedeki komşu bütün ülkelerde bir zemin yoklaması ve bunlarla ilişkiler kurmak üzere harekete geçmeyi kararlaştırdık. (A. Çubukçu, kişisel görüşme, 15 Temmuz 2020)

Görüldüğü üzere Doğu Konferansı oluşumu tasarlanma aşamasındayken dahi öncelikle amaçlarını netleştirmiş görünmektedir. Bu amaçlar, oluşumun gerek faaliyetlerinde gerekse de yayınladıkları metinlerde genel hatlarıyla sürdürülmüştür. Mayıs 2003'te yayınlanan çağrı metninde oluşumun temel amaçları maddeler halinde sıralanarak aktarılmıştır:

1. Bölge ülkeleri aydınları, akademisyenleri, sanatçıları ve sivil toplum örgütleri arasında karşılıklı ilişkiler kurmak ve geliştirmek;
2. Bunun için Türkçe, Arapça, Farsça ve İngilizce olmak üzere dört dilde yayınlanan bir dergi çıkarmak ve web sitesi kurmak;
3. Asya-Afrika halkları arasındaki entelektüel paylaşımı arttırmak ve tanıtmak amacıyla ortak toplantılar düzenlemek ve bu toplantılarda ortaya konulan fikirleri basın ve yayın yoluyla kamuoyuyla paylaşmak;
4. Asya-Afrika halklarının düşünce dünyasını tanıtmak amacıyla önemli eserlerin tercümesini sağlamak;
5. Bölge ülkeleri akademisyenlerini kendi coğrafyalarını ilgilendiren konularda bağımsız araştırmalar yapma konusunda teşvik etmek, bu tür araştırmaları desteklemek;
6. Doğu-İslam dünyasının kendi aralarında bölgesel, ekonomik, kültürel ve siyasal birliklere yönelmesini olanaklı kılacak düşünsel altyapının geliştirilmesine katkıda bulunmak;
7. Bölgemize ve genel olarak Asya-Afrika halklarına karşı yönelmiş olan askeri ve ekonomik saldırılar karşısında kamuoyu oluşturmak amacındayız. (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı)

Bu amaçlar sayıldıktan sonra,

Coğrafyamız, saldırıların olduğu kadar bu saldırıları kırabilmenin de düğüm noktası olarak önem kazanıyor. Buradan bütün insanlığa önemli şeyler söyleyebiliriz, bölgemiz, küresel yayılmacılığa karşı direnişin kültürel cephesini oluşturabilmek için büyük imkanlara sahiptir. (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı)

denilmekte ve insanlar bu minvalde hareket etmek için Doğu Konferansı'na davet edilmektedir. Bu çağrı metninden sonra yeni katılımlarla birlikte genişleyen grup, metinde amaçlanan hedefler bağlamında yurt dışı ziyaretleri ve uluslararası katılımlı çeşitli toplantılar yapmış, Doğu Konferansı Bildirgesi gibi metinler yayınlamış, farklı grupların düzenlediği etkinliklere Doğu Konferansı adıyla katılım sağlamış ve ilerleyen dönemde Doğudan dergisini çıkarmıştır. Yukarıda yapılan alıntılarla çerçevesi çizilen kuruluş ve harekete geçiş amaçlarıyla zaman içerisinde yapılan faaliyetler, birbirleriyle uyum içerisinde gözükmektedir.

Grup üyelerinin, oluşumun başında ortaya konan bu hedefler setini benimsediği ve içselleştirdiği de görülmektedir. Kendisiyle görüşme yapılan üyelerin tamamına yakını gerek grubun amacını gerekse kendilerinin bu gruba katılma motivasyonlarını benzer öğeler etrafında tanımlamaktadır. Örneğin Görüşmeci 1'e göre hareketin ve kendisinin motivasyonları şu şekilde izah edilebilir:

Bir kere askeri müdahalelere kesinlikle karşıt olmak. Yani birincil şey. Girişim öyleydi. Benim şahsi fikrim de öyle. Çünkü 2000'li yılların başı bu askeri müdahalelerin çok meşrulaştığı, Afganistan ve Irak'la meşrulaştığı yıllar oldu. Aslına bakarsanız bu 11 Eylül sonrasında daha dikkatimizi çekti ama soğuk savaş bittikten sonra bir askeri müdahaleler dönemi başladı ve bu göz ardı edildi. (Görüşmeci 1, kişisel görüşme, 14 Ağustos 2020)

Görüldüğü üzere hem oluşumun kurucu fikri bağlamında hem de oluşuma dahil olan insanların kendi motivasyonları bağlamında ortaya konan hedefler ve hatta bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yollar önemli ölçüde belirginleşmiş durumdadır. Oluşumun henüz çağrı metninde hedeflediği unsurları önemli ölçüde gerçekleştirdiği de görülmektedir. Yurt dışı ziyaretleri ve Doğudan dergisi bunun önemli örneklerini oluşturmaktadır. Derginin çıkış sayısı olan Haziran 2007 tarihli sıfırncı sayının ilk yazısında derginin amacını Mehmet Bekaroğlu şöyle aktarmaktadır:

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz bu baskılar, bu saldırılar, bu kuşatma, işgal ve yağmalar nasıl bir zihinsel duruşun eseridir? Çocuklarımızı öldüren, zenginliklerimizi yağmalayan, özgürlüğümüzü elimizden alan insanlığın varlığını tehdit eden bu güç uygarlığını nasıl bir anlayış doğurmuştur?

Doğudan dergisi bu sorulara cevap arayacak, ağırlıklı olarak bölgemizin ama esasen bütün dünyanın, insanlığın karşı karşıya bulunduğu bu tehdidi tanımaya çalışacaktır. (Bekaroğlu, 2007, s. 10)

Bu aktarılan veriler ışığında, Doğu Konferansı'nın amaçlarının düzeyi ve yönü hakkında çıkarım yapmak mümkün görünmektedir. Öncelikle, “*direnişin kültürel cephesini oluşturmak için*” (Bekaroğlu, 2007, s. 7) faaliyette bulunulduğu her seferinde belirtiliyor olsalar da, buradaki kültürel cephe ifadesi ile yeni toplumsal hareketler yaklaşımının toplumsal hareketlerin amaçlarını izah ederken kullandığı kültürel alandaki mücadele aynı noktayı işaret etmemektedir. Yukarıda da ele alındığı gibi yeni toplumsal hareketler yaklaşımına göre toplumlar hareketlerin amaçlarının genel trendi benlik, yaşam kalitesi ve kimlik gibi unsurlar etrafında şekillenmektedir. Bu unsurlar için ortaya konan mücadele de siyasal alandan ziyade kültürel alan cereyan etmektedir (Canel, 1992; Cohen, 1985; Melucci, 1989). Görüldüğü gibi burada kültürel alandan kasıt esasında siyasal alan olmayandır. Yani bireylerin yaşam kalitesi, benlik ve kimlik gibi taleplerinin öne çıktığı bu mücadele türlerinin, erken dönem toplumsal hareketlerin aksine siyasal düzen ve kurumlar bağlamında değil, kendi gündelik pratiklerini etkileyen unsurlar bağlamında hareket ettiği alan, kültürel alanı oluşturmaktadır. Bu açıdan yeni toplumsal hareketler yaklaşımının kültürel alan olarak ele aldığı unsur hedeflerin türünü niteler durumdadır.

Doğu Konferansı oluşumuna bakıldığında ise kültürel cepheden kastın daha farklı olduğu görülmektedir. Bu oluşumun yukarıda ele alınan talepleri incelendiğinde, esasında bunların her birinin siyasal alanda vuku bulan, sistemik ve yapısal talepler olduğu anlaşılmaktadır. Zira amaçlar açıkça antiemperyalizm, anti-Amerikancılık, bölgesel ve küresel istikrar ve barış gibi temalar etrafında şekillenmektedir. Oluşum kendini bu alandaki problemlere karşıt olan bir konuma yerleştirmektedir. Bu amaçları gerçekleştirmek için çizilen yön haritası, uygulanan yöntemler, hayata geçirilen eylemler ve faaliyetler ise kültürel faaliyetler olarak görülmektedir. Yani kısacası Doğu Konferansı açısından kültürel olan, hedefler değil, bu hedeflere gidilirken kullanılan yöntemi işaret etmektedir.

Doğu Konferansı oluşumunun hedeflerinin siyasal alanda vuku bulan unsurlar olduğunun tespiti yeni toplumsal hareketler yaklaşımını bu kriter bağlamında işlevsiz kılıyor olsa da diğer yaklaşımlar açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Zira diğer üç yaklaşımın hepsi zaten toplumsal hareketlerin siyasal alan içerisinde faaliyet gösterdiğini iddia etmektedir. Bu noktada uyum gösterse de, kolektif davranış yaklaşımının, bir toplumsal hareketin hedeflerinin ve yöntemlerinin önceden belirli olmayan, bir nevi spontane gelişen unsurlar olduğu varsayımı (Turner & Killian, 1987) ile Doğu Konferansı örneği uygunluk göstermemektedir. Zira yukarıda incelenen örneklerden anlaşılacağı üzere Doğu Konferansı oluşumu henüz kurulmadan ortaya koyduğu amaçlarını ve yöntemlerini zaman içerisinde programlı bir şekilde gerçekleştirme eğiliminde olmuştur.

Siyasi süreç yaklaşımı açısından da Doğu Konferansı'nın ortak amaç kriteri bağlamında bir toplumsal hareket olma unsurunu sağladığını iddia etmek zordur. Bu yaklaşıma göre de hedefler siyasal alanın konusu olsa da, bireysel çıkar bir toplumsal harekete katılmanın ana etmenlerinden biri olarak görülmektedir (Tilly, 1978). Doğu Konferansı ele alındığında bu oluşuma katılan insanların motivasyonlarının öncelikli olarak kendi kişisel çıkarları olduğunu iddia etmek mümkün görünmemektedir. Hem oluşumun bütününde hem de katılımcılarda daha genel, sistemik ve yapısal sorunlara dair kaygılar ve talepler söz konusudur. Elbette bu düzeydeki taleplerin gerçekleşmesinin de nihai olarak katılımcıların çıkarlarına uygun düşeceğini, dolayısıyla katılımcılar açısından bir potansiyel çıkarın mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu çıkarım, oldukça dolaylı ve ikincil kalmaktadır.

Kaynak mobilizasyonu teorisinin ortak amaç kriteri bağlamında yukarıda ele alınan varsayımları ise, Doğu Konferansı'nın amaç ve yöntem seti ile önemli bir uyum sergilemektedir. Bu yaklaşımın toplumsal hareketlerin ana hedefini bir yapıyı ve/veya kaynak dağıtımını değiştirmek olarak (McCarthy & Zald, 1977, ss. 1217–1218) tanımlıyor olması ile Doğu Konferansı oluşumunun yukarıda ele alınan amaçları birbirleriyle denk düşmektedir. Dolayısıyla, Doğu Konferansı oluşumunun kaynak mobilizasyonu teorisi bağlamında değerlendirildiğinde ortak amaç kriteri açısından toplumsal hareket özellikleri sergilediğini iddia etmek mümkün görünmektedir.

4.2.2. Örgütlülük Bağlamında Doğu Konferansı

Doğu Konferansı oluşumu örgütlülük biçimi ve seviyesi açısından değerlendirildiğinde, bir önceki bölümde ele alınan toplumsal hareketler yaklaşımlarının ortaya koymuş olduğu açıklama biçimleri anlamlı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Oluşum, daha önce de aktarıldığı gibi her ne kadar kurucu sayılabilecek az sayıda bireyin çağrısına binaen teşekkül etmiş olsa da oluşumdaki aktif üyelerle yapılan derinlemesine mülakatlarda örgütlülüğün genel olarak hiyerarşik olmayan ve zayıf bir şekilde organize olduğu görülmektedir. Ayrıca oluşumda belirgin bir liderlikten de bahsetmek mümkün değildir. Görüşme yapılan üyelerden Aydın Çubukçu, oluşumun bir siyasi parti veya dernek gibi örgütlenmediğini belirttiikten sonra,

[...] bayrağımız yok, flamamız yok, pankartımız yok. [...] Yani etrafımızda insanları toplayıp miting yapmaya çalışsak, belki Bekaroğlu'nun adını duyan birkaç kişi gelir ama, onun ötesinde de kimse gelmez. (A. Çubukçu, kişisel görüşme, 15 Temmuz 2020)

demektedir. Yine Aydın Çubukçu, yurt dışına yapılan gezilerin maliyetlerini herkesin kendi cebinden karşıladığını, Doğudan dergisinin basım masraflarını ise büyük oranda Mehmet Bekaroğlu'nun üstlendiğini, geri kalan miktarları da herkesin kendi imkanları ölçüsünde katkı yaparak karşıladığını belirtmektedir. Kendisine oluşumun hiyerarşik bir düzeni olup olmadığı sorulduğundaysa “Hayır yoktu. Hiç. Hayatımda gördüğüm en demokratik ve anarşik yapı buydu.” diye yanıt vermektedir. (A. Çubukçu, kişisel görüşme, 15 Temmuz 2020).

Görüşme yapılan diğer üyeler de genel olarak bu görüşleri desteklemektedirler. Doğudan dergisinde aktif gören olan Kıvanç Özcan kendisiyle yapılan mülakatta kendi çalıştığı dönemde derginin hiçbir ücretli çalışanının olmadığını, buradaki faaliyetlerin tamamen gönüllülük esasına dayandığını, bu açıdan da kaynaklarının ve imkanlarının sınırlı olduğunu belirtmektedir (K. Özcan, kişisel görüşme, 22 Nisan 2020).

Mehmet Bekaroğlu ile yapılan görüşmede kendisine bu konu sorulduğunda verdiği cevap, aslında bu durumun bir nevi tercih olduğunu, ya da en azından bunun olumlu karşılandığını göstermektedir.

Kurumsallaşmadı. Belki de tabiatında kurumsallaşmak yoktu. Yani böyle işte dernek vakıf gibi, ne bileyim parti gibi... Böyle şeyler olma yoktu. Olsaydı zaten bu işler yapılamazdı belki de. Belki de bu kadardı. Yani ben bir taraftan eleştirirken, acaba farklı davranılsaydı nasıl

olurdu derken, öbür taraftan da bu böyle olurdu. Doğrusu buydu da diyorum yani. (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020)

Yıldız Ramazanoğlu'nun Doğu Konferansı oluşumunun en önemli faaliyetlerinden yurt dışı gezileri hakkında “*Oradaki sivil toplum örgütleriyle konuşmak için gidiyoruz ama daha biz kendi aramızda bir şey konuşmuş değiliz.*” (Y. Ramazanoğlu, kişisel görüşme, 23 Nisan 2020) şeklindeki ifadeleri, bu gezilerin dahi yoğun bir planlama olmaksızın gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bekaroğlu'nun kendisiyle yapılan görüşmede sarf ettiği,

[...] Suriye'ye gitmeye karar verdik. Üç beş kişi, on kişi falan gideriz diye düşünürken [...] beklediğimizden büyük bir katılım oldu. İki otobüs Marksistlerden İslamcılara, ılımlı Türkçülerden milliyetçilerden liberallere çok farklı kesimlerden insanların katıldığı, çoğu meşhur bilinen insanların katıldığı bir... İlk defa da böyle bir şey oluyor[du]. (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020)

cümleleri de bu çıkarımı destekler niteliktedir.

Yapılan diğer görüşmelerde de burada aktarılan ifadelerin aksini gösteren ya da daha farklı bir örgütlenme biçiminin var olduğuna delalet eden düşünceler ile karşılaşılmamıştır. Oluşumun kamuoyuna yansıyan metinlerine bakıldığında da aktarılan görüşler ile bir uyum görünmektedir. Örneğin Doğu Konferansı Bildirgesi şu ifadelerle sona ermektedir:

Çağrımız, bu diyalog ve arayışı anlamlı bulup beslendiğimiz zengin tarihsel kültürel mirasın çoğul karakterinden katılımcı, eşitlikçi ve özgürlükçü değerleri damıtarak, önümüze dikilmeye çalışılan kaotik, karanlık geleceğe meydan okuyan, yeni, ışıklı bir dünya umudunu hala koruyan herkese açıktır. (Eylül 2003, Doğu Konferansı Bildirgesi)

Yapılan görüşmeler ve metin taramaları neticesinde oluşan kanı, söz konusu oluşumun klasik manada örgütsel hiyerarşiyi barındıran, belirli amaç doğrultusunda planlı bir şekilde hareket eden ve düzenli yapılanması olan bir örgütlemeye sahip olmadığını göstermektedir. Ancak Doğu Konferansı oluşumu üyelerinin arasında hiçbir bağlantı olmayan tamamen kaotik bir yapılanma olarak da değerlendirilemez. Bu oluşumda üyeler arasındaki ilişki ve haberleşme ağları örgütlenme ve eylem ortaya çıkarmada önemli bir yer teşkil etmektedir. Görüşmeci 1 ile yapılan görüşmede Görüşmeci 1'in kendisinin oluşuma nasıl dahil olduğuna dair anlattıkları bu duruma örnek olarak görülebilir:

En başında, bu Ankara'da birkaç arkadaş bir araya gelmiş. Yani en başında bu fikrin oluşmasında yoktum ben. Ama sonra işte herhalde oradaki arkadaşlar... Mehmet Bekaroğlu en önde gözüküyordu, bana da haber veren o oldu. Ondan sonra bana ve pek çok arkadaşımıza

galiba... İşte o arkadaşlarla bir araya geldik. (Görüşmeci 1, kişisel görüşme, 14 Ağustos 2020)

Görüşme yapılan birçok kişinin oluşuma dahil olma süreçleri Görüşmeci 1 ile benzerlik taşımaktadır. Doğu Konferansı Çağrısı ve Doğu Konferansı Bildirgesi gibi oluşuma davet niteliği taşıyan metinler genel bir çağrıda bulunsa da katılımcıların ekseriyetle tanışıklıklar ve ortak ağlar üzerinden oluşuma teveccüh gösterdiği gözlenmektedir.

Tüm bu veriler ışığında, Doğu Konferansı oluşumunun dernek, vakıf, siyasi parti ya da diğer türden klasik örgütlenme şemalarına uygun bir yapılanmasının olmadığı görülmektedir. Böyle ele alındığında bir toplumsal hareketin varlığı için örgütlülüğü birincil önemde gören kaynak mobilizasyonu teorisi ile siyasi süreç yaklaşımı açısından, toplumsal hareket olarak değerlendirilmesi örgütlenme kriteri bağlamında mümkün değildir. İlk elde bu durum kolektif davranış yaklaşımının toplumsal hareketler tanımına uygun gibi görünmektedir. Zira oluşumun örgütlülüğü zayıf ve dağınıkken, oluşumda bir liderlik pozisyonundan da bahsetmek mümkün görünmemektedir. Ancak bu tarz bir örgütlenme seviyesi ve biçiminin kaotik ve irrasyonel bir zorunluluktan ziyade bilinçli bir tercih olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Doğu Konferansı'nın örgütlülük açısından kolektif davranış yaklaşımının toplumsal hareket tanımına da tam olarak uyduğu söylenemez. Oluşumun klasik tarzda hiyerarşik ve kurumsal olmayan yapısının bunlar yerine üyeler arasındaki iletişim ağlarını ve tanışıklıkları ikame ettiği ve bu şekilde örgütlendiği gözlemlenmektedir. Bu durum da yeni toplumsal hareketler yaklaşımının toplumsal hareket tanımına uygun bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Doğu Konferansı oluşumunun, yeni toplumsal hareketler yaklaşımı açısından örgütlenme kriteri bağlamında bir toplumsal hareket özelliği taşıdığını söylemek mümkün görünmektedir.

4.2.3. Kimlik Bağlamında Doğu Konferansı

Doğu Konferansı oluşumu çok farklı toplumsal arka planlardan gelen insanların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu durum oluşumun fikir aşamasından başlayarak tüm faaliyet süreçlerinde devam etmiştir. Mehmet Bekaroğlu, oluşumun fikir aşamasındayken yapılan toplantılara katılımın çeşitliliğini şu sözlerle anlatmaktadır:

Bir yerimiz vardı. İşte, Hakan Albayrak, ben, Hayri Kırbaoğlu, işte zaman zaman İstanbul'dan Nuray Mert filan geliyordu. Daha sonra Nihat Genç bu işe bir şekilde Ankara'da dahil oldu. Sonra Ömer Laçiner, Oral Çalışlar, Can Dündar, Hrant Dink filan bu çevreden insanlar, arkadaşlar gelmeye, bu işleri filan konuşmaya başladık. (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020)

Bu katılımcı çeşitliliğinin ilerleyen zamanlarda da korunduğu görülmektedir.

Yapılan yurt dışı gezileriyle ilgili Yıldız Ramazanoğlu,

... [O]tobüsün içinde Türkiye'den çok farklı insanlar... Daha önce hep birbirimizi uzaktan uzağa tanıdığımız, bildiğimiz ama asla yüz yüze gelmediğimiz, buluşmadığımız, konuşmadığımız insanlar... (Y. Ramazanoğlu, kişisel görüşme, 23 Nisan 2020)

demektedir. Doğu Konferansı oluşumunda söz konusu katılımcı yelpazesi oluşumun sonraki aşamalarında Doğudan dergisi faaliyetinde de devam etmektedir. Derginin gerek yazarlarına gerekse yayın kuruluna bakıldığında farklı dünya görüşlerinden insanların birlikteliği söz konusudur. Dergi çalışmalarında farklı görüşlerden insanlarla birlikte hareket etme konusu Doğudan dergisinin yayın kurulunda yer almış olan Okay Bensoy'a sorulduğunda:

Hiç yani böyle bir ne solcu olup muhafazakara yaranayım, ne muhafazakar olayım sosyaliste yaranayım kaygısı gütmeyen, gayet saygı çerçevesinde herkes kendi anti-empyalizm teorisini bir kültürel harekete çevirmek için uğraştı. Burada da hiç kimse birbiriyle zıtlamadı. Bakıyorum şimdi o dönemki mail grup yazışmalarına falan. Gerçekten bugün bir [...] siyasi partinin asla uzlaşamayacağım dediği görüşleri biz orda uzlaştırmışız, başarmışız. (O. Bensoy, kişisel görüşme, 21 Nisan 2020)

şeklinde yanıt vermektedir.

Oluşumun başlangıcından nihayete erece kadar bu şekilde farklı kesimlerden insanlardan müteşekkil olması ona özgün bir değer katmakla birlikte, bu farklılık oluşumun bir ortak kimlik oluşturma ihtimalini de önemli ölçüde engelleyen bir faktör olarak kendini göstermektedir. Görüşme yapılan kişilere oluşumun içerisinde bir grup kimliği oluşup oluşmadığı sorulduğunda verilen yanıtlar genellikle olumsuz yönde ağırlık kazanmaktadır. Hayri Kırbaoğlu bu durumun zorluğunu *“Bu kadar farklı insanın o çok uzun yıllar süren bu süreçte bu kadar problemsiz yola devam etmesi mucize gibi bir şey.”* (H. Kırbaoğlu, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020) sözleriyle ifade etmektedir. Ancak bu durum genel olarak doğal karşılanmakta ve hatta olumlu görülmektedir. Görüşmeci 1 bu konudaki görüşlerini

[Grup kimliği] oluşmadı. Oluşması da gerekmiyordu. Biz kendi içimizde çok tartışıyorduk yani. O da bizim için iyi bir şey. Biz birbirimizle de tartışıyorduk. Hatta diyorduk ki yani biz birbirimizle yollarda otobüslerde daha çok tartışıyoruz gittiğimiz yerlerden. (Görüşmeci 1, kişisel görüşme, 14 Ağustos 2020)

şeklinde ifade etmektedir. Mehmet Bekaroğlu da bu durumu benzer şekilde değerlendirdikten sonra bunu bir özgünlük olarak gördüğünü beyan etmektedir. (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020).

Görüşme yapılan kişiler arasında belirli oranda bir grup kimliğinin teşekkül ettiğini düşünenler de bulunmaktadır. Ancak bunların dağılımına bakıldığında genel olarak Doğu Konferansı oluşumunun ilk zamanlarındaki toplantılar, geziler gibi faaliyetlerden çok, Doğudan dergisi çalışmalarına katılmış insanlar oldukları görülmektedir. Bu noktada özellikle derginin yayın kurulu tarafından yapılan periyodik toplantıların önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Derginin söz konusu faaliyetlerinde aktif olarak yer almış olan Cem Somel bu konu hakkında şunları ifade etmektedir:

İki buçuk yıl boyunca her hafta, hemen hemen istisnasız her hafta yayın kurulu toplantısı yapıyorduk Ankara'da. Ve bu toplantılar genel olarak 2-3 saat sürüyordu en azından. [...] Bu arada tabii siyaset konuşuyorduk. Yani konuştuğumuz siyasi yazılardı. Dolayısıyla yaptığımız başbayağı siyasi fikir alışverişiydi. Ve bu benim şahsi izlenimim, bu yayın kurulu çalışmaları bizi [ve] o gruptaki siyasal İslam geleneğinden gelen sosyolojik taban arkadaşları birbirine çok yaklaştırdı. Çok umulmayacak bir ahenk içinde çalıştık. Ve dolayısıyla çok sıkı dostluklar pekişti aramızda. (C. Somel, kişisel görüşme, 26 Nisan 2020)

Her ne kadar ortak bir amaç uğruna, birlikte ve belirli bir örgütlülük seviyesinde hareket ediyor olsalar da Doğu Konferansı oluşumunun belirgin bir grup kimliği oluşturduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bunun en temel sebeplerinden birinin ise oluşumun çok farklı toplumsal kesimlerden gelen insanların bir araya gelerek meydana getirdiği bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum gruba aidiyet kurmayı da zorlaştırmıştır. Ancak Doğudan dergisi çalışmalarında, benzer grup üyelerinin uzun süreli ve periyodik bir faaliyette bulunması ve bu faaliyetin niteliği, ortak kimlik ve aidiyet kurmaya yaklaşımlarına vesile olmuş görünmektedir.

Bu noktada, Doğu konferansı oluşumu için gerek ilk dönem aktivitelerinde gerekse Doğudan dergisi çalışmalarında yeni toplumsal hareketler yaklaşımının öngördüğü şekilde bir kimlik kurumunda bahsetmek çok mümkün görünmemektedir. Zira oluşumu şekillendiren ve faaliyetlerine devam etmesini sağlayan, onu bir arada tutan bir ortak kimlik olmadığı gibi, bunun neredeyse tam tersi bir şekilde, farklı kimliklerin her türlü olumsuzluk ve zıtlığa rağmen birlikte iş yapma iradesi ve çabası söz konusudur. Oluşum içerisinde eyleme geçme motivasyonlarının da Melucci'nin (1989) iddia ettiği gibi bir kimlik etrafında şekillenmediği, aksine farklı kimliklerin

ortak bir hedef etrafında toplandığı görülmektedir. Yine de bu oluşum yukarıda da ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere erken dönem toplumsal hareketlerde görüldüğü gibi sadece maddi ve siyasal taleplerle sınırlı kalmamakta, kültürel ve sosyal bir talep seti etrafında örgütlenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kaynak mobilizasyonu teorisi ilk bakışta Doğu konferansı oluşumunu açıklamakta daha kullanışlı bir yaklaşım sunuyor gibi gözükmektedir. Bu yaklaşımın bir toplumsal hareketin oluşumu ve faaliyette bulunması için kimliği olmazsa olmaz bir unsur olarak görmüyor oluşu, Doğu Konferansı'nın öznel bir kimlikten yoksun yapısıyla uyumlu gibi gözükse de, kaynak mobilizasyonu teorisinin asli unsur olarak gördüğü güçlü ve iyi organize olmuş örgütlülük ile merkezi bir liderlik faktörlerinin bir önceki başlıkta incelendiği üzere Doğu Konferansı açısından karşılanmıyor oluşu, bu yaklaşımı Doğu konferansı oluşumunu açıklama konusunda yetersiz kılmaktadır. Zira bir grup kimliği ve aidiyeti söz konusu unsurların oluşması için önem arz etmektedir.

Siyasi süreç yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, kimliğin yanında grup üyeleri arasındaki ağlara da önemli bir yer veriliyor olması bu yaklaşımı Doğu Konferansı oluşumunu anlamlandırma çabasında daha kullanışlı hale getirmektedir. Tilly (1978) bu ağların yanında kimliği de bir toplumsal hareketin örgütlülük ve faaliyet kapasiteleri açısından gerekli görse de bu yaklaşım açısından kimliğin birincilliği yeni toplumsal hareketler yaklaşımına oranla daha geri planda kalabilmektedir. Zira Snow ve McAdam'ın (2000) da ortaya koyduğu gibi gerek kimlik gerekse ağlar insanları zorunlu olarak bir harekete yöneltmediği gibi bir hareket için olmazsa olmaz gibi de durmamaktadırlar. Bunların etkisinin yönü ve büyüklüğü ancak siyasi süreçlerle birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda Doğu Konferansı oluşumunun ortaya çıktığı zaman diliminde yaşanan olayların, onu oluşturan insanların çok farklı kimliklerden de olsalar ortak bir ağ etrafında bir birliktelik kurarak, ortak bir amaç uğruna faaliyette bulunmalarına imkan tanımış olduğu söylenebilir. Bu konuda Hayri Kırbaçoğlu şöyle demektedir:

Hani tarihte momentum çok önemli. Bir takım tarihsel şartlar, uygun şartlar bir araya gelir. Demek ki Irak'ın işgali hemen akabinde şartlar çok uygun idi. Ben de bu şartlar muvacehesinde bu harekete katılmayı bir görev addettim. (H. Kırbaçoğlu, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020)

Yukarıda da ele alınan ve bir taraftan savaşın ve kutuplaşmanın dünya çapında yükselmesi, diğer taraftan ise bu duruma karşı küresel bir karşı çıkışın tezahür etmesi

şeklinde özetlenebilecek bu siyasi süreçler ve fırsatlar, farklı kimliklerine rağmen aynı şeyi isteyen bir grup insanı bir araya getirebilmiştir. Bu bir araya gelişten ortak bir kimlik tam olarak ortaya çıkmamış olsa da ortak bir ağ meydana gelmiş görünmektedir.

Son olarak kolektif davranış yaklaşımı açısından incelendiğinde, kimliğin bir toplumsal hareket için özellikle devamlılık bağlamında kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Ancak yine de kimlik, toplumsal hareket için yegane unsur konumunda değildir. Amaç, örgütlülük ve strateji gibi unsurlar da bu bağlamda değerlendirilmesi gereken öğelerdir (Turner & Killian, 1987). Dolayısıyla diğer sayılan öğelerin olabildiği durumlarda, kimlik unsurunun eksikliği grup motivasyonu ve aidiyetinin belirli oranda azalmasına sebep olabilecek olsa da bir toplumsal hareketin oluşmasına tek başına engel teşkil etmemektedir. Doğu Konferansı oluşumunda da ortak bir grup kimliğinin tam olarak oluşmamış olmasına rağmen belirli bir süreyle de olsa ortak bir amaç uğruna birlikte hareket eden bir yapının teşekkül etmiş olması bu çerçeveye uygun bir tablo ortaya koymaktadır. Zira grup kimliği olmasa da amaç, örgüt, yöntem gibi unsurlara sahip olan Doğu Konferansı oluşumu, nihayetinde yine bu yaklaşımın öngördüğü gibi devamlılık konusunda sıkıntı yaşamış ve her ne kadar Doğudan dergisi çabası ile devam etmeye çalışsa da faaliyetlerini uzun bir süre sürdürememiştir.

Eğer ortak bir kimliğin oluşuma da vesile olabilseydi, bu oluşumun bir toplumsal hareket olarak tam teşekküllü bir şekilde tezahür ettiğini iddia etmek daha kolay olabilirdi. Bu görece eksikliğe rağmen, Doğu Konferansı oluşumunun kimlik meselesi özelinde de en azından siyasi süreç ve kolektif davranış yaklaşımları bağlamında belirli bir ölçüde toplumsal hareket olma özelliği gösterdiğini iddia etmek yine de mümkün görünmektedir.

4.3. Uluslararası Bir Toplumsal Hareket Olarak Doğu Konferansı

Doğu Konferansı oluşumu Doğu'yu bir bütün olarak ele almakta ve özellikle savaşların ve sömürünün durması, bölgesel ve küresel adalet ve barışın sağlanması, emperyalizmin hükmünün ortadan kaldırılması konusunda bölge halklarının birlikte hareketine büyük önem atfetmektedir. Zaten yukarıda ele alınan amaçlar ve kullanılan yöntemler de buna işaret etmektedir. Dolayısıyla bu noktada toplumsal hareketlerin

uluslararası olma durumuna ya da diğer değişle uluslararası toplumsal hareketlere bir parantez açmakta da fayda bulunmaktadır.

Doğu Konferansı oluşumu, fikrin ortaya ilk çıkmasından itibaren uluslararası olmayı hedeflemiştir. Zira oluşumun en önemli amacı bölge halkları arasında kültürel ve sosyal bir birlikteliğin zeminini oluşturmaktır. Çağrı metninde maddeler halinde sayılan amaçların tamamı bu yönde kurgulanmıştır. Yurt dışı ziyaretleri yine bu husus çevresinden şekillenmiştir. Bölge halklarından katılımcılarla düzenlenen geniş katılımlı toplantılar da bu amaçların bir ürünüdür. Aynı şekilde Doğu'dan dergisinde farklı ülkelerden yazarlara yer vermeye çalışılması, yazıların başka dillerde en azından özetlerinin yayınlaması ve dosya konularının genel olarak bölge sorunlarıyla ilgili olması gibi durumlar da bu çabanın tezahürüdür.

Grubun uluslararası bir zeminde icraat yapma arzusunu Yıldız Ramazanoğlu şöyle izah etmektedir:

Uluslararası bir yöne doğru gidiyordu aslında hedeflenen şey de buydu. Yavaş yavaş her ülkeden çeşitli delegeler artık oluşması ve bunların da bize katılması ve büyük bir hareket oluşması. Bunun ilk adımını da biz aslında İstanbul'da gerçekleştirdik. Farklı insanlar işte geldiler Ortadoğu'dan, İstanbul'da bir araya geldik ve artık bir genişleme kararı aldık. Yani bütün, işte Mısır'dan, İran'dan, işte Lübnan'dan, Suriye'den delegelerimiz olacak, bizim üyelerimiz, yavaş yavaş üyeler oluşacak ve bu hareket kendi gelişmesini... Bu şekilde hani bütün dünya çapında değil de, Ortadoğu bazında bir harekete dönüştürmekti hedef. (Y. Ramazanoğlu, kişisel görüşme, 23 Nisan 2020)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere oluşum hedeflerine ulaşmak için hem katılımcı bazında hem de icraat alanı bazında uluslararası bir boyutu hedeflemekte ve bunu da zorunlu olarak görmektedir. Mehmet Bekaroğlu, “*Yani uluslararası başka yolu da zaten yok. Zaten bizim burada birlikte yaşamak, yeni bir şeyler ortaya koyabilmek için, [...] tek tip bir şey oluşturma şansımız yok.*” (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020) diyerek bu zorunluluğa işaret etmektedir. Grup içerisinde uluslararası olma yönündeki çabalar kendisiyle yapılan görüşme sırasında Besim Altunöz'e sorulduğunda şu şekilde yanıt vermektedir:

Özellikle buna Hayri Kırbasoğlu hocam çok değer veriyordu. Uluslararası bağlantı kurulması ve bu bağlantıları bu alanlarda, yani uluslararası alanda söz söylemeye [...] ilişki kurmaya ve mücadele hattını [bir] ülkeden daha [ziyade] enternasyonal bir ağ bağlamında kurmaya çok kıymet ve değer veriyordu. Bunun da çabası vardı. (B. Altunöz, kişisel görüşme, 24 Nisan 2020)

Uluslararası bir hüviyet ve etki alanına sahip olma konusunda gösterilen çabalar önemli ölçüde faaliyetleri de bu yönde şekillendirmiş olsa da yine de özellikle katılımcı bazında ekseriyetin Türkiye vatandaşlarından müteşekkil yapısı sabit kalmıştır. Dolayısıyla hedeflenen irtibatlar sağlanmış olsa da, bu Castells'in (2010a, 2015) tarif ettiği şekilde bir ağa dönüşmüş gibi görünmemektedir. Görüşmeci 1 bu durum hakkında şunları söylemektedir:

Bir İstanbul toplantısı yapıldı. Yani bu gittiğimiz, görüştüğümüz çevrelerden veya bazen de sadece irtibat kurduğumuz çevrelerden insanlarla İstanbul'da bir toplantı düzenlendi. Bu manada evet. Bu ilişkileri geliştirmek için bir hamle yaptık. [...] O toplantı bence iyiydi. Yapılması da gerekiyordu, devam edilmesi de gerekiyordu. Ama biliyorsunuz. Bu tür şeyler tavsiyor pek çok nedenle. (Görüşmeci 1, kişisel görüşme, 14 Ağustos 2020)

Yıldız Ramazanoğlu'na göre bu durumun sebepleri çeşitli olmakla birlikte, gidilen ülkelerde temas kurulan insanların kendilerinin başat rol üstlenmediği bir yapıya dahil olmak istememeleri, bir nevi her ülke vatandaşlarının kendilerini diğerlerine oranla daha önemli görmeleri gibi unsurların etkisi önemlidir. Ramazanoğlu bu durumu halkların aslında birbirini çok az tanımalarına bağlamaktadır (Y. Ramazanoğlu, kişisel görüşme, 23 Nisan 2020).

Doğudan dergisi, Doğu Konferansı'nın henüz çağrı metninde amaçlanan bir hedef olarak hayata geçirildiğinde, doğal bir şekilde onun da uluslararası boyutta faaliyet göstermesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda dergilerin tüm sayıları incelendiğinde yazıların en azından özetlerinin Arapça çevirilerinin de eklendiği görülmektedir. Ancak Doğu'dan dergisinde aktif görev almış kişilerle yapılan görüşmelerde bu amacın da yeterince yerine getirilemediği anlaşılmaktadır. Derginin uluslararası olma çabası kendisine sorulduğunda Cem Somel şöyle demektedir:

Yani aslında tabii aramızdaki sohbetlerde öyle hevesler ifade edilmiş olabilir. Nitekim Türkçe ve Arapça çevirilerini de koyuyorduk makalelerin, koymaya çalışıyorduk mümkün merteye. Tabii gönlümüzde büyük şeyler vardı. Emeller vardı. Ama gerçekleşmedi. Evet, gerçekleşmeye yaklaşmadı bile diyebilirim. (C. Somel, kişisel görüşme, 26 Nisan 2020)

Bu veriler ışığında değerlendirildiğinde Doğu Konferansı oluşumunun gerek fikir gerekçe icraat düzeyinde uluslararası bir hüviyete bürünmek için en azından

önemli bir çaba harcamış olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Zaten ana hedefi bölgesel kapsamda bir eylem ve düşünce birliği oluşturmak olan bir yapı için bu durum oldukça da normaldir. Ancak Doğu Konferansı'nın yukarıda ele alınan tarzda bir uluslararası toplumsal hareket olduğunu iddia etmek de mümkün görünmemektedir. Zira Doğu Konferansı oluşumu başkaca ülkelerdeki insanlarla önemli seviyede temaslarda bulunmuş olsa da bu insanlarla Tarrow'un (2001, s. 11) öne sürdüğü tarzda bir eylem birliği sağlayamamıştır. Oluşumun üyeleri farklı kimliklerden müteşekkil olsa da aynı ülkeden kalarak uluslararası boyuta evrilememiştir.

4.4. Bir Barış Aktivizmi Olarak Doğu Konferansı

Doğu Konferansı oluşumu yukarıda da ele alındığı üzere temelde Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan ve ardından Irak'ı işgal ettiği, bölgede sıcak, yıkıcı savaşların yaşandığı, emperyalist yayılcılığın yeni bir çehresinin kendini gösterdiği bir atmosferde, tam da bu durumlara bir karşı çıkışı ve çözüm önerisini temsil eden bir konumda yer almaktadır. Söz konusu karşı çıkış ve teklif edilen çözümler bölgesel ve küresel manada huzur, barış ve adaletin tesisi temaları etrafında şekillenmektedir. Bu açıdan, hem oluşumun büyük bir savaş atmosferiyle birlikte gelişen yapılanması hem de amaçları göz önüne alındığında onun bir barış hareketi olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği sorusu önem kazanmaktadır.

Doğu Konferansı oluşumunun ortaya çıkış sürecinde fikrin oluşumu ve geliştirilmesi bölgesel ve küresel barış fikriyle daima iç içe olmuş görünmektedir. Zira grup üyelerinin kendi ifadeleriyle “[b]aşta bölgemiz olmak üzere, yoksul ve mazlum halkların toprakları, Asya ve Afrika ülkeleri, ekonomik, kültürel ve askeri olarak işgal altındadır.” (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı). Zaten oluşum da bu duruma karşı bir tepki olarak meydana gelmiştir. Doğu Konferansı üyelerine göre “[a]rtık küresel yağmacılığın ekonomik, kültürel, siyasi ve askeri biçimlerine karşı mücadele etmek her dünya vatandaşının birinci insani görevi haline gelmiştir.” (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı). İçerisinde bulunulan atmosfer bunu gerektirmektedir. Söz konusu atmosfer Doğu Konferansı Bildirgesi'nde şu şekilde izah edilmektedir:

... bütün kıtalarda artan yoksulluk ve umutsuzluk, derinleşen gelir uçurumları, Ruanda'dan Bosna'ya, Filipinler'den ABD metropollerine kadar her yerde kanlı etnik dini çatışmalar, soykırıma varan devlet politikaları ile beslenen bir şiddet ve saldırganlık dalgası esmekte. Ve bu anaförün merkezinde ise rakipsiz askeri-ekonomik-teknik güç ve ağırlığı ile ABD'nin kendi kuvvet hukukunu ikame etmeye dönük, uluslararası hukuk ve evrensel değerleri hiçe sayan politikaları yer alıyor. Bir uygarlık çatışması tezinden de beslendiği için kibir ve saldırganlık dozu daha da sınırsızlaşan bu yeni emperyal politikaların öncelikli hedefi Orta Doğu ve son kurbanı da Irak. (Eylül 2003, Doğu Konferansı Bildirgesi)

Ayrıca oluşumun kurucularından olan Mehmet Bekaroğlu da kendisine bu yönde soru sorulduğunda şunları söylemektedir:

Doğu Konferansı fikri [...] 2003'te esas şekillendi. Nasıl doğdu? O dönemde yani Irak'la ilgili bir sorun vardı. Tehdit altındaydı. İşte kimyasal silah var, işgal... Birleşmiş Milletleri Amerika baskı altına almıştı. Güvenlik Konseyi'ni baskı altına almıştı ve yani Irak'ın işgal edilmesiyle ilgili, daha evvel Suriye'yle ilgili tehditler vardı. İsrail işte şey yapıyordu. Böyle bir Ortadoğu'yu da içine alan, işte yavaş yavaş o meşhur demokratikleştirme, serbestleştirme, liberalleştirme... Dünyaya takdim edilen meşhur, işte siz söyleyin... [...] Böyle Ortadoğu'nun dahil edilmesiyle ilgili çalışmalar vardı. Bunlar yazılıyordu, çiziliyordu.

Görüldüğü üzere oluşumun ilk ortaya çıkış motivasyonu mevcut konjonktürde var olan gerilim ve savaşların önemli şekilde etkisindedir. Oluşumun kurumsal motivasyonun gibi gruba katılan insanların motivasyonları da benzer ögeler etrafında şekillenmektedir. Örneğin Görüşmeci 1 özellikle 11 Eylül sonrasında özellikle Ortadoğu özelinde artan ilgisinden bahsettikten sonra:

O dönemden [11 Eylül'den] itibaren, ben zaten hem yani [...] bu bölgeyi anlamaya yönelmek açısından, hem de Irak işgaline karşı hani bir sivil aktivist olarak zaten yoğunlaşmıştım. Doğu Konferansı da evet, bu Savaşa Karşı Koalisyon'dan filan çıktı. Savaşa Karşı Koalisyon'un paydaşları Doğu Konferansı'na şey yapmadılar. Yani onlardan oluşmadı. Doğrudan böyle değil ama içinde şeyler oldu, bağlantıları oldu. (Görüşmeci 1, kişisel görüşme, 14 Ağustos 2020)

diyerek kendisinin bu oluşuma katılımının arka planını izah etmektedir. Bu tema, görüşme yapılan katılımcıların tümünde tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla Doğu Konferansı oluşumunun gerek oluşumun kurumsal amaçları bağlamında gerekse katılımcılarının kişisel motivasyonları bağlamında savaşa karşıtlık ve barışı arama gayesi güttüklerini söylemek mümkün görünmektedir.

Oluşumun kuruluş motivasyonlarının yanı sıra gerek amaçları gerekse faaliyetleri de bu durumu destekler niteliktedir. Doğru Konferansı Çağrısı'nda yer alan amaçların sayıldığı son maddede “[b]ölgemize ve genel olarak Asya-Afrika halklarına karşı yönelmiş olan askeri ve ekonomik saldırılar karşısında kamuoyu oluşturmak amacındayız.” (Mayıs 2003, Doğu Konferansı Çağrısı) diyerek amaçları açısından bunu net bir şekilde ifade etmişlerdir. Ayrıca bölge ülkelerine yapılan ziyaretler, bu

ziyaretler vesilesiyle kültürel ve siyasal bir birlikteliği kurma çabaları, yapılan çok uluslu toplantılar da bu minvalde şekillenen etkinlikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Bekaroğlu bu etkinliklerle ilgili şunları söylemektedir:

Savaşlara, şiddete karşıyız. Irkçılık, yani milliyetçilik, yani kimsenin ülkesini sevmesi değil ama, ırkçılık bizim kırmızı çizgimizdir. Bu problemler mezhepçilik böyle şeyler bizim kırmızı çizgimizdir. Bunlar baktık herkesin kırmızı çizgisi. Sadece Türkiyeli bir araya gelmiş değişik kesimlerdeki aydınlar değil, Şam'dakilerin de, Beyrut'takilerin de, işte Suriye'de de Ermenistan'da değişik yerlerde bunları gördük yani. İran'da, İran'a defalarca gittik, Tahran'da... Bunları görünce a, o zaman böyleyse, biz artık ortak birtakım işler yapabiliriz. Nasıl yapalım? Nasıl bir konferans çıkaralım? Nasıl bir bildiri olsun? Kimleri davet edelim bu konferansa? Filan gibi soruları soran hazırlık toplantıları yaptık. (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020)

Doğu Konferansı oluşumunun kuruluş ve ortaya çıkış motivasyonları bu temalar üzerinde şekillenmektedir. Ancak bunlar, söz konusu oluşumun kurumsal kimliğinin amaç ve yöntemlerinin yanında oluşumu oluşturan kişilerin barış, barışı arama, gerçekleştirme gibi hususlarda nasıl düşündükleri de bu oluşumun bir barış aktivizmi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında önem arz etmektedir. Bu noktada görüşme yapılan kişilere barış deyince ne anladıkları ve kalıcı barış için neler gerektiğini düşündükleri konularında sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar genel olarak aynı minvalde bulunmaktadır. Kendisine bu yönde soru iletilen Mehmet Bekaroğlu, barışın tesisinin silahların susmasından öte, bunu aşan bir olgu olduğunu ifade ettikten sonra bölgenin ve dünyanın içerisinde bulunduğu neo-liberal kapitalist politikaların ve adalet eksikliğinin barışın varlığını önemli ölçüde tehdit ettiğini belirtmektedir. Ona göre silahların susmasından öte, tüm farklılıklarla birlikte nasıl yaşanacağını yollarının aranması ve bulunması önem arz etmektedir. Doğu Konferansı'nın düşünceleri ve söylemleri de bu nedenle insanlara cazip gelmektedir (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020). Bekaroğlu'na göre barışı tesis etmek, ancak insanların her alanda özgür olması ile mümkündür. Bu görüşünü şu sözlerle ifade etmektedir:

Allah insanlar ne kadar kötülük yaparsa yapsın kendini özgür bırakıyor. Fitrat dediğimiz şey bozulunca peygamberler gönderiyor. [...] Yani insanları imtihan etmek istiyor. [...] İmtihan olabilmesi için özgür bir ortama ihtiyaç var ya, başka türlü imtihan olmaz. Kopya verirken olmaz imtihan yani. Baskı yaparsan olmaz. O ortamı oluşturuyor gidiyor. Dolayısıyla biz barışı bunun üzerine kurabiliriz yani. Özgür ortamda barışı kurabiliriz. Zaten ben o zaman insan oluyorum. O zaman insan olarak kendimi gerçekleştirebiliyorum. Şunu ya da bunu yapıyorum. Hatalar yapıyorum falan filan ama netice itibarıyla diyorum ki, bu hayat benim hayatım. Kendimi gerçekleştirmeliyim. İlle de çok iyi şeyler yapmak da olmuyor ama kendimi gerçekleştirebiliyorum. Bu barışın şartı da bu yani. (M. Bekaroğlu, kişisel görüşme, 13 Mayıs 2020)

Benzer yönde sorular Yıldız Ramazanoğlu'na sorulduğunda o da Doğu Konferansı'nın en temelde bir barış aktivizmi olduğunu ifade ettikten sonra kendi barış algısını şu sözlerle dile getirmektedir:

Ben barış dediğiniz zaman toplumsal barışı anlıyorum. İnsanların birbirinin hikayesine eğilmeğe başladığı, birbirinin hakikatine ilgi duymaya başladığı, saygı duymaya başladığı o anı ben barış olarak görüyorum. [...] Hani silahların susması önemli bir başlangıç tabii ki. Hani onu küçümsemek için söylemedim ama silahların susması benim için, benim kafamdaki barışın karşılığı değil yani. O geniş barış zihinsel değişimle dönüşümle gerçekleşecek. Onun için emek verilen süreç benim için barış süreci. (Y. Ramazanoğlu, kişisel görüşme, 23 Nisan 2020)

Doğu Konferansı oluşumunun en başından en sonuna kadar etkin bir şekilde bu oluşumun içerisinde olan Aydın Çubukçu fiilen süren bir savaşın çatışmalarının sona ermesi konusunda:

Yani o işin daima bir yanındır. Görüntüdür o. O görüntünün ortadan kalkması için de mücadele ederiz. Yani silahlar bırakılsın, barış olsun, bir uzlaşma olsun falan... Ama esas mesele savaş etmenlerinin, savaşı doğuran temel ilişkilerin ve sebeplerin ortadan kaldırılmasıdır. (A. Çubukçu, kişisel görüşme, 15 Temmuz 2020)

demektedir. Görüşmecii 1'e göre de Doğu Konferansı mütevazî de olsa barış aktivizmi içerisinde değerlendirilebilecek bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Görüşmecii 1'e göre tam anlamıyla mutlak bir barış ortamı sağlanamayacak olsa da barışı tesis etmek için elden geldiğince mücadele etmek gerekmektedir. Bunun için de sadece mevcut çatışmaları ortadan kaldırmak yeterli değildir. Daha bütüncül bir bakış açısıyla hareket edilmeli ve gelir adaletsizliği, anti demokrasi, az gelişmişlik gibi yapısal sorunlar da mümkün olduğunca ortadan kaldırılmalıdır (Görüşmecii 1, kişisel görüşme, 14 Ağustos 2020).

Özellikle Doğu Konferansı oluşumunun ilk zamanlarından sonuna kadar içerisinde bulunan grup üyelerinin barış algısı ve barışın tesisi için gerekenler konusunda bir uzlaşma içerisinde olduğu görülmektedir. Bu uzlaşmanın, oluşumun içerisine sonradan, genellikle Doğudan dergisi sürecinde dahil olmuş olan katılımcılarda da var olduğu görülmektedir.

Görüşme yapılan diğer grup üyeleri de yukarıda örnekleri verilen tarzda ifadelerle diğer grup üyelerinin görüşlerini destekler nitelikte beyanlarda bulunmuşlardır. Cem Somel de Doğu Konferansı oluşumunun bir barış aktivizmi olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Somel'e göre ister ülke içerisindeki baskıcı ve

zalim yöneticilere karşı olsun ister dışarıdan gelen saldırılara karşı olsun direnmek bir hak olmakla birlikte, kalıcı barışın tesisi için asıl önemli olan özellikle kapitalist sistemin üretim ilişkilerindeki dengesiz ve adaletsiz yapısının ortadan kaldırılması gerektiğidir (C. Somel, kişisel görüşme, 26 Nisan 2020).

Kıvanç Özcan da bu konuda benzer görüşlere sahiptir. Kendisine barış kavramından ne anladığı sorulduğunda verdiği yanıt, esasında diğer yanıtların bir özeti niteliği taşımaktadır:

Sadece silahların susması tek başına barış için yeterli değildir. Güçlü olan silahları susturabilir. Yani güçlü olan, güçsüz olanı silahları ateşlemeyecek hale getirebilir. Bunun adı barış değildir. Barış olması için bir eşitlik mefhumu olması gerekir önce. Yani bu eşitlik bir masa etrafında oturabilmekle de mümkündür. Ama bu da yeterli değildir. Eşitlik, işte ekonomik kaynakların, işte sosyal hayatın bu farklılıklara göre dizayn edilmesiyle oluşabilecek bir şeydir. Bu nedenle bir barışın olabilmesi ve sürdürülebilmesi için, o toplumdaki insanların seslerini duyurabilmeleri, karar mekanizmalarına taşıyabilmeleri gerekir. Bu nedenle aslında Doğudan dergisi böyle bir çabanın ürünüydü. Yani duyulmayan bir sesi, bölge politikasıyla ilgili duyulmayan bastırılan sesleri dergi yoluyla duyurma çabasıydı. Bu anlamda eşitlikçi bir arayıştı. Ve yani barış arayışını da buradan kuruyorum ben. (K. Özcan, kişisel görüşme, 22 Nisan 2020)

Görüldüğü üzere Doğu Konferansı oluşumu en başından en son anına kadar barış konusunu ana gündem maddeleri olarak tutmuştur. Elbette bu durum söz konusu oluşumu bir barış hareketi olarak tanımlamak için tek başına yeterli görünmemektedir. Ancak gerek yapılan faaliyetlere gerek yazılan metinlere gerekse grup içerisinde yer alan kişilerin söylemlerine bakıldığında Doğu Konferansı oluşumunun aktif faaliyette bulunduğu yıllar boyunca ülke, bölge ve hatta dünya düzeyinde siyasal, ekonomik, kültürel eşitlik ve adalet ülküleriyle hareket ettiği görülmektedir. Bu temalar etrafında şekillenen oluşumun, Galtung'un bir önceki bölümde verilen kavramsallaştırması açısından, pozitif barış talebi için mücadele eden bir hareket olduğunu iddia etmek için yeterli veri bulunmaktadır.

Galtung'un kavramsallaştırması detaylı olarak ele alındığında her türlü şiddetin varlığı ortadan kalkmadıkça bir barıştan söz etmenin mümkün olamayacağı, sadece fiziksel şiddetin ortadan kalkmasıyla sağlanacak durumun ancak negatif barış olarak tarif edilebileceği, tüm türden şiddetlerin ortadan kalkmasıyla ise pozitif barış denen olguya erişilebileceği anlaşılmaktadır (Johan Galtung, 1969, 2011).

Doğu Konferansı da yukarıda detaylıca incelendiği üzere, sadece fiziksel şiddetin ve aktif çatışmaların ortadan kalması için değil, bu şiddet ortamına yol açan

yapısal faktörlerin bertaraf edilmesi için mücadele etmektedir. Yani Galtung'un kavramsallaştırması uyarınca pozitif barış arzusunda olan ve bu yönde faaliyet gösteren Doğu Konferansı oluşumunun, kuruluşundan sona erene kadar geçen tüm süreç boyunca barışı arayan, barış için çaba sarf eden ve bu yöndeki amaçları doğrultusunda hareket etmeye çalışan bir barış hareketi olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

5. SONUÇ

Bir oluşumun toplumsal hareket olup olmadığını, eğer öyleyse bu toplumsal hareketin barış aktivizmi yapıp yapmadığını kesin olarak ölçmek mümkün görünmektedir. Zira ikinci bölümde ele alındığı üzere sadece 1960 sonrası toplumsal hareketleri açıklamak için dahi dört temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımların her biri toplumsal hareketlere başkaca özellikler atfetmekte, kendi toplumsal hareketler tanımlarını bu özellikler çerçevesinde kurmaktadır. Elbette farklı yaklaşımlar arasında benzerlikler ve ortaklıklar söz konusu olsa da bu kesişim noktaları her birinde farklılaşmakta ve sonuçta birbirlerinden en az birkaç noktada ayrılan yaklaşımlar, dolayısıyla da tanımlar ortaya çıkmaktadır.

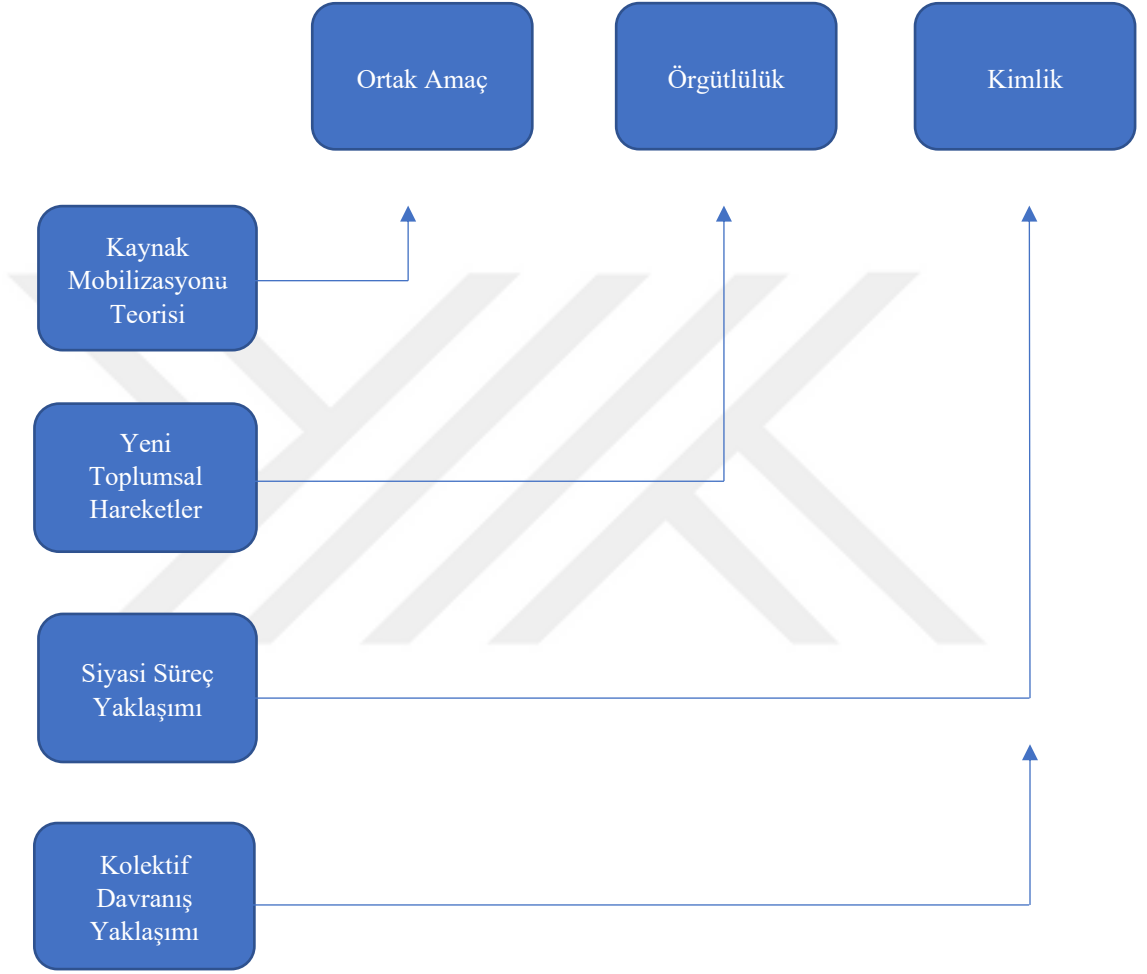
Aynı durum barış aktivizmi için de söz konusudur. Bir yandan sadece aktif savaş zamanları ortaya çıkan ve spesifik olarak mevcut çatışma durumunun son bulması için organize olan barış aktivizmi söz konusuyken, öte yandan barışı daha kalıcı bir şekilde tesis etmek için sürekli aktif olmaya çalışan ve savaşı ortaya çıkaran etmenleri ortadan kaldırmayı hedefleyen bir barış aktivizmi de mevzu bahis görünmektedir.

Bu noktada barışın ne olduğu konusu da bir başka ayrışma noktası oluşturmaktadır. Galtung'a göre sadece fiziksel şiddetin olmadığı, yani diğer bir deyişle aktif çatışmaların durduğu durum ancak negatif barış olarak tanımlanabilirken onun pozitif barış olarak tanımladığı fenomen yapısal tüm şiddet türlerinin ve hatta imkanlarının olmadığı bir durumunu imlemektedir (Johan Galtung, 1969, 2011).

Tüm bunlar göz önüne alındığında yukarıda da belirtildiği gibi bir oluşumun toplumsal hareket olup olmaması, ya da barış aktivizmi yapıp yapmaması durumları kesin ve tartışmasız şekilde ortaya konulacak unsurlar olarak görülmesi de sistematik bir değerlendirme ile bu durumların hangi ölçüde söylenip söylenemeyeceğini belirlemek mümkün görünmektedir.

Bu çalışmada, bahsedilen amaç doğrultusunda öncelikle Doğu Konferansı'nın bir toplumsal hareket olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ele alınmıştır. Bu noktada üç temel kriter çerçevesinde ve 1960 sonrası toplumsal

hareketleri açıklama iddiasında olan dört ana yaklaşımın temel savları bağlamında Doğu Konferansı oluşumu incelenmiştir. Sonuçta ise şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır:

Şekil 5.1 : Yaklaşımların açıkladığı kriterler

Şekilden anlaşılacağı üzere Doğu Konferansı oluşumu hiçbir yaklaşım açısından üç temel kriteri de sağlayamamaktadır. Ya da bir başka deyişle hiçbir yaklaşım, Doğu Konferansı oluşumunu tek başına açıklayamamaktadır. Ancak yine de her yaklaşım en azından bir kriteri açıklamakta ve tüm kriterler de yine en azından bir yaklaşım tarafından açıklanabilmektedir.

Bu durumdan çıkarılabilecek ilk sonuç tekil olarak hiçbir yaklaşım bağlamında Doğu Konferansı oluşumunun bir toplumsal hareket olarak değerlendirilemeyeceğidir. Zira oluşum kaynak mobilizasyonu teorisine göre örgütlülük ve kimlik, yeni toplumsal hareketler yaklaşımına göre ortak amaç ve kimlik, siyasi süreç yaklaşımı ile kolektif davranış yaklaşımlarına göre ise ortak amaç ve örgütlülük bağlamlarında bir toplumsal hareket unsurları göstermemektedir. Ancak burada kayda değer olan nokta, tüm yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde Doğu Konferansı oluşumunun her bir kriter bağlamında toplumsal hareket özelliği gösteriyor olduğudur.

Bu noktada mühim olan bu yaklaşımların karşılıklı olarak birbirlerini dışlayıp dışlamadıklarıdır. Ortak amaç bağlamında kaynak mobilizasyonu teorisinin öngördüğü şekilde organize olan bir yapının, örgütlülük bağlamında bu teorinin öngördüğü şekilde değil de yeni toplumsal hareketler yaklaşımının öngördüğü şekilde örgütleniyor olması bu yapıyı toplumsal hareket olmaya yaklaştırıyor olması, aksi ihtimalden daha kuvvetli görünmektedir. Zira bu yaklaşımlar her ne kadar kendi içlerinde tutarlı açıklamalar sunuyor ve toplumsal hareket tanımlarını bu açıklamalara göre yapıyor olsalar da her bir tekil toplumsal hareketin kendine özgü yapısını tek bir yaklaşımın kapsayabilme ihtimali oldukça düşüktür. Zaten ilk elde aynı fenomen için birden fazla ciddi ve kendi içerisinde tutarlı yaklaşımın ortaya çıkmış olması da bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla toplumsal hareketler içerisinde herhangi bir yaklaşıma tam olarak uymazken birçok yaklaşımın farklı boyutları ile açıklanabilen bu tür melez yapıların var olması gayet muhtemel görünmektedir. Kaldı ki Doğu Konferansı oluşumu da bunun bir kanıtı niteliğindedir. Ortak amaç bağlamında kaynak mobilizasyonu teorisine, örgütlülük bağlamında yeni toplumsal hareketler yaklaşımına, kimlik bağlamında ise siyasi süreç yaklaşımı ile kolektif davranış yaklaşımlarına göre bir toplumsal hareket olma özelliği gösteren bu yapının günün sonunda – melez veya kendine özgü, özgün – bir toplumsal hareket olduğunu iddia etmek tutarlı görünmektedir.

Söz konusu durum adı geçen yaklaşımların da gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Zira büyük oranda toplumsal hareket olma özelliği gösteren bir yapı herhangi bir yaklaşım bağlamında tekil olarak incelendiğinde toplumsal hareket olarak

değerlendirilemeyecektir. İleriki çalışmalarda bu yaklaşımların Doğu Konferansı gibi melez yapılar bağlamında yeniden gözden geçirilmesi alana katkı sağlama potansiyeline sahip görünmektedir.

Dördüncü bölümde ele alındığı üzere Doğu Konferansı oluşumu her ne kadar bunu amaçlamış olsa da bir uluslararası hareket olma özelliği gösterememiştir. Ancak barış aktivizmi konusunda aynı yargıya net bir şekilde varmak mümkün görünmemektedir. Zira yine dördüncü bölümde ele alındığı şekliyle ve Reed'in (2008) kavramsallaştırmasına göre Doğu Konferansı bir savaş karşıtı hareket olma özelliği göstermiyor olsa da barış hareketi olma özelliği göstermektedir.

Doğu Konferansı oluşumu her ne kadar 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan atmosferin etkisinde ve doğrudan Irak işgaline bir tepki olarak vücut bulmuş olsa da gerek amaçları bağlamında gerekse eylemleri göz önüne alındığında hiçbir zaman doğrudan tekil bir savaşın son bulmasına odaklanmamış görünmektedir. Yapılan görüşmelerde oluşumun kimi zaman başkaca yapılar tarafından organize edilen bu minvalde etkinliklere katıldığı (H. Kırbasoğlu, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020) aktarılmış olsa da bu durum oluşumun kendi amaçlarına ve eylemlerine doğrudan sirayet etmiş görünmemektedir. Dolayısıyla oluşumun savaş karşıtı hareket olma açısından barış aktivizmi yaptığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Ancak Doğu Konferansı oluşumunun amaçları ve eylemleri incelendiğinde Galtung'un kavramsallaştırması ile pozitif barışı önceleyen ve arayan bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu durum hem yapının kendisine sirayet etmiş hem de üyelerin tekil olarak benliklerinde yer etmiştir. Oluşumun kendine koyduğu hedefleri ve gerçekleştirdiği etkinlerin neredeyse tamamen bu bağlamda değerlendirmek mümkün görünmektedir. Bu açıdan ele alındığında Doğu Konferansı oluşumu barış hareketi olma bağlamında barış aktivizmi yapma özelliklerini taşımaktadır.

Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde, Doğu Konferansı oluşumunu melez ya da kendine özgü, özgün bir barış hareketi olarak nitelendirmek mümkün görünmektedir. Doğu Konferansı'nın bu melez yapısının ise tekil olmama ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Zira gerek iletişim imkanlarının artması gerek örgütlenme imkan ve şekillerinin her geçen gün değişmesi gerekse sorunların yerelden küresele

doğru ortaklaşıyor olması durumu bu tarz kendine özgü hareketlerin ortaya çıkmasına çok daha uygun bir zemin oluşturmaktadır. Bu minvalde, yukarıda da değinildiği gibi, toplumsal hareketleri anlamlandırmaya çalışan yaklaşımları bütüncül olarak ele alan çalışmaların yapılması ortaya çıkması muhtemel bu tarz yapıları anlamlandırma bağlamında önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- 1 Mart Kutlandı.* (2006). Evrensel.
<https://www.evrensel.net/haber/169413/1-mart-kutlandi>
- 1 Mart Tezkeresi'nin Tutanakları Açıklanacak Mı?* (2013). Haber Türk.
<https://www.haberturk.com/polemik/haber/819489-1-mart-tezkeresinin-tutanaklari-aciklanacak-mi>
- Bekaroğlu, M. (2007). Siyasal Tahakküm. *Doğudan, Sıfırncı Sayı*, 7–20.
- Bennett, A. (2004). Case Study Methods: Design, Use, and Comparative Advantages. İçinde D. F. Sprinz & Y. Wolinsky-Nahmias (Ed.), *Models, Numbers, and Cases: Methods for Studying International Relations* (ss. 19–55). Michigan University Press.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books.
- Betai, R. S. (1961). Individual and Society. *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*, 42(1/4), 141–149.
- Blumer, H. (1960). Early Industrialization and the Laboring Class. *The Sociological Quarterly*, 1(1), 5–14.
- Boulding, K. E. (1977). Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung. *Journal of Peace Research*, 14(1), 75–86.
<https://doi.org/10.1177/002234337701400105>
- Boulding, K. E. (1978a). Future Directions in Conflict and Peace Studies. *Journal of Conflict Resolution*, 22(2), 342–354.
<https://doi.org/10.1177/002200277802200208>
- Boulding, K. E. (1978b). *Stable Peace*. University of Texas Press.

- Braskén, K. (2015). *The International Workers' Relief, Communism, and Transnational Solidarity*. Palgrave Macmillan.
- Breugelmans, S. M. (2011). The Relationship Between Individual and Culture. İçinde F. J. R. van de Vijver, A. Chasiotis, & S. M. Breugelmans (Ed.), *Fundamental Questions in Cross-Cultural Psychology* (ss. 135–162). Cambridge University Press.
- Brock, P. (1972). *Pacifism in Europe to 1914*. Princeton University Press.
- Brooks, S. M. (2013). The Ethical Treatment of Human Subjects and the Institutional Review Board Process. İçinde L. Mosley (Ed.), *Interview Research in Political Science* (ss. 45–66). Cornell University Press.
- Brooks, T. (Ed.). (2013). *Just War Theory*. Brill.
- Buechler, S. M. (1995). New Social Movement Theories. *Sociological Quarterly*, 36(3), 441–464. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1995.tb00447.x>
- Burns, J. M. (1987). The Peace Movement. *The Wilson Quarterly*, 11(2), 184.
- Canel, E. (1992). New Social Movement Theory and Resource Mobilization Theory: The Need for Integration. İçinde W. K. Carroll (Ed.), *Organizing Dissent* (ss. 22–51). Garamond Press.
- Caren, N. (2007). Political Process Theory. İçinde G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* (ss. 3455–3458). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1080/13528160903519609>
- Carty, V., & Onyett, J. (2006). Protest, Cyberactivism and New Social

- Movements: The Reemergence of the Peace Movement Post 9/11. *Social Movement Studies*, 5(3), 229–249.
<https://doi.org/10.1080/14742830600991586>
- Castells, M. (2010a). *The Power of Identity* (Second). Wiley-Blackwell.
- Castells, M. (2010b). *The Rise of the Network Society* (Second). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1007/978-1-60327-951-2>
- Castells, M. (2015). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Polity Press.
- Ceadel, M. (1980). *Pacifism in Britain 1914-1945: The Definition of Faith*. Clarendon Press.
- Ceadel, M. (1996). *The Origins of War Prevention: The British Peace Movement and International Relations 1730-1854*. Oxford University Press.
- Chitalkar, P., & Malone, D. M. (2013). The UN Security Council and Iraq. *United Nations University Working Paper Series, 1*, 1–12.
<https://doi.org/10.1007/978-1-349-23701-2>
- Choi, J. (2004). The Framing of the “Axis of Evil”. İçinde R. D. Berenger (Ed.), *Global Media Go to War: Role of News and Entertainment Media during the 2003 Iraq War* (ss. 29–38). Marquette Books. <https://doi.org/10.5860/choice.42-5683>
- Cohen, J. L. (1985). Strategy or Identity: New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements. *Social Research*, 52(4), 663–716.
- Cohn, S. K. J. (2008). *Lust for Liberty: The Politics of Social Revolt in Medieval Europe, 1200-1425*. Harvard University Press.

https://doi.org/10.1111/j.1468-229x.2007.394_7.x

- Cortright, D. (2008). *Peace: A History of Movements and Ideas*. Cambridge University Press.
- Cowdrey, H. E. J. (1970). The Peace and the Truce of God in the Eleventh Century. *Past & Present*, 46, 42–67.
- Dalton, R. J., & Kuechler, M. (Ed.). (1990). *Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1177/026327640602300295>
- Della Porta, D. (2018). Global movements. İçinde M. Juergensmeyer, S. Sassen, M. B. Steger, & V. Faessel (Ed.), *The Oxford Handbook of Global Studies* (ss. 715–730).
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190630577.013.10>
- Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social Movements: An Introduction*. Blackwell Publishing.
- DePlato, J. (2015). *American Presidential Power and the War on Terror: Does the Constitution Matter?* Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1057/9781137539625.0001>
- Diani, M. (1992). The Concept of Social Movement. *The Sociological Review*, 40(1), 1–25. <https://doi.org/10.4324/9781315260143-15>
- Drago, A. (2013). Peace Studies and the Peace Movement. *Peace Research*, 44/45(2/1), 163–191.
- Edwards, B., & McCarthy, J. D. (2004). Resources and Social Movement Mobilization. İçinde D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Ed.), *The Blackwell Companion to Social Inequalities* (ss.

116–152). Blackwell Publishing.

<https://doi.org/10.1002/9780470996973>

Evans, M. (Ed.). (2005). *Just war theory: A Reappraisal*. Palgra.

<https://doi.org/10.1007/978-1-137-10912-5>

Fiala, A. (2009). Pacifism and Just War Theory after 9/11. İçinde M. J. Morgan (Ed.), *The Impact of 9/11 on Religion and Philosophy: The Day That Changed Everything?* (ss. 271–280). Palgrave Macmillan.

Flynn, S. I. (2011). New Social Movement Theory. İçinde *Theories of Social Movements* (ss. 88–99). Salem Press.

Galtung, J., & Fischer, D. (2013). *Johan Galtung: Pioneer of Peace Research*. Springer Berlin Heidelberg.

Galtung, Johan. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.

Galtung, Johan. (1985). Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses. *Journal of Peace Research*, 22(2), 141–158.

Galtung, Johan. (1990). Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291–305.

Galtung, Johan. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. SAGE.

Galtung, Johan. (2004). *Transcend and Transform: An Introduction to Conflict Work*. Pluto Press. <https://doi.org/10.1186/s13661-014-0251-y>

Galtung, Johan. (2011). Peace, Positive and Negative. İçinde *The Encyclopedia of Peace Psychology*.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbepp189>

Garner, R. A., & Zald, M. N. (2017). The political economy of social movement sectors. İçinde M. N. Zald & J. D. McCarthy (Ed.), *Social Movements in an Organizational Society: Collected Essays* (ss. 293–318). Transaction Books.

<https://doi.org/10.4324/9781315129648>

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Polity Press.

<https://doi.org/10.2307/j.ctv64h6vs.11>

Gusfield, J. R. (1994). The Reflexivity of Social Movements: Collective Behavior and Mass Society Theory Revisited. İçinde E. Laraña, H. Johnston, & J. R. Gusfield (Ed.), *New Social Movements: From Ideology to Identity* (ss. 58–78). Temple University Press.

Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action* (Volume I). Beacon Press.

Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action* (Volume II). Beacon Press.

Heberle, R. (1951). *Social Movements: An Introduction to Political Sociology*. Appleton-Century-Crofts, Inc.

Hobsbawm, E. J. (1973). Peasants and Politics. *The Journal of Peasant Studies*, 1(1), 3–22. <https://doi.org/10.1080/03066157308437870>

Hunt, S. A., Benford, R. D., & Snow, D. A. (1994). Identity Fields: Framing Processes and the Social Construction of Movement Identities. İçinde E. Laraña, H. Johnston, & J. R. Gusfield (Ed.), *New Social Movements: From Ideology to Identity* (ss. 185–208). Temple University Press.

Inglehart, R. (1990). Values, Ideology, and Cognitive Mobilization in New Social Movements. İçinde R. J. Dalton & M. Kuechler (Ed.), *Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies* (ss. 43–66). Oxford University Press.

Irak'ta Savaşa Hayır! (2002). Evrensel.

<https://www.evrensel.net/haber/136500/irak-ta-savasa-hayir>

Iyer, D., & Rathod, J. M. (2011). 9/11 and the Transformation of U.S. Immigration Law and Policy. *Human Rights*, 38(1), 10–12.

Jenkins, J. C. (1981). Sociopolitical Movements. İçinde S. L. Long (Ed.), *The Handbook of Political Behavior* (C. 4, ss. 81–155). Plenum Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-4684-3878-9>

Johnston, H., Laraña, E., & Gusfield, J. R. (1994). Identities, Grievances, and New Social Movements. İçinde E. Laraña, H. Johnston, & J. R. Gusfield (Ed.), *New Social Movements: From Ideology to Identity* (ss. 3–35). Temple University Press.

<https://doi.org/10.4324/9780203984055-12>

Khagram, S., Riker, J. V., & Sikkink, K. (Ed.). (2002). *Restructuring World Politics: Transnational Social Movements, Networks, and Norms*. University of Minnesota Press.

Kitamura, O. (2008). Kant and Anti-War Pacifism: The Political Theory of the Post-9/11 World. İçinde S. Chiba & T. J. Schoenbaum (Ed.), *Peace Movements and Pacifism after September 11* (ss. 77–96). Edward Elgar Publishing.

Klandermans, B. (1992). The Social Construction of Protest and

Multiorganizational Fields. İçinde A. D. Morris & C. M. Mueller (Ed.), *Frontiers in Social Movement Theory* (ss. 77–103). Yale University Press.

Klandermans, B. (1994). Transient Identities? Membership Patterns in the Dutch Peace Movement. İçinde E. Laraña, H. Johnston, & J. R. Gusfield (Ed.), *New Social Movements: From Ideology to Identity* (ss. 168–184). Temple University Press.

Küçükoğlu, L. S. (2004). *Organizational Structures and Networks of Four Islamist/Islamic Women's NGOs in Turkey: In The Context of New Social Movement*. Middle East Technical University.

Laraña, E., Johnston, H., & Gusfield, J. R. (Ed.). (1994). *New Social Movements: From Ideology to Identity*. Temple University Press.
<https://doi.org/10.2307/591129>

Lawler, P. (1989). A Question of Values: A Critique of Galtung's Peace Research. *Interdisciplinary Peace Research*, 1(2), 27–55.
<https://doi.org/10.1080/14781158908412711>

Le Bon, G. (2002). *The Crowd: A Study of the Popular Mind* (T. F. Unwin (Çev.)). Dover Publications. <https://doi.org/10.1037/10878-000>

Liddington, J. (1989). *The Long Road to Greenham: Feminism & Anti-Militarism in Britain since 1820*. Virago Press.
<https://doi.org/10.1136/bmj.c647>

Lynch, J. F. (2013). Aligning Sampling Strategies with Analytic Goals. İçinde L. Mosley (Ed.), *Interview Research in Political Science* (ss. 31–44). Cornell University Press.

- McAdam, D. (1982). *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970*. The University of Chicago Press.
- McAdam, D., McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (Ed.). (1996). *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. Cambridge University Press.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2004). *Dynamics of Contention*. Cambridge University Press.
- McArdle, A. (1977). Rousseau on Rousseau: The Individual and Society. *The Review of Politics*, 39(2), 250–279.
- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1973). *The Trend of Social Movements in America*. General Learning Press.
- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212–1241.
<https://doi.org/10.4324/9781315129648>
- McLaughlin, B. (Ed.). (1969). *Studies in Social Movements*. The Free Press.
- Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society* (J. Keane & P. Mier (Ed.)). Hutchinson Radius.
- Meyer, D. S. (2004). Protest and Political Opportunities. *Annual Review of Sociology*, 30, 125–145.
<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110545>
- Mueller, C. (1994). Conflict Networks and the Origins of Women's

Liberation. İçinde E. Laraña, H. Johnston, & J. R. Gusfield (Ed.), *New Social Movements: From Ideology to Identity* (ss. 234–266). Temple University Press.

Nehring, H. (2009). Pacifism. İçinde A. Iriye & P.-Y. Saunier (Ed.), *Transnational History: From the mid-19th Century to the Present Day* (ss. 803–806). Palgrave Macmillan.

Nehring, H. (2017). Peace Movements. İçinde S. Berger & H. Nehring (Ed.), *The History of Social Movements in Global Perspective: A Survey*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-30427-8_23

Neidhardt, F., & Rucht, D. (1991). The Analysis of Social Movements: The State of Art and Some Perspectives for Further Research. İçinde D. Rucht (Ed.), *Research on Social Movements: The State of the Art in Western Europa and the USA* (ss. 421–464). Westview Press.

Pacifism. (2021). Oxford Reference. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100300294>

Panagopoulos, C. (2006). Trends: Arab and Muslim Americans and Islam in the Aftermath of 9/11. *The Public Opinion Quarterly*, 70(4), 608–624.

Passivism. (2021). The Free Dictionary. [https://www.thefreedictionary.com/passivism#:~:text=passivism-1.,passive policy%20as passive resistance.](https://www.thefreedictionary.com/passivism#:~:text=passivism-1.,passive%20policy%20as%20passive%20resistance.)

Pichardo, N. A. (1997). New Social Movements: A Critical Review. *Annual Review of Sociology*, 23, 411–430.

<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.23.1.411>

- Polletta, F., & Jasper, J. M. (2001). Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 27, 283–305.
- Rapoport, A. (1992). *Peace: An Idea Whose Time Has Come*. The University of Michigan Press.
- Reed, T. V. (2008). Globalization and the 21st-century US Peace Movement. İçinde S. Chiba & T. J. Schoenbaum (Ed.), *Peace Movements and Pacifism after September 11* (ss. 183–200). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781848443839>
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. Sage Publications.
- Rucht, D. (2017). Studying Social Movements: Some Conceptual Challenges. İçinde S. Berger & H. Nehring (Ed.), *The History of Social Movements in Global Perspective* (ss. 39–62). Palgrave Macmillan.
- Şener, G. (2011). Türkiye’de Barış Hareketinde İnternetin Kullanımı: Küresel BAK Örneği. İçinde A. T. Aydemir (Ed.), *Katılımın" e-hali": Gençlerin Sanal Alemi* (ss. 233–259). Alternatif Bilişim.
- Smelser, N. J. (1962). *Theory of Collective Behavior*. The Free Press. <https://doi.org/10.2307/40176713>
- Snow, D. A., & McAdam, D. (2000). Identity Work Processes in the Context of Social Movements: Clarifying the Identity/Movement Nexus. İçinde S. Stryker, T. J. Owens, & R. W. White (Ed.), *Self, Identity, and Social Movements* (ss. 41–67). University of Minnesota Press.

- Stets, J. E., & Burke, P. J. (2000). Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 63(3), 224–237.
- Stoecker, R. (1995). Community, Movement, Organization: The Problem of Identity Convergence in Collective Action. *The Sociological Quarterly*, 36(1), 111–130.
- Tarrow, S. (1991). “Aiming at a Moving Target”: Social Science and the Recent Rebellions in Eastern Europe. *PS: Political Science and Politics*, 24(1), 12–20.
- Tarrow, S. (2001). Transnational Politics: Contention and Institutions in International Politics. *Annual Review of Political Science*, 4, 1–20. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.4.1.1>
- Tarrow, S. (2005). *The New Transnational Activism*. Cambridge University Press.
- Tilly, C. (1978). *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley.
- Tilly, C. (1987). Social Movements and National Politics. İçinde C. Bright & S. Harding (Ed.), *Statemaking and Social Movements* (ss. 297–317). The University of Michigan Press.
- Tilly, C. (2004a). *Contention & Democracy in Europe, 1650-2000*. Cambridge University Press.
- Tilly, C. (2004b). *Social Movements, 1768-2004*. Paradigm Publishers.
- Touraine, A. (1971). *The May Movement: Revolt and Reform* (L. F. X. Mayhew (Çev.)). Random House.
- Turner, R. H., & Killian, L. M. (1987). *Collective Behavior* (Third Edit). Prentice-Hall, Inc.

- Uncu, B. A. (2011). Barış Hareketleri. İçinde B. Kartal & B. Kümbetoğlu (Ed.), *Yeni Toplumsal Hareketler* (ss. 168–205). Anadolu Üniversitesi.
- Vykopalová, H. (2014). Economic Development and Individual and Social Behavior. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 109, 1116–1119. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.597>
- Wallerstein, I. (1990). Antisystemic Movements: History and Dilemmas. İçinde S. Amin, G. Arrighi, A. G. Frank, & I. Wallerstein (Ed.), *Transforming the Revolution: Social Movements and the World-System* (ss. 13–53). Monthly Review Press. <https://doi.org/10.2307/2580082>
- Wallis, J. (2005). *God's Politics: Why the Right Gets It Wrong and the Left Doesn't Get It*. Harper San Francisco.
- Winter, H. R., & Bellows, T. J. (1981). *People and Politics: An Introduction to Political Science*. John Wiley & Sons.
- Zirakzadeh, C. E. (2006). *Social Movements in Politics*. Palgrave Macmillan.

EKLER

Ek-1: Mülakat Yapılan Kişiler Listesi

1. Mehmet Bekaroğlu
2. Aydın Çubukçu
3. Hayri Kırbasoğlu
4. Yıldız Ramazanoğlu
5. Cem Somel
6. Besim Altunöz
7. Kıvanç Özcan
8. Okay Bensoy
9. Görüşmeci 1

Ek-2: Mülakat Soruları

1. Daha önce başka bir benzeri oluşumda yer aldınız mı?
  2. Doğu Konferansı'nı nasıl tanımlarsınız?
  3. Kendinizi bir toplumsal hareket olarak tanımlıyor muydunuz?
  4. Sizce Doğu Konferansı uluslararası bir hareket midir?
  5. Doğu Konferansı hareketi uluslararası hareket olmaya çalışmış mıdır? Evet ise bu amaçla neler yapmıştır. Başarılı olmuş mudur?
  6. Sizce Doğu Konferansı girişimi barış aktivizmi olarak kabul edilebilir mi?
  7. Bir grup kimliği oluşturduğunuzu düşünüyor musunuz?
  8. Sizin için bu hareketin ana motivasyonu neydi?
  9. Hareketinizde, amaçlarınıza ulaşmak için ne tür yöntemler kullandınız?
  10. Doğu Konferansı olarak yaptığınız faaliyetleri düşündüğünüzde, diğer ülkelerdeki benzeri başka girişimlerden etkilenmeler olduğunu düşünür müsünüz?
  11. Hareketinize ne tür eleştiriler yöneltildi?
  12. Bu hareketin sizce en belirgin, kendine has ve önemli denebilecek yanı neydi?
  13. Hareketin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?
  14. Bölgede ve dünyada barışın sağlanması için kısa orta ve uzun vadeli ne tür dönüşümler gerçekleşmesi gerektiğini düşünüyordunuz? Bu dönüşümlerden gerçekleşen oldu mu? Sizin buna katkınızın olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız neler?
  15. Sizce barış ne demek? Barışın oluşması için gerekli şartlar nelerdir?
  16. Şiddet denilince ne anlıyorsunuz? Yapısal şiddet hakkında neler söyleyebilirsiniz?
  17. Sizce sürdürülebilir bir barış ortamının olmazsa olmazları nelerdir?
  18. Doğu Konferansı tecrübesinde yaptığınız işlerin barışı arama ve gerçekleştirme yolunda etkili olduğunu düşünüyor musunuz?
  19. Bu hareket içinde edindiğiniz tecrübelerin yaşamınızın ilerleyen zamanlarındaki etkisi ne oldu?
  20. Doğu Konferansı tecrübesinin sizin kişisel deneyimlerinizde yeri ve etkisi nedir?
  21. Bu tecrübe sonrası başkaca toplumsal hareketlere dahil oldunuz mu?
  22. Kendinizi aktivist olarak tanımlıyor musunuz?
  23. Sizce toplumsal hareketlerin temel amacı nedir? Ne olmalıdır?
  24. İnsanlar toplumsal hareketlere dahil olmalı mıdır? Neden?
- Hareketin içinde en aktif olan ve harekete en çok emek veren kişiler kimlerdi?

Ek-3: Doğu Konferansı Çağrı Metni

Tarihin dönüm noktalarından birini yaşıyoruz. Ne yazık ki bu dönüm noktası, insanlık için kaygı verici bir geleceği işaret ediyor. Çok uluslu şirketlerin kârını attırmayı, en önemli amaç ve değer olarak gören yeni küresel anlayış ve onun iktidarı temsil eden ABD öncülüğündeki güç ittifakı, uzunca bir süredir, insanlığı ve hatta gezegenin tüm canlı varlığını tehdit ediyor.

11 Eylül'den sonra bu tehdit, daha somut ve askerî bir şekil aldı. Önce Afganistan işgal edildi, teröre destek veren rejimi değiştirmek adına bir ülke yerle bir edildi, binlerce insan katledildi. Geride kukla bir hükümet ve tam bir kargaşa ortamı bırakılarak yeni hedeflere yönelindi. ABD, küresel emperyal bir güç olarak, Filipinler, Suudi Arabistan, Katar, Gürcistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi ülkelerde üsler kurmak, baskıcı rejimleri desteklemek ya da Kuveyt'e olduğu gibi, ilan edilmemiş işgaller gerçekleştirmek suretiyle kurlsız yayılmasını sürdürmektedir.

Geçtiğimiz günlerde yaşanan Irak işgali, dünyanın son derece belirsiz ve karanlık bir geleceğe doğru gittiğini daha net bir şekilde ortaya çıkardı. ABD ve İngiltere'nin başını çektiği bir koalisyon, bu sefer uluslararası itirazlara rağmen, hiçbir meşruiyet arayışına girmeden Irak'ı işgal etti. İşgalin bahanesi olarak ileri sürülen kitle imha silahları, ortaya çıkarılamaması rağmen, işgalciler bölgeye fütursuzca yerleşme ve bu ülkeyi istedikleri gibi şekillendirme faaliyetine devam ediyor. Irak'ta bu kaos yaşanırken, ABD, vakit kaybetmeden, bundan sonraki hedeflerinin Suriye ve İran olduğunu ilan etti; Türkiye ve diğer bölge ülkelerini, bu süreci koşulsuz desteklemeye çağırarak tehdit ediyor.

Güçlü olanın, zayıf olanın şeref ve haysiyetini ayaklar altına aldığı, servet ve topraklarını yağmaladığı bir dünyada yaşıyoruz. Başta bölgemiz olmak üzere, yoksul ve mazlum halkların toprakları, Asya ve Afrika ülkeleri, ekonomik, kültürel ve askerî olarak işgal altındadır. Bölge, tarihin hiçbir döneminde görülmemiş sıklık ve ağırlıkta savaş, iç çatışma ve yağmalarla karşı karşıyadır. Topraklarımız, ekonomik zenginliklerimiz, tarihimiz, kültürümüz, dinimiz, şerefimiz, çocuklarımız ve geleceğimiz için büyük bir tehdit söz konusudur. Batı'nın kontrol edilemeyen hegemonyası, bölge ülkeleri ve hepimiz için tam bir var olma/yok olma sorununa dönüşmüştür.

Her şey çok net, açık ve acil. Ya insanımız ve tüm insanlık adına, bu gidişe direnmek için bir şeyler yapacağız ya da sadece bizim değil gelecek nesillerin hayatlarını, insani değerleri hiçe sayan bir anlayışın iktidarına teslim edeceğiz.

Bu anlayışın iktidarını öncelikle Batı dünyası temsil ediyor.

Batı'nın bilimsel, teknolojik, ekonomik ve kültürel hegemonyası karşısında kendi değerlerimize, birikimimize ve gücümüze inanmak durumundayız. İnsan hayatının kutsallığı, insan onuru, adalet, kardeşlik, dayanışma, tarihî ve kültürel zenginliklere sahip çıkma gibi değer ve kaygılar adına bunları hiçe sayan süreçlere itirazımız var.

Dünyayı kasıp kavuran bu küresel saldırı öncelikle ve özellikle kültürel alanda boy göstermekte, önce halkların kendi değer imkânlarına güvenleri yıpratılmaya ve yok edilmeye çalışılmaktadır.

Onurlu insanlar olarak yaşamak için, sömürgeleştirme ve işgalleri meşrulaştırmakta kullanılan “uygarlaştırma” söylemini yeni baştan tartışmak, batı uygarlığının kurumlarını sil baştan düşünsel bir çabayla yeniden değerlendirmek zorundayız.

Artık küresel yayılcılığın ekonomik, kültürel, siyasi ve askerî biçimlerine karşı mücadele etmek her dünya vatandaşının birinci insani görevi hâline gelmiştir.

Farklı dünya görüşleri ve siyasal tercihlere sahip olan bizler, içinde bulunduğumuz acımasız ve amansız koşullarda, bölge ülkelerinden başlayarak vicdani, insani, kültürel ve siyasal bir duyarlılık yaratmak, sorunlarımızı bir masa etrafında tartışmak ve dostluğumuzu geliştirmek amacıyla, Asya-Afrika Dayanışma Konferansı (Doğu Konferansı) adıyla bir girişim başlatmış bulunuyoruz.

Son bir asırdır, kültürel köklerinden kopmuş, aralarındaki ilişkileri dahi Batı dolayımı ile kurmuş bulunan Batı dışı halkların, kendi aralarındaki kültürel ve ekonomik ilişkileri ve paylaşım imkânlarını arttırabilmek ve zaman içinde ortak hareket edebilmelerini sağlamak üzere,

1. Bölge ülkeleri aydınları, akademisyenleri, sanatçıları ve sivil toplum örgütleri arasında karşılıklı ilişkiler kurmak ve geliştirmek;

2. Bunun için Türkçe, Arapça, Farsça ve İngilizce olmak üzere dört dilde yayınlanan bir dergi çıkarmak ve web sitesi kurmak;

3. Asya-Afrika halkları arasındaki entelektüel paylaşımı arttırmak ve tanıtmak amacıyla ortak toplantılar düzenlemek ve bu toplantılarda ortaya konulan fikirleri basın ve yayın yoluyla kamuoyuyla paylaşmak;

4. Asya-Afrika halklarının düşünce dünyasını tanıtmak amacıyla önemli eserlerin tercümesini sağlamak;

5. Bölge ülkeleri akademisyenlerini kendi coğrafyalarını ilgilendiren konularda bağımsız araştırmalar yapma konusunda teşvik etmek, bu tür araştırmaları desteklemek;

6. Doğu-İslam dünyasının kendi aralarında bölgesel, ekonomik, kültürel ve siyasal birliklere yönelmesini olanaklı kılacak düşünsel altyapının geliştirilmesine katkıda bulunmak;

7. Bölgemize ve genel olarak Asya-Afrika halklarına karşı yönelmiş olan askeri ve ekonomik saldırılar karşısında kamuoyu oluşturmak amacıyla;

Coğrafyamız, saldırıların olduğu kadar bu saldırıları kırabilmenin de düğüm noktası olarak önem kazanıyor. Buradan bütün insanlığa önemli şeyler söyleyebiliriz; bölgemiz, küresel yayılcılığa karşı direnişin kültürel cephesini oluşturabilmek için büyük imkânlarla sahiptir.

Hepimiz var gücümüzle bu imkânları hızla harekete geçirmek zorundayız.

Ek-4: Doğu Konferansı Bildirgesi ve İmzacılar Listesi

20. yüzyılın son çeyreği, çevresine tarih bilinci içinde bakan herkesi aynı tespitte buluşturdu: Tarihin dönüm noktalarından birini ve belki de en kritik önemde olanını yaşıyoruz.

Bu dönüm noktası, müthiş bir paradoksla kendini duyuruyor: Bir yandan uzayın fethinden genetiğe, nükleer fizikten sibernetiğe insanlığın maddi sorunlarından çözümüne muazzam imkanlar sunan bir gelişme düzeyi ve bunlara eşlik eden temel hak ve özgürlükler, şiddetin reddi, katılım, çevre sorumluluğu, demokrasi gibi değerlerin giderek ortak kabuller haline gelişini görmekteyiz. Öte yanda ise bütün kıtalarda artan yoksulluk ve umutsuzluk, derinleşen gelir uçurumları, Ruanda'dan Bosna'ya, Filipinler'den ABD metropollerine kadar her yerde kanlı etnik dini çatışmalar, soykırıma varan devlet politikaları ile beslenen bir şiddet ve saldırganlık dalgası esmekte. Ve bu anaforum merkezinde ise rakipsiz askeri –ekonomik- teknik güç ve ağırlığı ile ABD'nin kendi kuvvet hukukunu ikame etmeye dönük, uluslararası hukuk ve evrensel değerleri hiçe sayan politikaları yer alıyor. Bir 'uygarlıklar çatışması' tezinden de beslendiği için kibir ve saldırganlık dozu daha da sınırsızlaşan bu yeni emperyal politikaların öncelikli hedefi Ortadoğu ve son kurbanı da Irak.

Batı uygarlığının yükselişinden beri Ortadoğu benzer durumlarla defalarca karşı karşıya kaldı. Hatta denebilir ki; Batı'nın teknolojik, ekonomik ve askeri gelişiminin, güç artışının her aşaması Ortadoğu üzerinde yeni bir tahakküm dalgası, işgaller, iç çatışmalar, baskıcı rejimler, suni sınırlar, derinleşen sosyal-siyasal uçurumlar olarak yansıdı, yansıtıldı.

Bir zamanlar Balkan'dan Basra'ya, Kafkaslar'dan Mısır'a, her bakımdan zengin ve çeşitli olmakla birlikte ortak bir kültür havzası olan bu bölge eklem yerlerinden ayırıştırılmış bir bedene dönüştükçe, hem herbirini ikinci sınıf toplumlar statüsüne iten bu tahakküm dalgalarına karşı direnemedi ve sonuçlarına katlanmak zorunda kaldı, hem de genel bir güven kaybına uğrayarak bu 'makus kader''ine karşı umutsuz bir öfkeyle teslimiyetçi bir mazlum- kurban söyleminin iç içe geçtiği bir fasit dairenin çeperlerine çarpıp duran bir düşünce- davranış dünyasına hapsedi.

Irak'a yapılan saldırı ve işgalin daha şimdiden tüyler ürpertici kan ve yıkım tablosu karşısında harekete geçerek bir Doğu Konferansı girişimi başlatan bizler; önümüze sadece bu fasit dairenin nasıl kırılacağı sorusunu koyuyor değiliz. ABD'nin Batı uygarlığının ekonomik, bilimsel, kültürel kazanımlarını bu uygarlığın evrensel değer öğelerini iptal edencesine çıplak bir tahakküm ve tehdit aracı olarak kullanması karşısında çaresiz kalan dünyamızın yüz yüze olduğu uygarlık paradoksunu sorgulamaksızın o soruya gerçek bir cevap verilemeyeceğinin bilincindeyiz.

Uygarlığın ilk filizlendiği, bir dizi parlak uygarlığın vatanı ve aynı zamanda farklı uygarlık dünyaları arasında asırlarca köprü olagelmiş bu bölgenin bu emsalsiz tarihsel miras ve birikime yakışır bir silkinişe ihtiyacı vardır. Bunun iki ön koşulundan biri Doğu'yu Batı karşıtlığı, bir Doğu Batı antagonizması temelinde tanımlamanın kolaylık ve kısırlığına kapılmamaktır. Batı'nın Doğu, Ortadoğu üzerinde icra ede geldiği mütehakkim, saldırgan, sömürücü, hatta yağmacı politikalarının bölgenin tamamındaki sorunların derinleşmesindeki payı elbette görmezden gelinemez. Ama

yaratıcı bir hamlenin, verimli bir düşünce mecrasının açılabilmesi için tüm ‘Doğulu’ların, öncelikle kendilerini sorgulamaları gerektiği de unutulmamalıdır. Evrensel değerlerin mirasçısı olarak Batıyı da kuşatan bir düşünüş ufku, bir önermeler dizisi neden Doğu’dan üretilmesin? Bu konuda Batı’nın yaptığı veya yapamadığıyla kendimizi sınırlamak zorunda değiliz.

İkinci ön koşul, bir ucu Hindistan’a, öteki ucu Balkanlar’a açılan yaşadığımız kültür havzasının bileşimleri arasında son yüzyıllarda çeşitli nedenlerle kurumuş, daralmış veya kopmuş her tür ilişki kanallarını açmak, özellikle de bölgenin tarihsel-entelektüel mirasını, kültürel, sanatsal ürünlerini, deneyimlerini birbirlerine aktaracakları, böylece uzun bir aradan sonra birbirlerini yeniden tanıyacakları platformların acilen kurulmasıdır. Doğu Konferansı girişimi bu öncelikli görevi, ülkeler arasında olduğu kadar, düşünce akımları arasında da, ortak sorunlar ve sorular etrafında sürekli diyalogları kurumsallaştırarak yerine getirmeyi düşünmekte, önermektedir.

Bizler, kültürel kimliğimizin, tarihsel birikimimizin ve entelektüel sorumluluğumuzun gereği olarak, tüm farklılıklarımızı geri plana atarak, halklarımızın geleceği ile ilgili ortak kaygılar ve sorular temelinde, sinerji yaratacak bir sorgulama, arayış ve keşif hareketi başlatmak ve kendimizi bu bilinç çerçevesinde yeniden üretmek üzere yola çıkmaktayız. Çağrımız, bu diyalog ve arayışı anlamlı bulup beslendiğimiz zengin tarihsel kültürel mirasın çoğul karakterinden katılımcı, eşitlikçi ve özgürlükçü değerleri damıtarak, önümüze dikilmeye çalışılan kaotik, karanlık geleceğe meydan okuyan, yeni, ışıklı bir dünya umudunu hala koruyan herkese açıktır.

DOĞU KONFERANSI ÇAĞRICILARI

Abdurrahman ARSLAN, Sosyolog-Yazar

Alev ERKİLET, Sosyolog-Yazar

Aydın ÇUBUKÇU, Yazar-Yayıncı

Ertuğrul GÜNAY, Yazar, Eski Milletvekili

Fikret BAŞKAYA, Yazar

Hakan ALBAYRAK, Yazar

Haluk ÖZDALGA, Siyasetçi-Yazar

Hrant DİNK, Yazar-Yayıncı

İbrahim KARAGÜL, Yazar

Kenan ÇAMURCU, Yazar

Mehmet BEKAROĞLU, Yazar, Eski Milletvekili

Mithat SANCAR, Hukukçu-Yazar

Mustafa KARAALİOĞLU, Gazeteci-Yazar

Nihat GENÇ, Yazar

Nuray MERT, Siyaset Bilimci, Yazar

Oral ÇALIŞLAR, Gazeteci, Yazar

Ömer LAÇİNER, Yazar- Yayıncı

Salim USLU, Sendikacı

Sefer TURAN, Gazeteci

Yıldız KAVUNCU, Yazar

Yılmaz ENSAROĞLU, Yazar, İnsan Hakları Savunucusu

